

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Lucie Kunclová

**Náhrada nemajetkové újmy při ublížení na
zdraví a usmrcení v adhezním řízení**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Katarína Tejská, Ph.D.

Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 31.8. 2023

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 185 528 znaků včetně mezer.

Lucie Kunclová

Ve Strakoniciích dne 31. srpna 2023

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala paní JUDr. Kataríně Tejnské, Ph.D., vedoucí mé diplomové práce, za přínosné rady, ochotu a trpělivost v průběhu zpracování práce.

Obsah

Náhrada nemajetkové újmy při ublížení na zdraví a usmrcení v adhezním řízení	1
Úvod	6
1. Poškozený	8
1.1. Postavení poškozeného v trestním řízení	8
1.1.1. Poškozený jako strana trestního řízení	9
1.1.1.1. Úloha poškozeného v trestním řízení	10
1.1.1.2. Potřeby a cíle poškozeného v rámci trestního řízení	11
1.1.2. Poškozený jako spoluobviněný	13
1.1.3. Poškozený jako svědek	14
1.1.4. Poškozený jako oběť	14
1.2. Práva poškozeného v trestním řízení	15
1.2.1. Další práva poškozeného podle ustanovení § 43 odst. 3 trestního řádu	17
1.2.2. Posilování práv obětí trestných činů: Současný stav a výzvy	18
1.3. Povinnosti poškozeného v trestním řízení	19
1.4. Zastupování poškozeného	19
1.4.1. Zastoupení zákonným zástupcem či opatrovníkem	19
1.4.2. Zastoupení zmocněncem	20
1.5. Přejedání práv na právního nástupce poškozeného	21
2. Adhezní řízení	23
2.1. Pojem adhezního řízení a podstata	23
2.2. Uplatnění nároku poškozeného v adhezním řízení	25
2.2.1. Náležitosti návrhu	26
2.3. Rozhodnutí soudu o nároku poškozeného	30
2.3.1. Rozhodnutí o přiznání nároku poškozenému	32
2.3.2. Opravné prostředky	33
2.4. Druhy nároků, o kterých je možné rozhodovat v adhezním řízení	33
2.4.1. Majetková škoda	34
2.4.2. Nemajetková újma	35
2.4.3. Bezdůvodné obohacení	38
3. Náhrada nemajetkové újmy při ublížení na zdraví	39
3.1. Nároky při ublížení na zdraví	40
3.2. Vývoj právní úpravy náhrady nemajetkové újmy na zdraví	41
3.3. Metodika Nejvyššího soudu	43
3.3.1. Bolestné	45
3.3.1.1. Výpočet bolestného	46
3.3.2. Náhrada za ztížení společenského uplatnění	48

3.3.2.1.	Výpočet náhrady za ztížení společenského uplatnění.....	49
3.3.3.	Náhrada dalších nemajetkových újem.....	51
4.	Náhrada nemajetkové újmy při usmrcení	53
4.1.	Nároky při usmrcení.....	53
4.2.	Náhrada nemajetkové újmy při usmrcení a zvláště závažném ublížení na zdraví	53
4.3.	Okruh odškodňovaných osob	54
4.4.	Duševní útrapy	57
4.5.	Výše náhrady při usmrcení.....	58
5.	Problematika náhrady nemajetkové újmy ve světle trestního řízení	61
5.1.	Překážky a výzvy adhezního řízení pro poškozeného.....	61
5.2.	Absence duševní bolesti	64
5.3.	Znalecké posudky.....	66
5.4.	Sekundární viktimizace	69
	Závěr.....	71
	Seznam použitých zdrojů	75
	Abstrakt	83
	Abstract	84

Úvod

Tématem diplomové práce je problematika náhrady nemajetkové újmy při ublížení na zdraví a usmrcení v adhezním řízení. Z pohledu právní vědy se jedná o protnutí veřejného práva s oblastí práva soukromého, konkrétně kombinace trestního práva procesního s právem občanským. Rekodifikace soukromého práva zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ze znění pozdějších předpisů (dále jen „občanský zákoník“) přinesla zásadní koncepční změny do kontextu odškodňování újem jako takových. Tato změna zasáhla nejen oblast soukromého práva, ale výrazně ovlivnila i další oblasti veřejného práva, neboť při rozhodování o nároku poškozeného na náhradu majetkové škody, nemajetkové újmy nebo o vydání bezdůvodného obohacení v adhezním řízení je trestní soud povinen aplikovat hmotněprávní ustanovení občanského práva.

Cílem diplomové práce je zmapovat problematiku náhrady nemajetkové újmy při ublížení na zdraví a usmrcení v adhezním řízení s ohledem na postavení poškozeného. Přičemž se bude soustředit na výkladovou problematiku samotného pojmu nemajetkové újmy včetně všech jejích složek společně s judikатурním vývojem a praxí pro výpočet takové újmy. Dále bude část věnována osobě poškozeného, jeho roli v trestním řízení a s ohledem na jeho potřeby a cíle zhodnotit stávající právní úpravu a její vývoj za poslední dobu. Přestože adhezní řízení má pro poškozeného představovat nejrychlejší a nejšetrnější způsob, jak se domoci uznání všech svých právem uznaných zájmů, poškození této možnosti uplatnit nárok na náhradu újmy již v rámci trestního řízení ne vždy využívají. Diplomová práce se bude snažit zaměřit na důvody, proč tak poškozený činí, z jakého důvodu a jakým překážkám a bariérám v rámci adhezního řízení musí čelit. Součástí diplomové práce bude také zhodnocení aktuálních problémů, jež právní úprava celé problematiky přináší, jejich dopad na právní praxi a rozhodování soudů.

Diplomová práce je členěna do pěti kapitol, přičemž první kapitola se soustředí na pojem poškozeného, jeho definici a úlohu v trestním řízení, jaká má práva a povinnosti a v jakém postavení před soudem vystupuje. Důležitým aspektem této kapitoly je také zhodnocení potřeb a cílů poškozeného v rámci trestního řízení, jeho motivace pro účast na trestním řízení a limity, které mu přináší zákonná úprava a vnímání poškozeného jako osoby zájmově primárně na straně státního zástupce. Institutu adhezního řízení se věnuje kapitola druhá, kde bude detailněji rozebrán samotný pojem, jeho podstata a celý proces uplatňování nároku poškozeným. Následně budou uvedeny a popsány druhy nároků, o kterých lze v adhezním řízení rozhodovat a jakým způsobem o nich soud může rozhodovat.

Třetí kapitola se zaměřuje na problematiku nemajetkové újmy při ublížení na zdraví. Nejprve bude shrnuto pojmové vymezení této nemajetkové újmy, historický vývoj právní úpravy a jejích jednotlivých druhů a následně i způsob výpočtu náhrady. Náhrada nemajetkové újmy slouží jako prostředek pro odčinění zásahu do hodnot, které nelze nijak vyčíslit. Lidský život a zdraví člověka představují jedny z nejhodnotnějších právních statků, jejichž cena je nezměřitelná a majetkově neohodnotitelná, proto je jim právním řádem poskytována co nejvyšší míra ochrany. Avšak v případě zásahu do těchto statků je potřeba vzniklou újmu odškodnit a poskytnout poškozenému přiměřené zadostiučinění.

Čtvrtá kapitola zkoumá problematiku náhrady nemajetkové újmy při usmrcení a zvláště závažném ublížení na zdraví. Bude uvedena analýza ustanovení týkající se náhrady duševních útrap a výše náhrady, včetně otázky, zda by se okruh osob blízkých měl rozšířit na přátele a případná kritéria takového rozšíření.

V poslední kapitole bude věnována pozornost vybraným problémům náhrady nemajetkové újmy při ublížení na zdraví a usmrcení ve světle trestního řízení, se zaměřením na překážky, se kterými se setkává poškozený při uplatňování svého nároku. Dále bude provedeno kritické zhodnocení Metodiky Nejvyššího soudu týkající se náhrady nemajetkové újmy na zdraví dle § 2958 občanského zákoníku a to zejména v oblasti nedostatečného hodnocení duševní bolesti. Následně bude část věnována problematice nedostatku znalců v daném oboru a v neposlední řadě bude zmíněno i téma sekundární viktimizace spojené s odkazováním na občanskoprávní řízení.

1. Poškozený

Pojem, postavení a práva poškozeného v rámci trestního řízení upravuje zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní řád“) v hlavě druhé („Soud a osoby na řízení zúčastněné“), oddílu sedmém („Poškozený“). Dle definice pojmu v § 43 odst. 1 trestního řádu je osobou poškozeného: *„ten komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil...“* Trestní řád tak vymezuje osobu poškozeného poměrně široce. Poškozeným může být jak fyzická, tak právnická osoba. Přestože pro právnickou osobu z definice poškozeného připadá v úvahu primárně majetková škoda a nárok na vydání bezdůvodného obohacení, může být právnická osoba poškozeným i v trestním řízení vedeném pro trestný čin, jímž bylo ublíženo na zdraví.¹ Diplomová práce se však zaměřuje primárně na poškozeného jako fyzickou osobu.

Vzhledem k širokému vymezení pojmu poškozeného v odstavci prvním § 43 trestního řádu, je následně pojem zpřesněn odstavcem druhým, který stanovuje, kdo poškozeným není, jedná se o toho *„...kdo se sice cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem.“* Právní úprava se nesnaží pojem poškozeného omezit, ale pouze zpřesnit a nasměrovat praxi k výkladům, které nebudou až moc široké a nezahrnovaly by i osoby, jež se za poškozené označují bez legitimního důvodu.² Pojem poškozeného je následně i zúžen v § 310a trestního řádu pro účely řízení o narovnání, kdy práva poškozeného nepřísluší tomu, na koho pouze přešel nárok na náhradu škody nebo na vydání bezdůvodného obohacení.

1.1. Postavení poškozeného v trestním řízení

V terminologii trestního práva není používáno označení „účastník řízení“ a namísto toho je užíváno označení „subjekt“. Tímto rozdílem v terminologii se zdůrazňuje a upozorňuje na specifčnost trestního procesu ve srovnání s jinými druhy řízení před soudem.³ Mezi subjekty trestního řízení řadí teorie takové činitele, kteří disponují vlivem na průběh trestního řízení a daný vliv vykonávají vlastním jménem, k čemuž jim trestní řád dává určitá procesní práva, ale i procesní povinnosti.⁴ Poškozený je mezi takové subjekty řazen společně vedle všech orgánů činných

¹ Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 23. 1. 1997, sp. zn. 4 To 22/97

² ŠÁMAL, P., MUSIL, J. a KUČHTA, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 4. přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2013, s. 225.

³ FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GŘIVNA, T. a kol. *Trestní právo procesní*. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 120.

⁴ ŠÁMAL, P., MUSIL, J. a KUČHTA, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 4. přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2013, s.133.

v trestním řízení, osoby, proti níž se řízení vede (souhrnný pojem pro jednotlivá stádia trestního řízení), zúčastněných osob, osob s tzv. samostatnými obhajovacími právy, probačním úředníkem a v řízení proti mladistvému též orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Tímto výčtem však pojem subjektu trestního řízení není vyčerpán, neboť subjektem se stává i svědek, znalec či tlumočnick v případech, kdy tyto osoby uplatňují nárok na svědečné, znalečné nebo tlumočné. Tedy pouze v situacích, kdy vykonávají vlastním jménem vliv na průběh řízení.

Některé z výše uvedených subjektů označuje trestní řád jako strany trestního řízení. Každá strana je subjektem trestního řízení, avšak ne každý subjekt je stranou trestního řízení. Poškozený je subjektem trestního řízení a zároveň mu trestní řád přiznává i postavení strany, a to bez ohledu na to, zda-li může být zároveň i subjektem adhezního řízení.

1.1.1. Poškozený jako strana trestního řízení

Jen některým subjektům trestního řízení přiznává trestní řád postavení strany, dle ustanovení § 12 odst. 6 se stranou rozumí ten: „... *proti němuž se vede trestní řízení, zúčastněná osoba a poškozený a v řízení před soudem též státní zástupce a společenský zástupce; stejné postavení jako strana má i jiná osoba, na jejíž návrh nebo žádost se řízení vede nebo která podala opravný prostředek.*“ Právní nauka a zákonná úprava se však ve výkladu tohoto institutu rozchází. Nauka vymezuje pojem následujícím způsobem: „*Procesními stranami jsou ty subjekty řízení, které uplatňují nebo podporují žalobu anebo stojí na straně obhajoby a sebe nebo jiného proti ní obhajují.*“⁵Jelínek⁶ označuje zákonnou úpravu za nedostatečnou a nepřesnou, neboť zákonodárce opominul spojit tento institut s řízením před soudem. Pouze v případě státního zástupce je takové spojení uvedeno. Nepřesné znění daného ustanovení tak přisuzuje poškozenému status strany i ve chvíli, kdy nemá možnost se plně angažovat, uplatňovat svá práva a vyjadřovat se k jednotlivým procesním úkonům.

Státní zástupce a obžalovaný jsou klíčovými stranami v rámci trestního řízení. Rozdělení procesních funkcí mezi tyto dvě strany je důsledkem jedné ze základních zásad ovládajících trestní právo procesní – zásady obžalovací (akusační).⁷ Tato zásada je vyjádřena v ustanovení § 2 odst. 8 trestního řádu. Státní zástupce je v přípravném řízení v pozici tzv. dominus litis (pán sporu), neboť pouze on může hodnotit trestnost činu a následně podat obžalobu, předložit návrh na potrestání

⁵ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář.* 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 255.

⁶JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní.* 6. vydání. Praha: Leges, 2021, s. 203.

⁷ ŠÁMAL, P., MUSIL, J. a KUČTA, J. a kol. *Trestní právo procesní.* 4. přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2013, s. 105.

nebo návrh na schválení dohody o trestu a vině a tím zahájit trestní stíhání před soudem. V řízení před soudem pak státní zástupce zastupuje veřejnou žalobu.

Jedním z obligatorních znaků trestného činu vedle objektivní stránky, subjektivní stránky a pachatele je i objekt, který představuje právem chráněný právní statek, který úzce souvisí s osobou poškozeného, neboť jednou z hodnot takto chráněných trestním právem je život člověka a jeho zdraví.⁸ Poškozený je tak přítomen danému trestnému činu v pozici předmětu útoku. A přestože je bezprostředně zasažený trestným činem právě on, trestním řízením disponovat nemůže a zastává pozici vedlejší procesní strany. V minulosti však právní úprava platná na území dnešní České republiky⁹ přiznávala poškozenému pozici soukromého žalobce nebo i podpůrného (subsidiárního) žalobce, čímž se z vedlejší procesní strany stal poškozený stranou hlavní.¹⁰

1.1.1.1. Úloha poškozeného v trestním řízení

V porovnání s dnešní platnou právní úpravou měl poškozený v minulosti větší možnost ovlivňovat trestní řízení. Poškozený nemůže s trestním řízením disponovat v takové míře jako státní zástupce. Pozůstatky institutu soukromé žaloby a podpůrného žalobce lze však spatřovat v zakotvení souhlasu poškozeného s trestním stíháním v ustanovení § 163 a § 163a trestního řádu. Uvedené ustanovení obsahuje taxativní výčet trestných činů, u kterých je pro zahájení a pro pokračování již zahájeného trestního stíhání pachatele nutný souhlas poškozeného v případě, že poškozený a pachatel jsou vzájemně ve vztahu v zákonu uvedeném.

Zakotvení institutu souhlasu poškozeného s trestním stíháním představuje mimo jiné i zásah do jedné ze základních zásad trestního práva procesního, a to do zásady oficiality, kterou upravuje trestní řád v ustanovení § 2 odst. 4. Mimo výjimku ze zásady oficiality zde zákonodárce upřednostňuje i mezilidské vztahy nad právními statky trestním právem chráněnými a ponechává na uvážení poškozeného, zda-li má zájem na trestním stíhání pachatele. Jen do takové míry má poškozený s trestním řízením, týkajícím se vybraných trestných činů uvedených v zákoně, možnost disponovat.

Jako vedlejší procesní strany není účast poškozeného v rámci trestního řízení před soudem stěžejní, a proto mu trestní řád v ustanovení § 43 odst. 5 přiznává právo se svých procesních práv poškozeného vzdát, neboť nelze poškozeného do účasti nutit. Vzdáním se procesních práv však

⁸ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné: Obecná část. Zvláštní část.* 8. vydání. Praha: Leges, 2022, s. 174-182

⁹ Trestní řád č. 119/1873 ř.z. trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích, který byl v roce 1918 začleněn do právního systému samostatné Československé republiky a až v roce 1950 byl institut soukromé žaloby zrušen novým socialistickým trestním řádem viz. RŮŽIČKA, M. Veřejná žaloba a orgány konající přípravné řízení v ČR. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, s.63 a s. 162

¹⁰ RŮŽIČKA, M., PŮRY, F. a ZEZULOVÁ, J. *Poškozený a adhezni řízení v České republice.* Praha: C.H. Beck, 2007, s. 61-67.

poškozený nepřichází o práva a nároky náležející mu dle příslušných hmotněprávních norem a soud to nezabýváje povinnosti v řízení pokračovat a věc meritorně projednat.

1.1.1.2. Potřeby a cíle poškozeného v rámci trestního řízení

Přestože se může zdát, že poškozený a státní zástupce mají při projednávání trestní věci před soudem stejné cíle a motivaci, je nutné tyto dvě strany od sebe oddělovat. Státní zástupce má povinnost v řízení před soudem dokazovat vinu obžalovaného. Dle Látala¹¹ nauka staví poškozeného v trestním řízení na stranu orgánů vykonávající žalobní funkci a v řízení je tedy na straně obžaloby. Přestože takové přiřazení na stranu státního zástupce vyplývá z podstaty věci, dané tvrzení se může jevit až příliš zjednodušené.

„Základním účelem trestního řízení je ochrana veřejného zájmu na spravedlivém potrestání pachatele ústavně souladným postupem a tím zabezpečení principu panství práva.“¹² Nicméně motivace poškozeného a jeho hlavní cíle v rámci trestního řízení jsou komplexnější problematikou. Potřeby poškozených jsou rozmanité a zahrnují finanční, emocionální, praktickou a logistickou podporu. Tyto potřeby se liší v závislosti na povaze trestného činu, způsobené újmě a individuální odolnosti poškozeného.¹³ Dle Wieczorek¹⁴ je možné potřeby poškozených klasifikovat do šesti následujících kategorií:

První a nezbytnou potřebou je projevovat **respekt a uznání** vůči poškozenému, což by mělo být zachováno jak během celého průběhu řízení, tak při plnění dalších potřeb.

Druhou potřebou je **potřeba zapojení a participace**, která sahá od touhy po kontrole nad řízením až po uznání oběti a důstojné zacházení. Přítomnost a možnost účasti na trestním řízení ať už v postavení strany trestního řízení, subjektu adhezního řízení nebo i v pozici svědka, může přispět nejen k lepšímu objasnění daného trestného činu, ale umožnění participace poškozeného má velký reparační potenciál. Obětem trestných činů je tak poskytnuta platforma pro vyjádření pocitů a celkového dopadu trestného činu na jejich dosavadní život. Prostřednictvím svých prohlášení mohou oběti vyjádřit svou bolest, utrpení a trauma, což umožňuje, aby jejich zkušenosti byly uznány, potvrzeny a vyslyšeny trestní justicí i širší veřejností.

¹¹ LÁTAL, J. *Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení*. Příručky Ministerstva spravedlnosti. Praha. 1994, s. 11.

¹² JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné: Obecná část. Zvláštní část*. 8. vydání. Praha: Leges, 2022, s. 174-182

¹³ VAN DER AA, S. Post-Trial Victims' Rights in the EU: Do Law Enforcement Motives Still Reign Supreme? *European Law Journal*, [online]. 2015, vol. 21, no. 2, s. 239-256 [cit. 12.6.2023]. Dostupné z: <https://online-library.wiley.com/doi/full/10.1111/eulj.12086>

¹⁴ WIECZOREK, I. A Needed Balance Between Security, Liberty and Justice. Positive Signals Arrive From the Field of Victims' Rights. *European Criminal Law Review*, [online]. 2012, 2. [cit. 12.6.2023] DOI: [10.5235/219174412802604252](https://doi.org/10.5235/219174412802604252)

Třetí potřebou je *potřeba informací* o samotném řízení, která je pro právo na účast zásadní. Právo na informace je jedním ze stěžejních procesních práv poškozeného, neboť díky informacím o průběhu trestního stíhání a trestního řízení, a to buď v obecné rovině, či přímo ohledně daného případu, se může poškozený aktivně účastnit trestního řízení a dělat informovaná rozhodnutí ohledně dalšího postupu.

Čtvrtou potřebou je *ochrana*, která se neomezuje pouze na ochranu před okamžitým nebezpečím ze strany pachatele, ale zahrnuje také ochranu soukromí poškozeného a snahu o to, aby se zabránilo sekundární viktimizaci.

Pátou potřebou je *podpora*, kde se může se jednat o podporu emocionální, zdravotní či finanční, ale i ve formě právní pomoci a poskytování právních informací. Takovou odbornou pomoc poskytují obětem trestných činů dle zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (dále jen „zákon o obětech trestných činů“) subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů.

Šestou potřebou je *reparace a pocit zadostiučinění*. V neposlední řadě má i poškozený zájem na potrestání pachatele. Potřeba reparace a zadostiučinění vyžaduje komplexní pohled z materiálního, morálního a sociálního hlediska. Materiální hledisko zahrnuje náhradu majetkové škody a nemateriální újmy způsobené trestným činem. Z morálního a sociálního hlediska je reparace a zadostiučinění zaměřeno na obnovení vztahu a rovnováhy mezi poškozeným, pachatelem a společností. Tohoto lze dosáhnout jak prostřednictvím potrestání pachatele, tak prostřednictvím restorativní justice.¹⁵

Potřeby poškozených často v rámci trestního řízení přicházejí zkrátka, neboť jeho primární zaměření je tradičně směřováno k osobě obviněného/obžalovaného. Zatímco některé potřeby poškozených mohou být zčásti uspokojeny prostřednictvím jejich statusu oběti trestného činu, není vždy možné všechny poškozené zařadit do této kategorie.

Nicméně je evidentní, že poškozený nemusí sdílet shodné cíle se státním zástupcem a jeho zájmy a názory se liší, a to nejen v souvislosti s uplatňovanými nároky poškozeného, ale i v dalších skutkových a právních aspektech. A ačkoliv se mohou cíle a zájmy částečně překrývat a vzájemně ovlivňovat, je nezbytné, aby byl poškozený vnímán jako plně samostatná strana v rámci trestního řízení, s vlastními potřebami, motivací a očekáváními.¹⁶ Zájmy poškozeného mohou spočívat

¹⁵ WIECZOREK, I. A Needed Balance Between Security, Liberty and Justice. Positive Signals Arrive From the Field of Victims' Rights. *European Criminal Law Review*, [online]. 2012, 2. [cit. 12.6.2023] DOI: [10.5235/219174412802604252](https://doi.org/10.5235/219174412802604252)

¹⁶ ŠÁMAL, P., MUSIL, J. a KUČHTA, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 4. přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2013, s. 235.

v obnovení ztraceného pocitu bezpečí, uspokojení pocitu zadostiučinění, potřebě spravedlnosti anebo náhrady způsobené újmy.

Primárně v rámci restorativní justice je poškozený vnímán nejen jako pouhá procesní strana, ale je na něj nahlíženo spíše skrze optiku oběti. Takový pohled na poškozeného se promítnul do zákona č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, kde je v ustanovení § 3 odst. 7 formulována zásada, která stanovuje jeden z cílů trestního řízení, a to zajistit, aby poškozený dosáhl náhrady škody způsobené protiprávním činem, nebo aby se mu dostalo jiného přiměřeného zadostiučinění.¹⁷

Dalším institutem v rámci trestního práva procesního, který vyzdvihuje zájmy poškozeného, je řízení o narovnání, neboť jednou ze zákonných podmínek pro schválení narovnání je dle § 309 odst. 1 písm. b) trestního řádu to, že obviněný: „*uhradí poškozenému škodu způsobenou přečinem nebo učiní potřebné úkony k její úhradě, případně jinak odčiní újmu vzniklou přečinem.*“ Schválení narovnání je též podmíněno souhlasem obviněného a poškozeného, poškozený má tak skutečně možnost ovlivnit trestní řízení, což dle Galovcové¹⁸ posiluje postavení poškozeného a umožňuje mu to dosáhnout uspokojení jeho subjektivních práv a zájmů v celém rozsahu.

1.1.2. Poškozený jako spoluobviněný

Osoba, které bylo ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil, nemůže zároveň být vůči pachateli poškozeným i spoluobviněným. Toto pravidlo vychází z ustanovení § 44 odst. 1 trestního řádu „*Oprávnění poškozeného nemůže vykonávat ten, kdo je v trestním řízení stíhán jako spoluobviněný.*“ Spoluobviněný nemůže vykonávat oprávnění poškozeného, protože z pohledu občansko-právního jsou poškozený a obviněný na opačných stranách sporu. Je tedy logické, že v rámci jednoho trestního řízení nemohou vystupovat ve dvou vzájemně si odporujících procesních postaveních, přestože by spoluobviněnému takové postavení jinak náleželo.¹⁹ V situacích, kdy se však nejedná o společné řízení a věci se projednávají odděleně, může i „spoluobviněný“ v jednom řízení vystupovat jako poškozený, kde mu náleží veškerá práva poškozeného.

¹⁷ Tamtéž, s. 654-655.

¹⁸ TLAPÁK, NAVRÁTILOVÁ, J., GALOVCOVÁ, I. (eds.): *Poceta Jiřímu Jelínkovi*. Praha: Leges, 2020, s. 116-117.

¹⁹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 538.

Protichůdnost zájmů není však jedinou překážkou pro další neslučitelnost postavení v trestním řízení. Poškozený nemůže vystupovat ve stejném trestním řízení jako znalec, tlumočník či zúčastněná osoba.²⁰

1.1.3. Poškozený jako svědek

Postavení poškozeného nebrání tomu, aby osoba poškozeného mohla zároveň vystupovat i jako svědek v trestním řízení. Poškozený má jako svědek jedinečné postavení, neboť může podávat svědectví o skutečnostech, kterým byl bezprostředně přítomen, sám je pozoroval a vnímal. Výpověď takového svědka bývá velice cenným zdrojem informací, neboť jednání pachatele vnímal poškozený intenzivněji než běžný svědek, byl do situace zatažen přímo a následky pociťuje na vlastní osobě. Jeho perspektiva může přinést nové informace a důkazy, které mohou být klíčové pro objasnění událostí a spravedlivé rozhodnutí.

1.1.4. Poškozený jako oběť

Při rozebírání problematiky poškozeného nelze opominout pojem oběť, který se z pohledu laika může zdát jako pouhé synonymu pro poškozeného. Z trestněprávního hlediska se však jedná o rozdílné pojmy, které je od sebe potřeba odlišovat. Šámal²¹ uvádí, že jedním z hlavních rozdílů těchto pojmů je úhel pohledu, „*oběť je buď objektem zájmů orgánů činných v trestním řízení (jako nositel důkazů), který svou výpovědí může přispět k nalézání materiální pravdy a k odsouzení pachatele, nebo procesním subjektem, resp. stranou, která je nadána určitým rozsahem práv a povinností.*“ Ne každý poškozený je obětí, a ne každá oběť má postavení poškozeného jako procesní strany v trestním řízení.

Oběť trestného činu je definována zákonem o obětech trestných činů v ustanovení § 2 odst. 2 následovně: „*Obětí se rozumí fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena škoda nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil nebo měl obohatit.*“ V porovnání s definicí poškozeného je tato definice restriktivní. Dle uvedeného může být, na rozdíl od poškozeného, obětí pouze fyzická osoba. Následně však zákon o obětech trestných činů definici rozšiřuje i na pozůstalé, kteří tvoří další kategorii obětí. Zákon o obětech trestných činů rozeznává oběť přímou dle § 2 odst. 2, oběť nepřímou dle § 2 odst. 3 a oběť zvlášť zranitelnou dle § 2 odst. 4. Zákonodárce přiznává oběti práva, která

²⁰ RŮŽIČKA, M., PŮRY, F. a ZEZULOVÁ, J. *Poškozený a adhezni řízení v České republice*. Praha: C.H. Beck, 2007, s. 265.

²¹ ŠÁMAL, P., MUSIL, J. a KUČHTA, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 4. přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2013, s. 229.

mají za cíl ochranu a poskytnutí pomoci v náročné životní situaci. Práva oběti jako subjektu zvláštní péče poskytované státem jsou rozdělena do 6 dílů a konkrétně se jedná o právo na poskytnutí odborné pomoci, informace, ochranu před hrozícím nebezpečím, ochranu soukromí, ochranu před druhotnou újmou a peněžitou pomoc.²²

1.2. Práva poškozeného v trestním řízení

Poškozený je samostatnou stranou trestního řízení a trestní řád mu přiznává široký katalog procesních práv a v případě, že je poškozený i obětí dle zákona o obětech trestných činů, náleží mu pak i práva zmiňovaná výše. Trestní řád zakotvuje práva a prostředky, jejichž primárním cílem je ochrana poškozeného, poskytnutí možnosti na prosazování jeho zájmů a uspokojení jeho potřeb.

Procesní práva, která trestní řád přiznává všem kategoriím poškozených, nehledě na způsobilost být subjektem adhezního řízení, nebo zda-li je jim přiznán status oběti, jsou obsáhlým katalogem roztržštěným napříč trestním řádem, některá práva jsou obsažena v základních zásadách, na kterých stojí samotné trestní řízení, další jsou uvedena u jednotlivých procesních úkonů, se kterými souvisí, a další jsou uvedena v ustanovení definující samotný pojem poškozeného. Již tak obsáhlý katalog práv pak může být rozšířen o další práva, která zákonodárce přisuzuje k určitým postavením jako je svědek nebo oběť.

Klasifikace procesních práv poškozeného může být provedena z různých hledisek, například zaměřením na to, že je poškozený stranou trestního řízení, nebo zohledněním jejich důležitosti, či postupně dle umístění v trestním řádu. Pro účely diplomové práce byl zvolen výběr z výčtu práv poškozeného dle Šámala.²³

- právo na vedení řízení vůči němu s potřebnou *ohleduplností k jeho osobě a při šetření jeho osobnosti* (§ 2 odst. 15 trestního řádu),
- právo být *poučen o svých právech* a na to, aby mu byla *poskytnuta plná možnost k jejich uplatnění* (§ 46 trestního řádu),
- právo, aby při provádění úkonů trestního řízení bylo s poškozeným *jednáno* tak, jak to vyžaduje *význam i výchovný účel trestního řízení* a aby byla *vždy šetřena jeho osobnost a ústavou zaručená práva* (§ 52 trestního řádu)
- právo *používat* před orgány činnými v trestním řízení svého *mateřského jazyka* (§ 2 odst. 14 trestního řádu),

²² GRÍVNA, T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Oběti trestných činů*. Komentář 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 17.

²³ GRÍVNA, T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Oběti trestných činů*. Komentář 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 273-276.

- právo činit návrhy na doplnění dokazování (§ 43 odst. 1, § 215 odst. 4, § 235 odst. 2, § 263 odst. 5 až 7 trestního řádu),
- právo nahlížet do spisů, činit si z nich výpisky a poznámky a pořizovat si na své náklady jejich kopie (§ 65 trestního řádu),
- právo žádat státního zástupce, aby byly odstraněny průtahy v řízení nebo závady v postupu policejního orgánu (§ 157a trestního řádu),
- právo zúčastnit se hlavního líčení s tím, že musí být vyrozuměn o době a místě konání hlavního líčení se zachováním zpravidla třídní lhůty k přípravě (§ 198 odst. 2 trestního řádu),
- právo klást se souhlasem předsedy senátu vyslychaným osobám otázky (§ 215 odst. 1 trestního řádu),
- právo před skončením řízení se vyjádřit k věci a pronést závěrečnou řeč (§ 43 odst. 1, § 216 odst. 2 trestního řádu),
- právo zúčastnit se veřejného zasedání o odvolání (§ 233 trestního řádu) za obdobných práv jako v hlavním líčení, právo zúčastnit se sjednávání dohody o vině a trestu (§ 175a odst. 2. trestního řádu) a právo zúčastnit se veřejného zasedání o schválení dohody o vině a trestu (§ 233 odst. 1 a 2 trestního řádu)
- právo dát se zastupovat zmocněncem či společným zmocněncem (§ 44 odst. 2, § 50 trestního řádu),
- právo podat návrh, aby soud odsouzenému uložil povinnost uhradit mu zcela nebo zčásti náklady související s jeho účastí v trestním řízení (§ 154 odst. 2 trestního řádu),
- právo podat trestní oznámení a žádat vyrozumění o provedených úkonech (§ 59 a § 158 odst. 1 a 2 trestního řádu),
- právo vyjádřit souhlas s trestním stíháním, neudělit ho nebo ho vzít zpět (§ 163 trestního řádu),

Poškozený, který má dle zákona proti obviněnému nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení způsobené trestným činem, má navíc ještě tato práva:²⁴

- právo uplatnit proti obviněnému nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení (§ 43 odst. 3 trestní řád)

²⁴ GRÍVNA, T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Oběti trestných činů*. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. s. 276-278.

- právo učinit *návrh na zajištění nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení na majetku obviněného* (§ 47 odst. 2 až 4 trestní řád),
- právo *podat návrh* na rozhodnutí soudu, že má *nárok na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu* (§ 51a odst. 1 a 2 trestní řád),
- právo poškozeného, který má nárok na ustanovení zmocněnce (§ 51a odst. 1 trestního řádu), *žádat*, aby předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce rozhodli o tom, že *stát ponese náklady na znalecký důkaz, který poškozený vyžádá* (§ 110a trestní řád),
- právo *odvoláním napadnout rozsudek* pro nesprávnost výroku o náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení, nebo proto, že takový výrok učiněn nebyl, jakož i pro porušení ustanovení o řízení předcházejícím rozsudku, jestliže toto porušení mohlo způsobit, že výrok o náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení je nesprávný nebo chybí (§ 246 odst. 1 písm. d), odst. 2 trestní řád),
- právo – byl-li mu alespoň zčásti pravomocně přiznán nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení – *na náhradu nákladů potřebných k účelnému uplatnění jeho nároku v trestním řízení včetně nákladů vzniklých přibráním zmocněnce* od odsouzeného, jemuž byla uložena povinnost k náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo uloženo vydání bezdůvodného obohacení (§ 154 odst. 1 trestní řád).

1.2.1. Další práva poškozeného podle ustanovení § 43 odst. 3 trestního řádu

Poškozený, který je zároveň i obětí dle zákona o obětech trestných činů má dle ustanovení § 43 odst. 4 trestního řádu i právo na učinění prohlášení o tom, jaký dopad měl spáchaný trestný čin na jeho dosavadní život – „*victim impact statement*“. Samotné rozhodnutí o využití tohoto práva je plně v rukou poškozeného a může jej uplatnit v kterémkoliv stádiu trestního řízení. Dle odborníků²⁵ bylo takové prohlášení původně koncipováno jako expresivní mechanismus, který měl poškozeným poskytnout hlas v soudních procesech společně s terapeutickým přínosem.

²⁵ ENGLEBRECHT, C. a CHAVEZ, J. (2014), 'Whose Statement Is It? An Examination of Victim Impact Statements Delivered in Court', *Victims and Offenders*, [online]. 9: 386–412. [cit. 12.6.2023]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/15564886.2013.838615>,

DOAK, J. a TAYLOR, L. (2013), 'Hearing the Voices of Victims and Offenders: The Role of Emotions in Criminal Sentencing', *Northern Ireland Legal Quarterly*, [online]. 64: 25–46. [cit. 12.6.2023]. Dostupné z: <https://doi.org/10.53386/nlq.v64i1.331>

Takový hlas umožňuje oběti promluvit a být vyslechnuta ohledně vlastních zkušenostech s viktimizací pachatelem a komunitou.²⁶

1.2.2. Posilování práv obětí trestných činů: Současný stav a výzvy

Za poslední roky lze pozorovat rostoucí trend v rozšiřování a posilování práv poškozených a obětí trestných činů. Je zřejmé, že od druhé poloviny 20. století se mezinárodní společenství snaží přimět státy k přijetí právních opatření, která by zaručovala vyšší standard práv, ochrany a pomoci obětem. V posledních letech je patrné, že mezinárodní dokumenty se přesunuly od obecného k většímu posílení práv, pomoci a podpory konkrétním kategoriím obětí trestných činů.²⁷ Celkově lze konstatovat, že i české právní předpisy se v souladu s nadnárodními požadavky pohybují vpřed.²⁸ S podobným hodnocením přichází i Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 8.8. 2017, kde vývoj legislativy upravující postavení poškozeného v trestním řízení po roce 1989 charakterizuje jako směřující k posílení a prohloubení jeho práv.²⁹

V současné době je tedy věnována zvýšená pozornost podpoře obětí s cílem zlepšování jejich situace. Přestože je tento trend dozajista důležitý a krok správným směrem, stále zůstává otázkou, zda neustálé zdokonalování právních předpisů přináší očekávané výsledky.

Dle Durdíka³⁰ je k zajištění náležité ochrany práv poškozeného zapotřebí zkvalitnění dosavadní praxe a odborné vyškolení orgánů činných v trestním řízení. Právní předpisy sice přiznávají poškozeným a obětem rozsáhlá práva k jejich ochraně a k naplnění jejich potřeb a zájmů, ale dle výzkumu³¹ je kamenem úrazu skutečnost, že pracovníci v praxi se snaží sladit práva obětí s tím, co si vykládají jako účel a cíle trestního řízení. Práva obětí někdy vnímají jako neslučitelná s cíli systému trestního soudnictví, kde je hlavním středobodem pachatel versus stát.

²⁶ BOOTH, T., BOSMA, A. K., a LENS, K. M. E. Accommodating the Expressive Function of Victim Impact Statements: The Scope for Victims' Voices in Dutch Courtrooms. *British Journal of Criminology*, [online].2018, 58(6), 1480–1498. [cit. 12.6.2023]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/bjc/azy001>

²⁷ Viz. např. Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu, nebo 2006/618/ES: Rozhodnutí Rady ze dne 24. července 2006 o uzavření Protokolu o prevenci, potlačování a trestání obchodování s lidmi, zejména se ženami a dětmi, doplňujícího Úmluvu Organizace spojených národů proti nadnárodnímu organizovanému zločinu, jménem Evropského společenství,

²⁸ SLÁMOVÁ, M. Vývoj a současná ochrana obětí v mezinárodní perspektivě. *Forenzní vědy, právo, kriminalistika*, [online]. 1/2022, ročník 7. [cit. 2.7.2023] Dostupné z: <https://www.vsfz.cz/periodika/forenzni-vedy-2022-1-03.pdf>

²⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 8. 8. 2017, sp. zn. Pl. ÚS 32/16

³⁰ JELÍNEK, J. a GRÍVNA, T.. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 50.

³¹ *Proceedings that do justice – Justice for victims of violent crime, Part II* [online]. European Union Agency for Fundamental Rights (FRA), 2019. [cit. 2.7.2023]. Dostupné z: <http://fra.europa.eu/en/publication/2019/proceedings-do-justice-justice-victims-violent-crime-part-ii>

1.3. Povinnosti poškozeného v trestním řízení

Poškozený může mít v rámci trestního řízení i řadu povinností, které však nevyplývají z jeho postavení poškozeného. Jedná se například povinnost dostavit se k výslechu jako svědek a vypovídat, či povinnost podat vysvětlení. Tyto povinnosti pramení z jeho postavení svědka. Další povinnosti poškozeného nevycházejí přímo z trestního řádu, ale spíše ze zákona č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti.³²

1.4. Zastupování poškozeného

Celý proces trestního řízení je velmi komplexní a pro poškozeného bez právního vzdělání může být matoucí. Je proto v jeho zájmu, aby byl zastoupen zmocněncem – odborníkem, který mu pomůže porozumět jednotlivým fázím a krokům trestního řízení a zajistí ochranu a uplatnění jeho práv. Nastávají i situace, kdy je nezbytné, aby poškozený byl zastoupen zákonným zástupcem. To se děje v případech, kdy je poškozený omezen ve své způsobilosti k právním úkonům, a proto je nutné, aby jeho práva byla prosazována prostřednictvím zákonného zástupce.

1.4.1. Zastoupení zákonným zástupcem či opatrovníkem

V souladu s trestním řádem je zapotřebí zákonného zástupce nebo opatrovníka k výkonu práv poškozeného v případech, kdy poškozený není osobou plně svéprávnou nebo je omezen ve svéprávnosti. Na takové situace myslí trestní řád v ustanovení § 45 odst. 1: *„Není-li poškozený osobou plně svéprávnou nebo je-li omezen ve svéprávnosti, vykonává jeho práva podle tohoto zákona jeho zákonný zástupce nebo opatrovník. V případě, že je nebezpečí z prodlení a zákonný zástupce nebo opatrovník nemůže vykonávat práva uvedená ve větě první nebo nebyl-li opatrovník ustanoven, ačkoli jsou dány důvody pro jeho ustanovení, je třeba opatrovníka neprodleně ustanovit. Opatrovníka je třeba neprodleně ustanovit také v případě, že je nebezpečí z prodlení a poškozený je právnickou osobou a nemá osobu způsobilou činit úkony v řízení.“*

Plná svéprávnost je dosažena nabytím zletilosti, nebo dříve před dovršením osmnácti let a to na základě přiznání svéprávnosti, nebo uzavřením manželství za podmínek uvedených v občanském zákoníku.³³

³² GRÍVNA, T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Oběti trestných činů*. Komentář 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s.279.

³³ ust. § 30 odst. 2, ust. § 37 odst. 1 a ust. § 672. odst. 2 občanského zákoníku

1.4.2. Zastoupení zmocněncem

Jak již bylo uvedeno výše, jedním ze stežejných procesních práv poškozeného je možnost dát se zastupovat zmocněncem. Vzhledem ke složitosti trestního řízení je v zájmu poškozeného, aby byl zastupován zmocněncem a to ať už z hlediska hladkého procesního postupu, tak i vzhledem k potenciální psychické zátěži spojené s trestním řízením jako takovým. Zmocněnec může za poškozeného činit návrhy a žádosti, podávat opravné prostředky a účastnit se všech úkonů jako poškozený, včetně kladení otázek obviněnému a jiným vyslychaným osobám. Zmocněnec poškozeného může být současně důvěrníkem podle zákona o obětech trestných činů, pokud se jedná o fyzickou osobu plně způsobilou k právním úkonům.

Zákon na zmocněnce neklade žádné speciální požadavky, má se jednat o právnickou či fyzickou osobu, plně svéprávnou, která je na základě smlouvy o zastoupení a udělení plné moci oprávněna v trestním řízení zastupovat zúčastněnou osobu nebo poškozeného.³⁴ Přestože je v praxi nejčastěji takovým zmocněncem advokát, není vyloučeno, aby se poškozený dal zastupovat osobou bez právního vzdělání.

V jistých případech má poškozený právo na právní pomoc poskytovanou bezplatně nebo za sníženou odměnu. Cílem ustanovení § 51a trestního řádu je posílení postavení poškozeného v trestním řízení za situace, kdy vzhledem k jeho postavení zvlášť zranitelné oběti nebo k způsobení mu těžké újmy na zdraví anebo smrti, kdy práva poškozeného uplatňují jeho pozůstalí, nebo v situacích, kdy je obtížné pro poškozeného prosazovat svá práva a nárok na náhradu škody vzhledem k povaze náhrady škody, nemajetkové újmy nebo rozsahu bezdůvodného obohacení. V případech, kdy je poškozený mimořádně postižen trestným činem nebo nemá dostatečnou znalost právních předpisů, považoval zákonodárce za důležité posílit jeho práva a to zejména s ohledem na adhezní řízení a jeho vztah k rozhodování o vině a trestu.³⁵ Poškozený musí osvědčit, že nemá dostatek vlastních prostředků, zvlášť zranitelné oběti mají toto právo ze zákona. V takovém případě bude zmocněnec vždy advokátem z registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů. Poškozený, který není zvlášť zranitelnou obětí, musí prokázat důvodnost svého návrhu a osvědčit, že nemá dostatek vlastních prostředků, jinak zákonodárce předpokládá, že poškozený bude uplatňovat svá práva osobně.

Dle Jelínka³⁶ je kvalifikované zastoupení poškozeného velmi důležité z několika důvodů, je potřebné pro získávání informací ze spisu o věci nebo od orgánů činných v trestním řízení,

³⁴ GRÍVNA, T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Oběti trestných činů*. Komentář 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s.319.

³⁵ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 591.

³⁶ JELÍNEK, J. *Poškozený v českém trestním řízení*. Praha: Karolinum, 1998, s. 168-169.

umožňuje aktivní účast poškozeného v důkazním řízení před soudem, poskytuje možnost konzultace odborných otázek a umožňuje podávání opravných prostředků a dalších právních kroků. Přestože poškozený může tato práva vykonávat sám, bez kvalifikované pomoci je osoba bez právnického vzdělání postavena do znevýhodněné pozice oproti obviněnému, neboť zákonodárce dbá na kvalifikovanou obhajobu obviněného v trestním řízení tím, že k hájení jeho zájmů povoluje pouze advokáta.

1.5. Přechod práv na právního nástupce poškozeného

Otázku přechodu práv poškozeného na právního nástupce v případě smrti fyzické osoby popřípadě zániku právnické osoby řeší trestní řád v ustanovení § 45 odst. 3 „*Jde-li o uplatnění nároku na náhradu škody nebo na vydání bezdůvodného obohacení (§ 43 odst. 3), přecházejí práva, která tento zákon přiznává poškozenému, i na jeho právního nástupce.*“ Není rozhodující, zda-li ke smrti či zániku dojde před zahájením trestního stíhání, nebo až v jeho průběhu, neboť právní nástupce vstupuje přímo do práv poškozeného, včetně jeho postavení v rámci trestního řízení, což je důležité pro uplatnění nároku poškozeného. V případě, že poškozený uplatnil nárok řádně a včas, právní nástupce poškozeného nemusí právní nárok uplatňovat znovu, pokud tak poškozený však neučinil, právní nástupce tuto možnost nemá. Užití obecného pojmu „*právní nástupce*“ umožňuje sukcesi univerzální, ale i singulární, tedy pouze přechod jednotlivého práva či povinnosti, které se právě týká uplatnění nároku na náhradu škody nebo na vydání bezdůvodného obohacení.³⁷

Trestněprávní úprava hovoří jasně a zmiňuje pouze přechod nároku na náhradu škody nebo na vydání bezdůvodného obohacení, nárok na náhradu nemajetkové újmy zákonodárce vynechal. V porovnání s občanskoprávní úpravou pak ale narážíme na rozdílný výklad. Občanský zákoník v ustanovení § 1475 odst. 2 uvádí, že „*Pozůstalost tvoří celé jmění zůstavitele, kromě práv a povinností vázaných výlučně na jeho osobu, ledaže byly jako dluh uznány nebo uplatněny u orgánu veřejné moci.*“ Uplatnění nároku v civilním řízení by znamenalo přechod nároku na náhradu nemajetkové újmy na právního nástupce. Nároky osobní povahy smrtí nezanikají a přecházejí na dědice, pokud je postižený za života uplatnil.

Právní nástupnictví dle trestního řádu se však vztahuje pouze a explicitně na konkrétní nároky. Žádné další nároky či práva, zejména právo udělit či odepřít souhlas s trestním stíháním dle § 163 odst. 1 trestního řádu, z takového nástupnictví nevznikají, což potvrzuje i Nejvyšší soud

³⁷ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. s. 542-548.

ve svém usnesení ze dne 27.7. 2016, kde uvádí, že: „Právní nástupnictví upravené v § 45 odst. 3 tr. ř. je omezeno jen na uplatňování nároků na náhradu škody nebo vydání bezdůvodného obohacení. Jenom v tomto rozsahu přecházejí práva, která přiznává trestní řád poškozenému, na jeho právního nástupce. Právnímu nástupci poškozeného, který podle § 45 odst. 3 tr. ř. vstoupil přímo do práv poškozeného, nevyplývají z přechodu práv poškozeného žádné další nároky nebo práva, tedy ani právo udělit nebo odepřít souhlas s trestním stíháním obviněného podle § 163 odst. 1 tr. ř.“³⁸ Práva spojená s uplatněním nároku na náhradu nemajetkové újmy, která byla poškozenému způsobena trestným činem, na právního nástupce nepřecházejí, protože se jedná o nároky výhradně osobního charakteru, které zanikají smrtí poškozeného.³⁹

Nejednotnost obou úprav v odborné společnosti zapříčiňuje rozkol. Někteří odborníci⁴⁰ se domnívají, že i nárok na náhradu nemajetkové újmy se stává předmětem dědického práva a právního nástupce poškozeného má právo požadovat náhradu nemajetkové újmy v adhezním řízení.

Dle mého názoru je úzké právní vymezení přechodu nároků pro právního nástupce a tedy opomenutí zákonodárce zahrnout i náhradu nemajetkové újmy, správným řešením, neboť nemajetková újma je na rozdíl od způsobené škody a bezdůvodného obohacení újmou zásadně uzce spojenou s osobou poškozeného, nikoliv s majetkem. Stejně tak i právo k udělení souhlasu k trestnímu stíhání je čistě vázáno na osobu poškozeného a je označováno za *právo osobnostní*.⁴¹ Z podstaty daného práva je jasné, že nemůže příslušet nikomu jinému. Podobně úzké spojení lze pozorovat i v případě práva na náhradu nemajetkové újmy vyplývající z trestného činu. Z toho důvodu považují doslovný jazykový výklad ustanovení § 45 odst. 3 trestního řádu za správný a rozšiřování tohoto ustanovení na zahrnutí nemajetkové újmy za nepřiměřené.

³⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 7 Tdo 682/2016 ze dne 27. 7. 2016.

³⁹ DURDÍK, T., In AUEROVÁ, J. a kol. *Trestní řád: Komentář*. [online]. Wolters Kluwer [cit. 2.7. 2023]. s. 386 ASPI_ID KO141_1961CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

⁴⁰ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, s. 292, a PAVELEK, O. *Přechod nároku na bolestné a náhrady za ztížení společenského uplatnění: aktuální otázky*. [online] Ad Notam 4/2017. [cit. 20.6. 2023] Dostupné z: https://www.nkcr.cz/casopis-ad-notam/detail/39_606-prechod-naroku-na-bolestne-a-nahrady-za-ztizeni-spolecenskeho-uplatneni-aktualni-otazky

⁴¹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 7 Tdo 682/2016 ze dne 27. 7. 2016.

2. Adhezní řízení

2.1. Pojem adhezního řízení a podstata

Z doktrinálního hlediska řeší trestní soudy primárně konflikt státu s pachatelem, zatímco konflikt oběti s pachatelem je věcí spíše občanského práva a civilních soudů. Proto se má za to, že právní důsledky trestného činu odrážejí především potřeby široké veřejnosti, a nikoli "soukromé" zájmy oběti (ať už jsou definovány jakkoli: získat odškodnění; reparaci; satisfakci; vindikaci).⁴² Nicméně, adhezní řízení mění tento přístup tím, že poskytuje poškozenému možnost připojit se se svým nárokem na náhradu škody nebo nemajetkové újmy, jež mu byla způsobena trestným činem, k trestnímu řízení. Poškozený má tak více možností, jak získat náhradu za újmu, která mu byla způsobena trestným činem. Může svůj nárok uplatňovat v rámci trestního řízení nebo se obrátit na jiné příslušné řízení.

Pojem adhezního řízení se v textu trestního řádu nevyskytuje, avšak je pro výklad a aplikaci příslušných norem stěžejní. Pro lepší pochopení účelu a smyslu tohoto řízení je vhodné zmínit sémantický význam slova "adheze". V kontextu trestního práva znamená totéž jako "přilnutí" nebo "připojení". V případě adhezního řízení poškozený doslova "přilne" nebo se "připojí" ke stávajícímu trestnímu řízení se svým nárokem na náhradu škody a nemajetkové újmy.⁴³ Adhezní řízení se stává součástí trestního řízení, nejedná se o jeho samostatnou či jinak oddělenou část, ale splývá s ním, a to zejména ve stádiu dokazování.⁴⁴ Specifičnost adhezního řízení spočívá v tom, že soud rozhoduje o náhradě škody, nemajetkové újmy nebo o vydání bezdůvodného obohacení na základě norem soukromého práva, ale stále ve formě trestního řízení, adhezní řízení umožňuje spojení občanskoprávních nároků poškozeného s trestněprávním procesem. Nárok na náhradu škody či nemajetkové újmy, který je uplatnitelný v adhezním řízení, v zásadě odpovídá civilistické koncepci, neboť trestní soud, který rozhoduje o náhradě škody v rámci trestního řízení, se řídí občanským právem hmotným. I když rozhodnutí soudů probíhá ve formě trestního řízení dle trestního řádu.⁴⁵

⁴² WALTHER, S. Reparation and Criminal Justice: Can They Be Integrated? *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, [online] vol. 4, no. 2, 1996, pp. 163-172. [cit. 20.6.2023]. Dostupné z: <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/eccc4&i=165>.

⁴³ SLUNSKÝ, P. Vazba adhezního řízení na občanské právo a civilní proces. *Bulletin advokacie*. [online] 2001, č.3, s. 72 [cit. 20.6.2023]. Dostupné z: https://www.cak.cz/assets/files/181/BA_01_03.pdf

⁴⁴ ŠÁMAL, P., MUSIL, J. a KUČTA, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 4. přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2013, s. 765.

⁴⁵ JELÍNEK, J. *Poškozený v českém trestním řízení*. Praha: Karolinum, 1998, s. 27.

Význam adhezního řízení spočívá v možnosti pro poškozeného uplatnit svůj nárok již v rámci trestního řízení, takový postup je pro poškozeného výhodnější z důvodu rychlosti a efektivnosti. V občanskoprávním řízení by soud musel vyčkat na pravomocné skončení trestního řízení, poškozený je zatížen důkazním břemenem a v porovnání s adhezním řízením by poškozený musel investovat nejen více úsilí a času, ale i finančních prostředků na pokrytí nákladů řízení. Nemluvě o psychické zátěži, které je poškozený znovu vystavován během dalšího řízení, které nedokáže poskytnout stejné záruky ochrany pro oběti trestných činů, které jsou zajištěny právní úpravou trestního řízení. Poškozený se tak díky adheznímu řízení může vyhnout sekundární (možná až i terciární) viktimizaci. Zároveň je rozhodnutím trestního soudu o povinnosti obžalovaného nahradit způsobenou škodu, nemajetkovou újmu nebo vrátit bezdůvodné obohacení posilováno preventivně-výchovné působení uloženého trestu.⁴⁶

Přestože adhezní řízení není samostatným typem řízení, má v porovnání s trestním řízením svá specifika a charakteristické rysy odlišné od trestního řízení. Púry⁴⁷ je shrnul následovně:

- *adhezní řízení není vedeno z úřední povinnosti jako trestní řízení, neplatí zde zásada oficiality (§ 2 odst. 4 trestní řád), nýbrž je podmíněno návrhem poškozeného, který má dle zákona proti obviněnému nárok na náhradu škody, jež mu byla způsobena trestným činem,*
- *pro účinné podání návrhu poškozeného a pro možnost, aby mu soud přiznal uplatněný nárok na náhradu škody, stanoví trestní řád jednak náležitosti návrhu a jednak další podmínky,*
- *soud je v trestním řízení vázán návrhem poškozeného a nemůže jej překročit, na druhé straně nemůže nárok poškozeného zamítnout, a to ani částečně,*
- *soud rozhoduje o uplatněném nároku na náhradu škody podle hmotněprávních předpisů jiných než trestních (zejména občanského zákoníku a zákoníku práce), ale procesním postupem podle trestního řádu, tedy ve formě trestního řízení.*

Adhezní řízení lze rozdělit do tří fází v rámci trestního řízení, první fází je samotné uplatnění nároku, který musí poškozený uplatnit nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování. Další fází je samotné rozhodování o návrhu a třetí a poslední fází je opravné řízení, které však není obligatorním stádiem trestního řízení, proto i zde je ovládáno dispoziční zásadou. Procedurální pravidla pro adhezní řízení jsou stanovena v trestním řádu, zejména v ustanoveních § 43 až § 45, § 206, § 228 a § 229.

⁴⁶ ŠÁMAL, P., MUSIL, J. a KUČTA, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 4. přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2013, s. 765-766.

⁴⁷ RŮŽIČKA, M., PŮRY, F. a ZEZULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C.H. Beck, 2007, s. 459-460.

2.2. Uplatnění nároku poškozeného v adhezním řízení

Na rozdíl od trestního řízení, není adhezní řízení vedeno z úřední povinnosti a nevztahuje se na něj zásada oficiality dle § 2 odst. 4 trestního řádu, je plně ovládáno zásadou dispoziční. Adhezní řízení je podmíněno návrhem poškozeného, který dle zákona takový návrh může učinit, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit mu v penězích škodu, nebo nemajetkovou újmu nebo vydat bezdůvodné obohacení. Od poškozeného je očekávána aktivní účast, neboť bez jeho návrhu nemůže soud o těchto nárocích rozhodovat.

Ustanovení § 206 odst. 2 trestního řádu umožňuje poškozenému realizaci jeho práva na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení, musí se však jednat o poškozeného, který je zároveň i způsobilý být subjektem adhezního řízení. Je potřeba rozlišovat již dříve zmíněné dvě kategorie poškozených, neboť poškozenému, který je toliko oprávněn uplatňovat procesní práva dle § 43 odst. 1 trestního řádu, nenáleží právo takový návrh učinit a soud bude postupovat dle § 206 odst. 3 trestního řádu a onu osobu jako poškozeného k hlavnímu líčení nepřipustí.⁴⁸

Jednou z podmínek pro úspěšné uplatnění nároku je jeho včasné uplatnění. Adhezní řízení je omezeno určitým časovým rámcem, po jehož uplynutí se poškozený již nemůže svého nároku v rámci trestního řízení dovolávat. Poškozený má právo podat návrh na náhradu škody, nemajetkové újmy a na vydání bezdůvodného obohacení již v trestním oznámení, neboť takový návrh poškozeného, je považován za řádné uplatnění tohoto nároku.⁴⁹ Nejpozději, kdy poškozený může uplatnit svůj nárok, je hlavní líčení, a to před zahájením dokazování dle ustanovení § 43 odst. 3 trestního řádu. Možnost uplatnění nároku v pokročilém stádiu trestního řízení je dle Beranové⁵⁰ problematické, neboť omezuje možnost obžalovaného účinně se proti nároku hájit. Dále uvádí: „Podle mého názoru by obviněný měl mít možnost hájit se nejen proti obžalobě státního zástupce, ale také proti návrhu poškozeného v adhezním řízení. Předpokladem důkladné obhajoby je, že se o návrhu poškozeného dozví ještě v přípravném řízení, tj. v rámci prostudování spisů a učinění návrhů na doplnění dokazování.“⁵¹ Proto navrhuje, aby zákonodárce změnil stávající právní

⁴⁸ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 2589.

⁴⁹ ŠÁMAL, P., NOVOTNÝ, F., RŮŽIČKA, M., VONDRUŠKA, F., NOVOTNÁ, J., *Přípravné řízení trestní*. 2. vyd. Praha: Beck, 2003, s. 192

⁵⁰ BERANOVÁ, A., Úvahy nad právní úpravou adhezního řízení de lege ferenda. *Trestněprávní revue*, [online] 2016, č. 10, s. 221-226, [cit. 22.6.2023]. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/chapter-view-document.seam?documentId=nrptembrgpxi4s7geyf6427gizdc&groupIndex=0&rowIndex=0&ref-Source=search>

⁵¹ Tamtéž

úpravu ve prospěch obviněného a poškozený by měl mít právo uplatnit soukromoprávní nároky pouze do konce přípravného řízení.

S kritikou nemožnosti obviněného se v případě uplatnění nároku až v pokročilém stádiu řádně seznámit s návrhem poškozeného souhlasím. Pro spravedlivý proces je stěžejní, aby obviněný měl možnost se seznámit s nárokem předem a řádně se bránit. Nicméně, zároveň se domnívám, že není vhodné zkracovat lhůtu k uplatnění nároku na úkor poškozeného. Řádné a včasné uplatnění nároku vyžaduje určitou formu a návrh musí splňovat konkrétní požadavky, aby byl soudem uznán. Poškozený potřebuje čas k jeho odůvodnění, popřípadě k obstarání veškerých potřebných dokumentů k doložení výše nároku. V obou případech by posílením práv jednoho došlo k znevýhodnění druhého.

Další kontroverzní aspekt uplatňování nároku poškozeným se objevuje v úpravě trestního příkazu. Jedná se dle Gruse⁵² o absenci povinnosti samosoudce oznámit záměr vydat trestní příkaz, což v praxi může znamenat, že poškozený se ocitne v nevýhodné situaci, protože nemá představu o plánech soudu a nemá možnost adekvátně reagovat a uplatnit nárok, či již uplatněný nárok rozšířit či jinak změnit. Poškozený se tak ocitne v situaci, kdy mu pro uplatnění jeho nároku nezbyvá nic jiného, než se obrátit na občanskoprávní či jiné příslušné řízení.

2.2.1. Náležitosti návrhu

Pro přiznání poškozenému nároku na náhradu majetkové škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení v adhezním řízení je nezbytné, aby poškozený postupoval dle § 43 odst. 3 a uplatnil svůj nárok včas a řádně. Nárok musí být uplatněn způsobem a formou, které nevzbuzují pochybnosti o tom, že poškozený skutečně požaduje náhradu. Pokud by přesto vznikly pochybnosti, je na orgánech činných v trestním řízení, aby poškozeného poučily o této skutečnosti a upozornily na nutnost odstranit závady nejpozději během hlavního líčení před zahájením dokazování. Pokud by nedostatky nebyly odstraněny, soud by vůbec o nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení nerozhodoval.⁵³

Ustanovení § 43 odst. 3 trestního řádu stanovuje požadavky na uplatnění nároku následovně: „*Poškozený je oprávněn také navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit v penězích škodu nebo nemajetkovou újmu, jež byla poškozenému trestným činem způsobena, nebo vydat bezdůvodné obohacení, které obžalovaný na jeho úkor trestným*

⁵² GRUS, Z., *Rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení. Trestněprávní revue*, [online] 2004, č. 7, s. 203-206. [cit. 22:6.2023]. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembqgrpxi4s7g5pxgxzsgazq&groupIndex=3&rowIndex=0&refSource=search-facets>

⁵³ MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2007. s. 861.

činem získal. Návrh je třeba učinit nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování (§ 206 odst. 2); je-li sjednána dohoda o vině a trestu, je třeba návrh učinit nejpozději při prvním jednání o takové dohodě (§ 175a odst. 2). Z návrhu musí být patrné, z jakých důvodů a v jaké výši se nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy uplatňuje nebo z jakých důvodů a v jakém rozsahu se uplatňuje nárok na vydání bezdůvodného obohacení. Důvod a výši škody, nemajetkové újmy nebo bezdůvodného obohacení je poškozený povinen doložit. O těchto právech a povinnostech musí být poškozený poučen. Nebyl-li by pro rozhodnutí o nároku poškozeného dostatečný podklad a nebrání-li tomu důležité důvody, zejména potřeba vyhlášení rozsudku nebo vydání trestního příkazu bez zbytečných průtahů, soud poškozenému sdělí, jakým způsobem může podklady doplnit, a poskytne mu k tomu přiměřenou lhůtu, kterou mu zároveň určí.“

O nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení bude soud rozhodovat v hlavním líčení, a to pouze v případě splnění několika následujících předpokladů⁵⁴:

1) *uplatnění nároku poškozeným*

Bez podání návrhu nemůže soud rozhodovat, neboť jak již bylo zmíněno výše, jedná se o výjimku ze zásady oficiality. Z návrhu musí být patrné, že poškozený požaduje, aby soud rozhodl o jeho nároku.⁵⁵ Za takový nárok nelze považovat pouhé předložení vyčíslení škody způsobené trestným činem nebo toliko pouhé uvedení toho, že mu vznikla škoda v určité výši, aniž by soudu navrhl, aby v rozsudku uložil povinnost škodu nahradit. Dále pak Látal⁵⁶ uvádí, že za řádný návrh nelze považovat např. vyjádření poškozeného, že „...bude požadovat náhradu v plné výši či v plném rozsahu...“, „...se připojí s nárokem na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení ...“, „...se připojí s náhradou k trestnímu řízení až v řízení před soudem...“ apod.

2) *nárok byl uplatněn vůči určité osobě, tedy proti konkrétnímu obviněnému*

⁵⁴ RŮŽIČKA, M., PŮRY, F. a ZEZULOVÁ, J. *Poškozený a adhezni řízení v České republice*. Praha: C.H. Beck, 2007, s. 422-433.

⁵⁵ LÁTAL, J. *Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezím řízení*. Praha: Příručky Ministerstva spravedlnosti, sv. 54, 1994, s 76.

⁵⁶ Tamtéž

Je zvláště důležité dodržovat tuto zásadu, pokud probíhá společné řízení proti více obviněným. V takovém případě je na poškozeném, aby jasně uvedl, od kterého nebo kterých obviněných požaduje náhradu škody, nemajetkové újmy v penězích nebo vydání bezdůvodného obohacení.⁵⁷

3) *uplatnění nároku na náhradu škody poškozeným, jeho zákonným zástupcem, opatrovníkem nebo zmocněncem jeho jménem, právním nástupcem poškozeného*

Pro uplatnění nároku musí poškozený disponovat právy dle § 43 odst. 3 a mít tak nárok na to, stát se subjektem adhezního řízení. Nárok však může za poškozeného vznést za podmínek uvedených v trestním řádu i zákonný zástupce (§ 45 odst.1), ustanovený opatrovník, zmocněnec (§ 50 a § 51), zmocněnec ustanovený poškozenému (§ 51a) nebo i společný zmocněnec (§ 44 odst. 2) a v neposlední řadě i právní nástupce poškozeného (§45 odst. 3).⁵⁸

Dle § 206 odst. 3 trestního řádu, uplatňuje-li práva poškozeného osoba, které toto právo zřejmě nepřísluší, vysloví soud usnesením, že onu osobu jako poškozeného k hlavnímu líčení nepřipouští, což učiní soud i v případě, že počet poškozených je mimořádně vysoký a jednotlivým výkonem jejich práv by mohl být ohrožen rychlý průběh trestního stíhání, neboť v takové situaci je možné nároky uplatňovat pouze skrze společného zmocněnce dle § 44 odst. 2 trestního řádu.

4) *uplatnění nároku včas*

Jak již bylo uvedeno, okamžik uplatnění nároku je stěžejní podmínkou pro úspěšné uplatnění. „*Lhůta pro uplatnění nároku poškozeného na náhradu škody uvedená v ustanovení věty druhé § 43 odst. 2 tr. ř. je lhůtou procesní, kterou trestní řád neumožňuje navrátit, a to ani v situaci, kdy soud prvního stupně nesplní povinnost uvedenou v ustanovení věty první § 198 odst. 2 tr. ř. a nevyrozumí poškozeného řádně a včas o konání (počátku) hlavního líčení.*“⁵⁹ Nejpozději lze tak návrh uplatnit v hlavním líčení před začátkem dokazování. V případě pozdního uplatnění nároku soud rozhodne usnesením dle § 44 odst. 3, a § 206 odst. 4 trestního řádu *per analogiam*, že poškozený nemůže uplatňovat nárok na náhradu škody v adhezním řízení, takové rozhodnutí však nezbavuje poškozeného možnosti uplatnění nároku v občanskoprávním řízení.

5) *uplatnění nároku co do důvodu a výše*

⁵⁷ RŮŽIČKA, M., PŮRY, F. a ZEZULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C.H. Beck, 2007, s. 424

⁵⁸ RŮŽIČKA, M., PŮRY, F. a ZEZULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C.H. Beck, 2007, s. 425-426

⁵⁹ Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 6. 10. 1999, sp. zn. 8 To 335/99

Dle ustanovení § 43 odst. 3 je poškozený povinen doložit důvod a výši škody, nemajetkové újmy nebo bezdůvodného obohacení. Co se *důvodu* týče, postačí dle soudní praxe např. jen poukaz poškozeného na to, že skutkem uvedeným v žalobním návrhu mu byla způsobena škoda nebo nemajetková újma nebo na jeho úkor bylo získáno bezdůvodné obohacení, a že tedy z tohoto důvodu uplatňuje svůj nárok. V případě *výše* nebo *rozsahu* je možné uvést buď přesnou částku nebo minimální výši způsobené škody, nemajetkové újmy nebo minimální rozsah získaného bezdůvodného obohacení. Což platí zejména v případech, kdy poškozený dosud přesnou částku nezná. Alternativně může poškozený uvést takové údaje, z nichž jednoznačně vyplývá přesná výše.⁶⁰ Nejzazším momentem, kdy poškozený může změnit výši požadované náhrady škody, nemajetkové újmy nebo rozsah bezdůvodného obohacení, je chvíle, než se soud přesune k závěrečné poradě v rámci hlavního líčení. Návrh musí být doložen příslušnými doklady, jež mohou sloužit jako důkazní prostředky, v případě újmy na zdraví se bude jednat zejména o písemné lékařské zprávy a posudky.

Výše uvedené podmínky musí být pro řádné uplatnění návrhu splněny kumulativně. V případě, že některá z uvedených podmínek však není splněna, poškozený nemůže uplatnit nárok v rámci trestního řízení, avšak mu nic nebrání v tom, aby nárok uplatnil v občanskoprávním řízení nebo před jiným příslušným orgánem, jež má pravomoc o nároku rozhodovat.

Další překážka pro řádné uplatnění nároku poškozeného v rámci trestního řízení je upravena v ustanovení § 44 odst. 3 trestního řádu následovně: „*Návrh podle § 43 odst. 3 nelze podat, bylo-li o nároku již rozhodnuto v občanskoprávním nebo v jiném příslušném řízení.*“ Zde je potřeba zdůraznit fakt, že překážkou je pouze vydání (byť nepravomocného) rozhodnutí, a ne samotné zahájení či vedení řízení. Je tedy možné, aby byly vedena dvě různá řízení o stejném nároku, nicméně pro trestní řízení je podstatné skončení věci v občanskoprávním řízení. Jak uvádí Krajský soud v Českých Budějovicích: „*Samotné uplatnění nároku na náhradu škody, která byla způsobena trestným činem, v občanskoprávním či jiném řízení nebrání uplatnění stejného nároku v adhezním řízení. Pokud však soud zjistí v rámci postupu podle § 206 odst. 2 tr. ř., že již bylo vydáno na podkladě takového nároku v občanskoprávním či jiném řízení rozhodnutí o povinnosti obviněného nahradit způsobenou škodu a toto rozhodnutí existuje, ať je či není pravomocné, rozhodne, že poškozený nemůže v hlavním líčení uplatňovat nárok na náhradu škody (§ 44 odst. 3, § 206 odst. 3, 4 tr. ř).*“⁶¹

⁶⁰ ŠÁMAL, P., a kol. *Trestní řád. 7. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2013, s. 520.

⁶¹ Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 25. 6. 2003, sp. zn. 3 To 489/2003

Adhezní řízení tak nezná překážku litispendence, jak je tomu v řízení občanskoprávním.⁶² Dle Beranové⁶³ nelze takovou právní úpravu považovat za správnou, neboť institut adhezního řízení byl vytvořen právě proto, aby se stejnými nároky nezabývalo více soudů.

2.3. Rozhodnutí soudu o nároku poškozeného

O nároku poškozeného na náhradu majetkové škody, nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení rozhoduje soud v hlavním líčení jen za současného splnění několika následujících předpokladů, jak je shrnuje Púry⁶⁴

- a) *nárok na náhradu majetkové škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení byl trestním řízením uplatněn včas a řádně. Nelze tedy rozhodovat bez návrhu z moci úřední a není ani možné navrátit lhůtu k uplatnění nároku, byla-li zmeškána, a to ani podle analogie § 61 trestního řádu;*
- b) *soud po zahájení hlavního líčení nerozhodl podle § 206 odst. 3 nebo odst. 4 trestního řádu o tom, že nepřipouští určitou osobu jako poškozeného k trestnímu řízení nebo že poškozený nemůže uplatňovat v trestním řízení svůj nárok na náhradu majetkové škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení např. z důvodů uvedených v § 44 odst. 3 trestního řádu,*
- c) *nebylo rozhodnuto o vrácení věci státnímu zástupci, o postoupení věci, o zastavení trestního stíhání, o jeho přerušeni ani o podmíněném zastavení trestního stíhání nebo o schválení narovnání (§ 221 až 224 trestního řádu),*
- d) *poškozený nevzal zpět svůj návrh na náhradu majetkové škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení v průběhu hlavního líčení (nebo ještě předtím),*
- e) *poškozený se podle § 43 odst. 5 nevzdal svých procesních práv, která mu trestní řád jako poškozenému přiznává.*

⁶² § 83 zákona č. 99/1963 Sb. Občanský soudní řád

⁶³ BERANOVÁ, A., Úvahy nad právní úpravou adhezního řízení de lege ferenda. *Trestněprávní revue*, [online] 2016, č. 10, s. 221-226, [cit. 24.6.2023]. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/chapter-view-document.seam?documentId=nrptembrgpxi4s7geyf6427gizdc&groupIndex=0&rowIndex=0&ref-Source=search>

⁶⁴ ŽDÁREK, R., TĚŠINOVÁ, J., ŠKÁROVÁ, M., WALTR, R., PÚRY, F. a kol. *Metodika odškodňování imateriálních újem na zdraví*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 86.

Při splnění výše uvedených podmínek může soud o nároku rozhodnout několika způsoby:

1. Soud *přizná* nárok na náhradu majetkové škody, nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení buď *zcela*, nebo *částečně*, pokud jsou nárok, jeho výše a rozsah odůvodněny výsledky hlavního líčení (§ 228 trestní řád).
2. Soud *odkáže* poškozeného s celým uplatněným nárokem na náhradu majetkové škody, nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení na řízení ve věcech občanskoprávních, případně na řízení před jiným příslušným orgánem
 - a. Pokud výsledky dokazování neposkytly dostatečný podklad pro rozhodnutí o povinnosti obžalovaného k náhradě, nebo by bylo nutné provést další dokazování, které by výrazně prodloužilo trestní řízení (§ 229 odst. 1 trestní řád).
 - b. Stejně tak bude soud postupovat, pokud byl obžalovaný zproštěn obžaloby ohledně toho skutku, který měl způsobit majetkovou škodu, nemajetkovou újmu nebo kterým mělo být získáno bezdůvodné obohacení (§ 229 odst. 3 trestní řád).
3. Soud *odkáže* poškozeného se zbytkem uplatněného nároku na řízení ve věcech občanskoprávních nebo na řízení před jiným příslušným orgánem, jestliže v hlavním líčení, ať již z jakéhokoli důvodu, přizná uplatněný nárok jen zčásti (§ 229 odst. 2 trestní řád).

Vzhledem k povaze věci a počtu projednávaných skutků, které měly způsobit majetkovou škodu, nemajetkovou újmu nebo získání bezdůvodného obohacení, mohou nastat různé kombinace při rozhodování soudu (s výjimkou stejné části nároku). Vždy je však nutné rozhodnout v souladu s ustanovením § 228 a také s ustanovením § 229 odst. 2 trestního řádu, pokud soud z jakéhokoli důvodu přizná poškozenému pouze část nároku, který byl řádně uplatněn.⁶⁵

Soud nemůže zamítnout návrh poškozeného, a to ani částečně, z žádného důvodu. Pokud soud dojde k závěru, že nárok poškozeného nevznikl nebo nebyl dostatečně prokázán, může ho pouze odkázat poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních nebo na řízení před jiným orgánem a postupovat tak dle ustanovení § 229 trestního řádu. Soud je dále i vázán rozsahem a výší nároku, který uplatnil poškozený, při rozhodování o povinnosti obžalovaného k náhradě majetkové škody, nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení. To znamená, že soud nikdy

⁶⁵ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 2832.

nemůže uložit obžalovanému povinnost k náhradě ve vyšším rozsahu, než je požadovaný nárok poškozeného.⁶⁶

2.3.1. Rozhodnutí o přiznání nároku poškozenému

Aby soud mohl rozhodnout o uložení povinnosti obžalovanému, aby uhradil poškozenému majetkovou škodu, nemajetkovou újmu nebo vydat bezdůvodné obohacení, musí být splněny mimo výše uvedené předpoklady i následující podmínky:⁶⁷

- a) *soud rozhodl odsuzujícím rozsudkem,*
- b) *škoda nebo nemajetková újma byla způsobena, resp. bezdůvodné obohacení bylo získáno, v příčinné souvislosti s tím skutkem vykazujícím znaky trestného činu, jehož spácháním byl obžalovaný uznán vinným,*
- c) *o náhradě škody nebo nemajetkové újmy, resp. o vydání bezdůvodného obohacení, lze vzhledem k jejich povaze rozhodovat v adhezním řízení,*
- d) *uplatněný nárok poškozeného má podklad v příslušných hmotněprávních předpisech upravujících náhradu škody nebo nemajetkové újmy, resp. vydání bezdůvodného obohacení, přičemž v trestním řízení byla dostatečně prokázána výše tohoto nároku i odpovědnost obžalovaného za škodu nebo nemajetkovou újmu způsobenou spáchaným trestným činem, resp. za vydání bezdůvodného obohacení získaného trestným činem,*
- e) *není zde nějaká zákonná překážka, která brání rozhodnutí o uplatněném nároku na náhradu škody nebo nemajetkové újmy, resp. na vydání bezdůvodného obohacení.*

Samotné rozhodnutí o nároku poškozeného je po formální stránce součástí rozsudku dle ustanovení § 121 písm. a), soud nemůže pro rozhodování o nároku poškozeného vyhradit samostatné usnesení ani rozhodnutí mimo hlavní líčení.⁶⁸

Za splnění všech zákonných podmínek je soud povinen, má-li dostatečné podklady, současně s výrokem o vině rozhodnout i o povinnosti obžalovaného k náhradě způsobené škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení. V těchto případech není třeba odkazovat poškozeného s uplatněným nárokem na jiné řízení. Dle § 228 odst. 1 trestního řádu musí soud rozhodnout o nároku poškozeného i za situace, kdy je výše škody či rozsah bezdůvodného obohacení součástí popisu skutku, kterým je obžalovaný uznáván vinným.

⁶⁶ ŽDÁREK, R., TĚŠINOVÁ, J., ŠKÁROVÁ, M., WALTR, R., PÚRY, F. a kol. *Metodika odškodňování imateriálních újem na zdraví*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 87

⁶⁷ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 2835.

⁶⁸ RŮŽIČKA, M., PÚRY, F. a ZEZULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C.H. Beck, 2007, s. 477

2.3.2. Opravné prostředky

Poškozený, který řádně a včas uplatnil nárok na náhradu majetkové škody, nemajetkové újmy či na vydání bezdůvodného obohacení, se může v případě nesprávnosti daného výroku odvolat dle ustanovení § 246 odst. 1 písm. d) trestního řádu. Napadnout rozsudek může poškozený i z důvodu, že takový výrok učiněn nebyl (§ 246 odst. 2 trestního řádu).

Mezi problematické aspekty rozhodování o nárocích na náhradu majetkové škody, nemajetkové újmy či na vydání bezdůvodného obohacení patří i nemožnost poškozeného podat proti trestnímu příkazu odpor. Poškozený není zařazen mezi osoby oprávněné podat odpor dle ustanovení § 314g odst. 1 trestního řádu, dané omezení bylo zavedeno dle Šámala⁶⁹ s ohledem na skutečnost „...že pokud by podal odpor pouze poškozený, nabyly by oddělitelné výroky o vině a trestu právní moci a další trestní řízení by bylo konáno pouze o náhradě škody, což není v souladu s účelem trestního řízení.“

Proti takovému omezení poškozeného se vyhrazuje Jelínek⁷⁰, neboť právní úprava tak vytváří nerovnost mezi již tak nevyváženými procesními stranami. Poškozený, jako osoba přímo postižená skutkem, kterého se trestní příkaz týká, není oprávněn podat odpor proti danému příkazu, přestože obviněný i další osoby, které jsou dle zákona oprávněny podat odvolání v prospěch obviněného, mohou proti trestnímu příkazu podat.

Zavedení možnosti podání odporu proti trestnímu příkazu poškozenému se však nejeví jako vhodné řešení pro posílení postavení poškozeného. Pokud by podání odporu mělo za následek zrušení trestního příkazu ve svém celém rozsahu, poškozený by mohl napadnout i výrok o vině a trestu, což by bylo v rozporu s obecně platnými pravidly. Pokud by odpor měl pouze účinky v rozsahu majetkového nároku poškozeného, nemělo by smysl dále vést trestní řízení. Kromě toho by byl narušen charakter odporu jako opravného prostředku *sui generis*, který vede k celkovému zrušení trestního příkazu.⁷¹

2.4. Druhy nároků, o kterých je možné rozhodovat v adhezním řízení

Trestní řád hovoří o třech typech nároků poškozeného, které lze uplatnit v adhezním řízení, jedná se o majetkovou škodu, nemajetkovou újmu a bezdůvodné obohacení. Všechny tyto nároky

⁶⁹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 3591.

⁷⁰ JELÍNEK, J., GŘIVNA, T., *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, str. 20-21.

⁷¹ ŠÁMAL, P., ŘÍHA, J., STRYA, J. Odklony v justiční praxi – 1. část. *Trestněprávní revue*, [online] 2019, č. 9, s. 177-186. [cit. 25.6.2023]. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrhfxi4s7hfpngxzrg43q&groupIndex=1&rowIndex=0&refSource=search-facets>

musí vzejít z trestného činu, pro který byla podána obžaloba. Jinými slovy, uplatňované nároky musí být v příčinné souvislosti s trestným činem a být jeho důsledkem (tzv. *producta sceleris*) a zároveň musí být způsobeny zaviněním pachatele.⁷²

2.4.1. Majetková škoda

Majetková škoda je institutem občanského práva, se kterým trestní řád pracuje. V porovnání s občanským zákoníkem a trestním řádem došlo s přijetím nového občanského zákoníku ke změně terminologie. Pojem škoda byl nahrazen zastřešujícím pojmem „újma“, pod který spadá jak nemajetková újma, tak i újma na jmění (škoda). Odlišnost v užívaných pojmech však nezpůsobuje žádné zásadní problémy. V rámci této diplomové práce je používán pojem „majetková škoda“ dle trestního řádu, přestože občanské právo a občanský zákoník používá termíny „nemajetková újma“ a „újma na jmění“. Tímto bude zachována terminologie a specifikace daná trestním řádem, zatímco zároveň bude uznávána existence pojmových odlišností s ohledem na občanské právo.

Dle občanského zákoníku se majetkovou škodou rozumí újma, která se projevuje v majetkové sféře poškozeného, je objektivně vyjádřitelná všeobecným ekvivalentem, tedy penězi a je napravitelná poskytnutím majetkového plnění, ať již ve formě naturální restituice, nebo v penězích.⁷³ Trestní řád umožňuje požadovat náhradu škody a přiznat ji pouze v penězích dle ustanovení § 43 odst. 3 a § 228 odst. 1 trestního řádu. Náhrada ve formě uvedení do předešlého stavu, která je preferována občanským zákoníkem dle ustanovení § 2951 odst. 1 občanského zákoníku, v rámci trestního řízení využít nelze.

Majetková škoda, která je předmětem náhrady způsobeného trestným činem, zahrnuje skutečnou škodu a ušlý zisk. Skutečnou škodou se rozumí újma vyjádřitelná v penězích spočívající ve zmenšení majetkového stavu poškozeného oproti stavu, který zde byl před poškozením, ušlý zisk zas představuje újmu spočívající v tom, že u poškozeného nedojde v důsledku trestného činu k rozmnožení majetkových hodnot, ačkoliv by se to dalo v případě obvyklého, pravidelného průběhu věci očekávat.⁷⁴

⁷² ZŮBEK, J. *Pohledávky z trestných činů*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2022, xvii, s. 9.

⁷³ BEZOUŠKA, P. § 2894 [Povinnost nahradit újmu]. In: HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část* (§ 2055–3014). [online] 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1498, marg. č. 7.) [cit. 3.7.2023]. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembr-grpwk5tlgiyc443cl4zdamjlsl44dsx3qmyzdqoju>

⁷⁴ PAŠEK, M. § 2952 [Rozsah náhrady škody]. In: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník*. [online] 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, marg. č. 5.) [cit. 3.7.2023]. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembr-bspw2nrql4zc443cl4zdamjlsl44dsx3qmyzdsnjls>

2.4.2. Nemajetková újma

Dalším občanskoprávním institutem a jedním z nároků, o kterém soud v adhezním řízení může rozhodovat, je i nemajetková újma. Nemajetková újma představuje příkoří, které zasahuje do osobní sféry poškozeného. Tato újma se projevuje zejména ve formě zásahu do osobních zájmů poškozeného na psychické úrovni, v intimní sféře, rodinných vztazích a podobně. Jedná se o jakoukoli formu újmy, která není spojena s poškozením majetku.⁷⁵ Jak uvádí Vojtek a Púry⁷⁶ „Nemajetková újma je tedy typem újmy, která oproti škodě pokrývá nepříznivý dopad škodné události do jiných než majetkových hodnot. Bylo by možno ji nazvat i škodou morální, ideální, imateriální, za kterou poškozenému může náležet peněžitá – materiální – satisfakce (odškodnění, odčinění). Projevuje se ve stěži definovatelné sféře vnímání obtíží, nepohodlí, stresu, obav a jiných nežádoucích účinků spojených se zásahem do základních lidských hodnot.“ Nemajetková újma může být různých druhů v závislosti na druhu práv, do kterých bylo zasaženo, a to například všeobecně osobnostní, spotřebitelská, soutěžní, umělecká, vědecká atd. přičemž není ani vyloučen souběh více druhů nemajetkové újmy v různých sférách a právních vztazích.

Občanský zákoník zakotvuje obecné principy pro určování výše nemajetkové újmy v ustanovení § 2951 odst. 2, kde uvádí, že nemajetková újma se odčiní přiměřeným zadostiučiněním. Dalším pravidlem je ustanovení § 2957 občanského zákoníku, které přikazuje brát v úvahu okolnosti zvláštního zřetele hodné, které provázejí zásah do nemajetkových práv. I když zákon tyto okolnosti nestanovuje přesně, výčet je poměrně podrobný a zároveň umožňuje soudům posoudit a doplnit tuto normu v souladu s konkrétními okolnostmi projednávaného případu.⁷⁷ Především se jedná o úmyslné způsobení újmy, přičemž výčet se zaměřuje zejména na kvalifikované jednání škůdce, které zpravidla násobí nebo zesiluje účinky zásahu. Jedná se o použití lsti, pohrůžky, zneužití závislosti poškozeného na škůdci, násobení účinků zásahu jeho uvedením ve veřejnou známost a způsobení újmy v důsledku diskriminace poškozeného se zřetelem na jeho pohlaví, zdravotní stav, etnický původ, víru nebo i jiné obdobně závažné důvody. V neposlední řadě pak i obava poškozeného ze ztráty života nebo vážného poškození zdraví. Míra zavinění a další kritéria

⁷⁵ GRIVNA, T., ŠÁMAL P. a VÁLKOVÁ, H. *Oběti trestných činů: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, xix, s. 25.

⁷⁶ VOJTEK, P., PÚRY, F. Aktuální otázky náhrady nemajetkové újmy. *Soudní rozhledy*. [online] 2017, 23(11), 346-352. [cit. 5.7.2023]. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrg5pxg4s7geyv6mjsl5zv6mzugyxggyjrge&groupIndex=0&rowIndex=0&refSource=search-facets>

⁷⁷ VOJTEK, P., PÚRY, F. Aktuální otázky náhrady nemajetkové újmy. *Soudní rozhledy*. [online] 2017, 23(11), 346-352. [cit. 6.7.2023]. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrg5pxg4s7geyv6mjsl5zv6mzugyxggyjrge&groupIndex=0&rowIndex=0&refSource=search-facets>

na straně škůdce pak budou mít velký vliv na odškodňování újmy způsobené spácháním trestného činu, zejména jedná-li se o trestné činy úmyslné. Zavrženíhodný motiv soudy tedy zohledňují nejen v rámci kvalifikace trestného činu, ale i při odškodňování nemajetkové újmy.⁷⁸

Rozdíl mezi majetkovou újmou a nemajetkovou újmou spočívá hlavně v obtížnosti určení jejího konkrétního finančního hodnocení, neboť nemajetková újma je velmi obtížně kvantifikovatelná ve srovnání s majetkovou. Limit pro stanovování výše náhrady nemajetkové újmy je možné nalézt v jedné ze základních zásad občanského práva zakotvené v ustanovení § 13 občanského zákoníku. Jedná se o legitimní očekávání, že tatáž konkrétní otázka bude v různých řízeních posuzována totožně, v případě odchýlení se od rozhodovací praxe musí soud takové odchylky přesvědčivě vysvětlit.

Pod nemajetkovou újmu je řazena i újma vzniklá při ublížení na zdraví a usmrcení, neboť se jedná o systematickou podmožninou újmy na přirozených právech člověka. Úprava náhrady při ublížení na zdraví a usmrcení se v občanském zákoníku opírá o specifický a výčtový systém práv, které vznikají poškozené osobě nebo dalším osobám. Jedinečnost takového systému spočívá v propojení nemajetkových nároků s nároky čistě materiální povahy. Jak uvádí Elischer⁷⁹, institut náhrady újmy na zdraví a na životě je tedy složen ze dvou odlišných složek.

- 1) **Majetková složka** – jedná se o ty nároky, jež mají pokryt peněžitou újmou vzniklou v důsledku ublížení na zdraví a jiných zásahů do integrity člověka.
- 2) **Nemajetková složka** – kterou je dosahováno přiměřené zmírnění, resp. zadostiučinění morálních (ideálních, nemajetkových) újem v osobní sféře poškozeného, popřípadě jeho blízkých.

Jednotlivé nároky vyvstávající z ublížení na zdraví a usmrcení občanský zákoník upravuje v ustanoveních § 2958 až § 2966, o těchto nárocích bude diplomová práce pojednávat podrobněji až v další kapitole.

V porovnání občanskoprávní úpravy s trestněprávní se znovu objevují rozdíly v možnostech náhrady nemajetkové újmy, zatímco dle občanského zákoníků je reparace možná jak ve formě peněžní, tak i ve formě nepeněžní, v rámci adhezního řízení trestní řád výslovně v ustanovení § 43 odst. 3 uvádí, že náhrada nemajetkové újmy je možná pouze v penězích.

Dle občanského zákoníku, vznikne-li poškozenému nemajetková újma, má právo na přiměřené zadostiučinění. Nemajetková újma není vyjádřitelná v penězích, proto není účelem zadostiučinění její vyrovnání, ale poskytnutí morální nebo finanční satisfakce. Morální satisfakce

⁷⁸ PAVELEK, O. *Náhrada nemajetkové újmy na zdraví a při usmrcení*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020, xiv, s. 64-65.

⁷⁹ Tamtéž, s. 163-165.

může mít podobu omluvy, odvolání difamujícího výroku, uveřejnění soudního výroku v tisku, a tím uvedení věci veřejně na pravou míru, soudní konstatování porušení subjektivního práva apod. Zadostiučinění musí být přiměřené a je odstupňováno podle konkrétních okolností, které doprovázely vznik nemajetkové újmy, aby zvolený způsob zadostiučinění byl skutečně účinný. Nejprve se posuzuje, zda je vůbec zadostiučinění oprávněné a pokud je odpověď kladná, zkoumá se, zda je dostatečná morální satisfakce, a teprve pokud to neposkytuje skutečné a účinné odčinění způsobené újmy, může se zvážit finanční (relutární) satisfakce.⁸⁰ Občanský zákoník tedy rozeznává dva typy možného zadostiučinění – v penězích (relutární) a morální satisfakci (např. soukromou či veřejnou omluvou, odvoláním urážlivého výroku nebo konstatováním porušení práva.)⁸¹

Jak již bylo uvedeno výše, trestní řád umožňuje poškozenému požadovat pouze finanční satisfakci. Soud nemůže v rozsudku uložit obžalovanému povinnost se poškozenému omluvit. Morální satisfakce může však poškozenému pomoci s vyrovnáním se s následky způsobenými trestným činem, taková omluva a uznání způsobené újmy ze strany pachatele, může být poškozenému bližší, neboť trestným činem bylo zasazeno do jeho osobní sféry. Čistě finanční kompenzace nemusí postačovat, aby byl poškozený skutečně uspokojen, protože jeho potřeby a uspokojení se netýkají pouze finančních aspektů života.

Omluva a uznání ze strany pachatele mohou být pro poškozeného přínosné v mnoha ohledech, omluva může změnit vnímání pachatele a trestného činu osobou poškozeného. Omluva může také ovlivnit touhu po potrestání pachatele a v neposlední řadě může ovlivnit emoce oběti a proces uzdravování. Dřívější výzkumy rovněž zjistily, že nabídka omluvy může ovlivnit vnímání obětí a pozorovatelů ohledně vyhlídek na usmíření obou stran.⁸²

Trestné činy představují porušení očekávání ohledně odpovědného mezilidského chování – minimálně porušení přiměřeného očekávání, že ani cizí člověk nezpůsobí úmyslně žádnou újmu a vytvářejí pocity nespravedlnosti u obětí. Negativní emocionální reakce, jako je strach, hněv, ztráta kontroly nad vlastním životem, smutek nebo hořkost, jsou spojeny s takovým pocitem nespravedlnosti, který se projevuje jako *neschopnost odpustit*. Výzkumy⁸³ však dokazují,

⁸⁰ srov. Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 25 Cdo 167/2019 ze dne 10.7. 2020

⁸¹ PAŠEK, M. § 2951 [Způsob náhrady]. In: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník*. [online] 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, marg. č. 6.) [cit. 3.7.2023]. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptem-bsgnpw2nrql4zc443cl4zdamjls44dsx3qmyzdsnrj>

⁸² DHAMI, M. K. Effects of a victim's response to an offender's apology: when the victim becomes the bad guy. *European Journal of Social Psychology*, [online], 46(1), 2016, s. 110-123. [cit. 3.7.2023]. Dostupné z: <https://eprints.mdx.ac.uk/22735/1/STD3Bapology-write%20up%20revised.pdf>

⁸³ WITVLIET, Ch.V. O., LUNA ROOT, L., WORTHINGTON, E., L., a TSANG, J. Apology and Restitution: The Psychophysiology of Forgiveness After Accountable Relational Repair Responses. *Frontiers in Psychology*, [online] 11, (2020), 284-284. [cit. 3.7.2023]. Dostupné z: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.00284>

že omluva, uznání a náhrada škody mohou pomoci oběti k pocitu zadostiučinění a ochoty pachateli odpustit.⁸⁴

Samotná finanční satisfakce tak pro poškozené nemusí být dostatečnou náhradou nemajetkové újmy. S ohledem na povahu některých trestných činů, by poškozený mohl mít možnost požadovat po soudu, aby obžalovanému uložil vedle povinnosti k náhradě nemajetkové újmy v penězích i povinnost morální satisfakce ve formě omluvy. Morální satisfakce by pak mohla pro poškozeného být spatřována nejen v samotném odsouzení pachatele, ale i ve veřejném uznání způsobené újmy nejen soudem, ale i pachatelem.

2.4.3. Bezdůvodné obohacení

Třetím institutem doplňujícím občanskoprávní nároky v rámci adhezního řízení je bezdůvodné obohacení. Dle ustanovení § 2991 odst. 2 občanského zákoníku se *bezdůvodně obohatí zvláště ten, kdo získá majetkový prospěch plněním bez právního důvodu, plněním z právního důvodu, který odpadl, protiprávním užitím cizí hodnoty nebo tím, že za něho bylo plněno, co měl po právu plnit*. Podle ustanovení § 2991 odst. 1 občanského zákoníku *ten, kdo se na úkor jiného bez spravedlivého důvodu obohatil, musí ochuzenému vydat, oč se obohatil*.

Jak uvádí Šámal⁸⁵ „*Bezdůvodné obohacení může pachatel získat některými trestnými činy, jejichž znakem je prospěch i škoda nebo jiná újma... anebo i trestnými činy, jejichž znakem je jen prospěch, resp. výhoda, která může mít též majetkovou podobu.*“

K odlišení škody od bezdůvodného obohacení je v oblasti trestněprávní vědy třeba zdůraznit především to, že škoda vzniká poškozenému, zatímco bezdůvodné obohacení přináší prospěch pachateli na úkor poškozeného. Dále pak na rozdíl od náhrady majetkové škody a nemajetkové újmy, trestní řád nestanovuje přesnou formu pro vydání bezdůvodného obohacení. Bezdůvodné obohacení tak může či nemusí být vydáno v penězích.⁸⁶

WENZEL, M. a OKITOMO T.G., "On the relationship between justice and forgiveness: Are all forms of justice made equal?", *British journal of social psychology*, [online], vol. 53, no. 3, 2014 s. 463-483. [cit. 3.7.2023]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/bjso.12040>

⁸⁴ LEUNISSEN, J. M., DE CREMER, D., FOLMER, C. P. R., a VAN DIJKE, M. (2013). The apology mismatch: Asymmetries between victim's need for apologies and perpetrator's willingness to apologize. *Journal of Experimental Social Psychology*, [online] 49, s. 315-324. [cit. 3.7.2023]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2012.12.005>

⁸⁵ ŠÁMAL, P., MUSIL, J. a KUČTA, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 4. přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2013, s. 772

⁸⁶ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád*. 7. vydání, Praha: C. H. Beck, 2013, s. 513.

3. Náhrada nemajetkové újmy při ublížení na zdraví

Mezi přirozená práva člověka patří mimo jiné i právo na ochranu života a zdraví, mezi jehož složky řadíme i právo na tělesnou a duševní integritu. V případě zásahu do této sféry lidského života ve formě ublížení na zdraví má poškozený právo na náhradu této újmy, která zahrnuje majetkovou újmu, kdy se jedná typicky o náklady spojené s léčbou, tak i náhradu nemajetkové újmy ve formě náhrady bolestného, ztížení společenského uplatnění a dalších nemajetkových újem. Přičemž právě náhrada nemajetkové újmy při ublížení na zdraví je ožehavou problematikou vzhledem k zásadě „*liberum corpus nullam recipit aestimationem*“, která vychází již z římského práva a znamená, že hodnota lidského těla nemůže být vyjádřena v penězích. Avšak schopnost efektivně vyrovnat nemajetkovou újmu svědčí o civilizačním pokroku a humanistických hodnotách dané společnosti. Není pochyb, že výše náhrady nemajetkové újmy je obtížně objektivizovatelná a kvantifikovatelná. Nemajetková újma vznikající při zásahu do tělesné či duševní integrity při ublížení na zdraví je však v porovnání s dalšími nemajetkovými újmami pramenících ze zásahu do jiných přirozených práv člověka, alespoň měřitelná pomocí odborných lékařských kritérií jako je doba trvání nemoci, typu zranění a intenzity bolesti.⁸⁷

Zdraví je Světovou zdravotnickou organizací vymezováno poměrně široce jako „stav úplné fyzické, duševní a sociální pohody, nikoli pouze nepřítomnost nemoci nebo slabosti.“⁸⁸ Z definice vyplývá, že zdraví člověka lze rozdělit na dvě hlavní složky: fyzickou a duševní. Ublížení na zdraví může zahrnovat jak zásahy do tělesné integrity, tak i do duševního stavu člověka; v těchto případech dochází ke narušení normálního fungování těla nebo mysli a tato porucha omezuje schopnost poškozeného vést obvyklý způsob života. Ublížení na zdraví představuje formu újmy, která se může projevovat jak v materiální rovině (například náklady na léčbu), tak i v oblasti nehmotných hodnot. Důležité je poznamenat, že „ublížení na zdraví“ v občanském právu má širší význam než v trestním právu.⁸⁹

Trestní zákoník vymezuje ublížení na zdraví v ustanovení § 122 odst. 1 následovně: „Ublížením na zdraví se rozumí takový stav záležející v poruše zdraví nebo jiném onemocnění, který porušením normálních tělesných nebo duševních funkcí znesnadňuje, nikoli jen po krátkou dobu, obvyklý způsob života poškozeného a který vyžaduje lékařského ošetření.“ Jednotlivé prvky

⁸⁷ PAVELEK, O. *Náhrada nemajetkové újmy na zdraví a při usmrcení*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020, xiv, s. 17.

⁸⁸ Constitution of the World Health Organization. WHO [online]. [cit. 20. 8. 2023]. Dostupné z: <https://apps.who.int/gb/bd/PDF/bd47/EN/constitution-en.pdf> (překlad vlastní)

⁸⁹ BEZOUŠKA, P. § 2958 [Náhrada nemajetkové újmy při ublížení na zdraví]. In: HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014)*. [online] 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1498, marg. č. 7.) [cit. 20.8.2023]. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembrgrpwk5tlgiyc443cl4zdamjlsl44dsx3qmyzdsnjy#>

charakterizující stav ublížení na zdraví musí být splněny kumulativně. V následujícím odstavci pak trestní zákoník vymezuje závažnější formu účinku v porovnání s prostým „ublížením na zdraví“, kdy uvádí jednotlivé typy těžké újmy na zdraví, které se mohou vzájemně překrývat.⁹⁰ Těžkou újmou na zdraví se tak rozumí jen vážná porucha zdraví nebo jiné vážné onemocnění, která odpovídá alespoň jednomu z následujících: zmrzačení, ztráta nebo podstatné snížení pracovní způsobilosti, ochromení údu, ztráta nebo podstatné oslabení funkce smyslového ústrojí, poškození důležitého orgánu, zohyzdění, vyvolání potratu nebo usmrcení plodu, mučivé útrapy, nebo delší dobu trvající porucha zdraví.

3.1.Nároky při ublížení na zdraví

Nároky vznikající poškozeným při ublížení na zdraví upravuje občanský zákoník v ust. § 2958 a následující. Jedná se o bolestné, ztížení společenského uplatnění a další nemajetkové újmy (§ 2958 občanského zákoníku), odčinění duševních útrap osob blízkých v případě zvláště závažného ublížení na zdraví (§ 2959 občanského zákoníku), náklady spojené s péčí o zdraví (§ 2960 občanského zákoníku), náhradu za ztrátu na výdělku po dobu pracovní neschopnosti poškozeného (§ 2962 občanského zákoníku) a případně po skončení pracovní neschopnosti (§ 2963 občanského zákoníku), náhradu za ztrátu na důchodu (§ 2964 občanského zákoníku) a náhradu za bezplatné práce (§ 2965 občanského zákoníku).

Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, specifika náhrady újmy při ublížení na zdraví spočívá v kombinaci dvou složek nároku - majetkové a nemajetkové. Majetková složka zahrnuje nároky s čistě materiálním charakterem, jako jsou náklady určené k obnově, zlepšení nebo alespoň stabilizaci zdravotního stavu poškozeného, nebo k mírnění následků vzniklých v důsledku zdravotního postižení. Majetková složka tak může zahrnovat náklady spojené s léčebnými výdaji, zdravotními pomůckami nebo s rehabilitační léčbou⁹¹. Dle výčtu výše uvedeného se jedná o nároky upravené v ustanovení § 2960 a následující občanského zákoníku.

Vzhledem k tématu diplomové práce bude podrobněji rozebrána pouze nemateriální složka nároku na náhradu újmy při ublížení na zdraví. Jmenovitě – bolestné, ztížení společenského uplatnění, další nemajetkové újmy a duševní útrapy, které jsou ve speciálním postavení vůči obecným

⁹⁰ ŠÁMAL, P. § 122 [Ublížení na zdraví a těžká újma na zdraví]. In: ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník. [online] 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 1706, marg. č. 5.) [cit. 20.8.2023]. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembsgnpwk5tlgiys443cl4zdambzl42dax3qmyy-temq#>

⁹¹ RYŠKA, M. § 2960 [Náklady spojené s péčí o zdraví]. In: PETROV, J., VÝTISK, M. a BERAN, V. a kol. Občanský zákoník. [online] 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, marg. č. 1.) [cit. 20.8.2023]. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembsgnpw2nrql4zc443cl4zdamjlsl44dsx3qmyzdsnrq&refSource=toc#>

pravidlům institutu nemajetkové újmy v ust. § 2956 a § 2957 a mají v mezích své působnosti přednost.⁹²

3.2. Vývoj právní úpravy náhrady nemajetkové újmy na zdraví

Před rekonstrukcí občanského práva byla otázka výše kompenzace nemajetkové újmy na zdraví - bolestného a ztížení společenského uplatnění upravena v občanském zákoníku z roku 1964, zákon č. 40/1964 Sb. (dále jen „občanský zákoník 1964“), kdy se dle ustanovení § 444 nemajetková újma jednorázově odškodňovala paušálními částkami uvedenými v přílohách podzákoných předpisů provádějících občanský zákoník 1964. Postupně se jednalo o vyhlášku č. 32/1965 Sb., o odškodňování bolesti a ztížení společenského uplatnění, která nabyla účinnosti 1. 5. 1965, poté byla novelizována vyhláškami č. 84/1967 Sb., č. 76/1981 Sb. a č. 54/1993 Sb. A následně nahrazena s účinností od 1. 1. 2002 vyhláškou Ministerstva zdravotnictví č. 440/2001 Sb. (dále jen „Náhradová vyhláška“). Vyhlášky se od sebe v zásadě tolik neodlišovaly, neboť obě byly koncipovány na stejných principech.⁹³

Náhradová vyhláška určovala výši bolestného podle sazeb bodového ohodnocení, a to za bolest způsobenou škodou na zdraví, jejím léčením nebo odstraňováním jejích následků, přičemž výše bodového ohodnocení byla vždy stanovena lékařským posudkem, který vypracoval ošetřující lékař poškozeného, jakmile bylo možno zdravotní stav poškozeného považovat za ustálený. V případě odškodnění ztížení společenského uplatnění bylo určováno podle sazeb bodového ohodnocení a to za následky škody na zdraví, které byly trvalého rázu a měly prokazatelně nepříznivý vliv na uplatnění poškozeného v životě a ve společnosti, zejména na uspokojování jeho životních a společenských potřeb, včetně výkonu dosavadního povolání nebo přípravy na povolání, dalšího vzdělávání a možnosti uplatnit se v životě rodinném, politickém, kulturním a sportovním, a to s ohledem na věk poškozeného v době vzniku škody na zdraví. Odškodnění za ztížení společenského uplatnění muselo být přiměřené povaze následků a jejich předpokládanému vývoji, a to v rozsahu, v jakém byly omezeny možnosti poškozeného uplatnit se v životě a ve společnosti.

Stávající právní úprava náhrady nemajetkové újmy při ublížení na zdraví je obsažena v ustanovení § 2958 občanského zákoníku, které navazuje na obecné ustanovení § 2956, jež upravuje nemajetkovou újmu jako takovou. Dle ustanovení § 2958 občanského zákoníku *při ublížení*

⁹² ELISCHER, D., KOBLIHA, I., DOBIÁŠ, P., KOTTAUER, A., HUNJAN KOBLIHOVÁ, R., TULÁČEK, J. *Náhrada majetkové a nemajetkové újmy podle občanského zákoníku, zákoníku práce, v oblasti průmyslového vlastnictví a podle autorského zákona: praktická příručka*. Praha: Leges, 2020, s. 157.

⁹³ ŽDÁREK, R., TĚŠINOVÁ, J., ŠKÁROVÁ, M., WALTR, R., PÚRY, F. a kol. *Metodika odškodňování imateriálních újem na zdraví*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 2-4.

na zdraví odčiní škůdce újmu poškozeného peněžitou náhradou, vyvažující plně vytrpěné bolesti a další nemajetkové újmy; vznikla-li poškozením zdraví překážka lepší budoucnosti poškozeného, nahradí mu škůdce i ztížení společenského uplatnění. Nelze-li výši náhrady takto určit, stanoví se podle zásad slušnosti.

Z výše uvedeného vyplývá, že náhrada nemajetkové újmy složená ze tří složek – bolestného, ztížení společenského uplatnění a dalších nemajetkových újem. Výše náhrady již není stanovena jednorázovými paušálními částkami, ale má být odčiněna tak, aby byly plně vyváženy vytrpěné bolesti, nahrazeno ztížení společenského uplatnění a v případě, že takového nelze dosáhnout, má být náhrada určena dle zásad slušnosti.

V porovnání s předchozí úpravou tedy přibyla kategorie i dalších nemajetkových újem, neboť zákonodárce se při tvorbě občanského zákoníku snažil o poskytnutí komplexního rámce pro náhradu újmy v případě ublížení na zdraví, který by zahrnoval jak finanční kompenzace škody, tak i náhradu morálního utrpení a nákladů spojených s tímto typem újmy. Zároveň bylo výrazně posíleno právní postavení poškozeného a v neposlední řadě došlo i ke zrušení paušálních limitů pro výpočet náhrad za ublížení na zdraví a usmrcení.⁹⁴

Na problematiku náhrady nemajetkové újmy při ublížení na zdraví existují rozdílné pohledy, někteří odborníci zastávají názor, že náhrada za bolest, ztížení společenského uplatnění a dalších nemajetkových újem představují jeden jediný nárok, který zahrnuje všechny tyto tři složky.⁹⁵ Jiní považují daný přístup za překonaný a zastávají názor, že nároky mají vlastní identitu a charakter a neměly by se ani z procesního hlediska prolínat. Což potvrdil i Nejvyšší soud ve svém usnesení ze dne 1.11.2017: „*Nárok na náhradu nemajetkové újmy na zdraví dle § 2958 občanského zákoníku tvoří jednotlivé, dílčí, samostatné nároky na náhradu za bolest, ztížení společenského uplatnění a další nemajetkovou újmu, jež samostatně vznikají i zanikají, a tedy se i samostatně promlčují.*“⁹⁶ Náhrada za bolest, ztížení společenského uplatnění a dalších nemajetkových újem mají tedy odlišný režim a vznikají a zanikají nezávisle na sobě, což hraje důležitou roli v rámci promlčení nároků.

⁹⁴ SOKOL, M., VOREL, F., DOBIÁŠ a VOJTÍŠEK, T. *Odškodnění bolesti a trvalých následků u pracovních a nepracovních úrazů*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 20.

⁹⁵ DOLEŽAL, T., LAVICKÝ, P., Pojetí náhrady nemajetkové újmy při ublížení na zdraví podle nového občanského zákoníku a s tím spojené procesní aspekty. *Právní rozhledy*, [online] 2014, č. 10, s. 358-363. [cit. 6.7.2023]. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembr-grpxa4s7geyf6427gm2tq&groupIndex=6&rowIndex=0&refSource=search#>

⁹⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. 11. 2017, sp. zn. 25 Cdo 2245/2017

3.3. Metodika Nejvyššího soudu

S příchodem občanského zákoníku přišla i velká změna pro výpočet náhrady nemajetkové újmy a Nejvyšší soud ve spolupráci s odborníky z oblasti medicíny, práva a pojišťovnictví vytvořil Metodiku k náhradě nemajetkové újmy na zdraví - bolest a ztížení společenského uplatnění podle § 2958 občanského zákoníku (dále jen jako „Metodika“), neboť požadavky praxe volaly po potřebě právní jistoty a předvídatelnosti soudního rozhodování, resp. po výkladu zásad slušnosti, které mají nově určovat výši náhrady ve sporech o náhradu újmy na zdraví.

Metodika se týká výhradně stanovení výše bolestného a náhrady ztížení společenského uplatnění. Je složena ze čtyř částí: A. Preambule (úvod, obecný výklad), B. Přehled bolesti (bodové hodnoty bolesti), C. Aktivity a Participace (část Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví, ve verzi upravené pro účely hodnocení ztížení společenského uplatnění), D. Technická část (tvorba posudků a kvalifikace znalců).

Metodika byla pojatá jako interpretační pomůckou pro přiznávání náhrad za nemajetkové újmy na zdraví a životě, jiný charakter ani mít nemohla, neboť se nejedná o právně závazný dokument.⁹⁷ Nemůže mít tedy závazný charakter v tom smyslu, že by byla právním předpisem, neboť Nejvyšší soud není nadán mocí zákonodárnou. Nejedná se ani o závazné stanovisko ve smyslu § 14 odst. 3 zákona č. 6/2002 Sb. o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), které umožňuje Nejvyššímu soudu na základě sledování a vyhodnocování pravomocných rozhodnutí soudů v zájmu jednotného rozhodování soudů zaujmout stanovisko k rozhodovací činnosti ve věcech určitého druhu. Žd'árek⁹⁸ označuje Metodiku za navržený výklad pojmu „zásad slušnosti“ a dále uvádí, že daný výklad bude Nejvyšší soud považovat za správný zřejmě až do doby, než v rámci soudního přezkumu rozhodnutí vydaných soudy nižší instance dospěje k jinému názoru, kdy některý z dovolatelů nabídne Nejvyššímu soudu výklad lepší, správnější, resp. spravedlivější. I dle samotné preambule Metodiky je jejím účelem dostání požadavku na kompaktnost judikatury dle § 13 občanského zákoníku.

Dle výše uvedeného není Metodika pramenem práva ve formálním smyslu, avšak zůstává faktem, že se jedná o dokument závazný fakticky, neboť ji občanskoprávní a obchodní kolegium Nejvyššího soudu dne 12.3. 2014 vzalo na vědomí a doporučilo jako metodologický rámec pro výpočet náhrady za bolest a náhrady za ztížení společenského uplatnění, čímž vlastně dal najevo,

⁹⁷ ELISCHER, D., KOBLIHA, I., DOBIÁŠ, P., KOTTNAUER, A., HUNJAN KOBLIHOVÁ, R., TULÁČEK, J. *Náhrada majetkové a nemajetkové újmy podle občanského zákoníku, zákoníku práce, v oblasti průmyslového vlastnictví a podle autorského zákona: praktická příručka*. Praha: Leges, 2020, s. 165-166

⁹⁸ Metodika odškodňování imateriálních újem na zdraví. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 7–8

jak bude daný typ sporů v budoucnu rozhodovat. Tímto Nejvyšší soud z pozice soudu poslední instance vytvořil z formálně nezávazných obecných pravidel pravidla fakticky závazná.⁹⁹

Při postupu soudu dle Metodiky je potřeba respektovat doporučená pravidla v ní obsažená a případně odůvodnit v čem a proč se od ní odchyluje, aby nebyl ztracen její význam pro sjednocování praxe, daný přístup byl aprobován judikaturou trestních senátů nejvyššího soudu v rámci adhezního řízení, jak naznačuje v usnesení ze dne 25. 1. 2017, sp. zn. 6 Tdo 1791/2016, kde Nejvyšší soud uvádí, že Metodika byla vytvořena za účelem objektivizace a medicínské klasifikace vytrpěných újem na zdraví a postup v ní popsany má plnit zákonný princip slušnosti i požadavek legitimního očekávání. Z něj vyplývá nutnost vypracovat znalecký posudek, na jehož podkladě lze rozhodnout v adhezním řízení o nároku poškozeného na náhradu nemajetkové újmy způsobené ublížením na zdraví.

Ústavní soud však opakovaně kritizuje mechanické výpočty soudů s odkazem na Metodiku bez náležitého dokazování se zřetelem k okolnostem konkrétního případu. V minulosti se Ústavní soud k problematice vyjádřil v nálezu ze dne 2. 2. 2016¹⁰⁰, když upozornil na možná úskalí spojená s používáním Metodiky, neboť z hlediska ochrany ústavnosti může být problematické omezené bodové hodnocení dle Metodiky, neboť o odčinění újmy pojmově nelze rozhodovat na základě určitých tabulkově předvídaných bodových počtů, ale je potřeba výhradně vycházet z dokazování a s náležitým zřetelem k okolnostem konkrétní věci. Potřebu kritického a přezkoumatelného přístupu ke znaleckým posudkům dle Metodiky zopakoval Ústavní soud i ve svém nálezu ze dne 8. 3. 2023¹⁰¹, kde znovu zdůraznil, že Metodika není právním předpisem a ani výkladová pomůcka, která vzešla z rozhodovací praxe soudů. Proto je potřeba, aby obecné soudy při jejím použití zohlednily a korigovaly její nedostatky tak, aby přiznaly náhradu újmy na zdraví jednotlivce ve výši odpovídající zásadám slušnosti, bez mechanických výpočtů dle tabulek Metodiky, ale na základě zjištěného skutkového stavu vysvětlit vlastní úvahy, které je vedly k určení přiměřené výše odčinění nemajetkové újmy.

S ohledem na výše uvedené je důležité si uvědomit, že Metodika musí být brána jako metodologická pomůcka, jejíž cílem je tvorba sjednocené judikatury. Výchozí bod, který má být pomocí odborné diskuse a rozhodovací praxí soudů postupně modifikován a zdokonalován. Čehož však nelze dosáhnout za situace, kdy je na Metodiku nahlíženo jako na pouhý matematický vzorec,

⁹⁹ KADLUBIEC, V. Vývoj právní úpravy výpočtu náhrady za nemajetkovou újmu na zdraví. *Právní rozhledy*, [online] 2016, č. 8, s. 267-273. [cit. 20.8.2023]. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/chapter-view-document.seam?documentId=nrptembrgpxa4s7hbpxgxzsgy3q&groupIndex=1&rowIndex=0&ref-Source=search#>

¹⁰⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 2. 2. 2016, sp. zn. IV. ÚS 3122/15

¹⁰¹ Nález ÚS z 8. 3. 2023, sp. zn. I. ÚS 1010/22

jehož aplikací by soud měl automaticky stanovit správnou a spravedlivou částku náhrady nemajetkové újmy bez dalšího zamyšlení.

Jako vývoj správným směrem lze považovat projekt Centra dopravního výzkumu v. v. i. ve spolupráci s Nejvyšším soudem, který byl spuštěn v roce 2018 a navázal tak na Metodiku tím, že byla vytvořena online databáze- www.datanu.cz, která analyzuje relevantní judikaturu týkající se náhrady nemajetkové újmy na zdraví a nemajetkových nároků pozůstalých při usmrcení osoby blízké.¹⁰²

Hlavním cílem této databáze je poskytnout soubor relevantních soudních rozhodnutí odborné i širší veřejnosti, umožnit všem vyhledávat konkrétní rozhodnutí na základě stanovených kritérií a pomocí kalkulačky se dobrat k orientační částce výše náhrady nemajetkové újmy v obdobných případech. Nicméně je tato databáze stále limitována nízkým počtem obsažených rozhodnutí, avšak lze očekávat postupné rozšiřování databáze a tím i doufat v růst významu této databáze, neboť s narůstajícím počtem vložených rozhodnutí bude databáze schopna poskytovat přesnější odhady, relevantní výpočty a sjednocovat judikaturu.¹⁰³

3.3.1. Bolestné

Mezinárodní asociace pro studium bolesti (*International Association for the Study of Pain, IASP*) přišla s definicí bolesti, která je široce používána jak v oblasti lékařství, tak v oblasti práva a je považována za nejvýznamnější autoritativní definici bolesti. Podle této definice se bolest popisuje jako *nepříjemná smyslová a emocionální zkušenost spojená se skutečným nebo potenciálním poškozením tkáně nebo podobná té, která je se skutečným nebo potenciálním poškozením tkáně spojená*.¹⁰⁴ Důraz je kladen na to, že bolest je vždy subjektivní zkušeností, kterou ovlivňují biologické, psychologické a sociální faktory.

Bolestné je pak tedy náhradou za vytrpěné bolesti, které má představovat zadostiučinění, jež formou peněžního plnění směřuje ke zmírnění zásadní nemateriální újmy vznikající při zásahu do tělesné či duševní integrity člověka.¹⁰⁵ Do kategorie bolestného jsou zahrnovány vedle bolestivých stavů též doprovodné nepříznivé efekty spojené s poraněním, jako jsou standardní obtíže

¹⁰² PAVELEK, O. *Náhrada nemajetkové újmy na zdraví a při usmrcení*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020, xiv, s. 50.

¹⁰³ PAVELEK, O. *Náhrada nemajetkové újmy na zdraví a při usmrcení*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020, xiv, s. 50.

¹⁰⁴ IASP Terminology – IASP [online]. [cit. 6.7.2023]. Dostupné z: <https://www.iasp-pain.org/resources/terminology/> (překlad vlastní)

¹⁰⁵ ELISCHER, D., KOBLIHA, I., DOBIÁŠ, P., KOTTNAUER, A., HUNJAN KOBLIHOVÁ, R., TULÁČEK, J. *Náhrada majetkové a nemajetkové újmy podle občanského zákoníku, zákoníku práce, v oblasti průmyslového vlastnictví a podle autorského zákona: praktická příručka*. Praha: Leges, 2020, s. 165.

či omezení při léčení a rehabilitaci.¹⁰⁶ Cílem bolestného je tedy odškodnit nejen samotný bolestivý stav, ale také určitou míru nepohodlí, stresu nebo obtíží spojených se zásahem do zdraví. Jedná se o tzv. bolestné v širším smyslu.¹⁰⁷

Dle Mališe¹⁰⁸ je však nutné důsledně rozlišovat kategorii bolesti a dalších nemajetkových újem, neboť další nemajetkové újmy, které mohou být obtížněji měřitelné a kvantifikovatelné, jsou často zahrnovány pod nesprávnou kategorii a odškodňovány v rámci bolestného, přestože nevycházejí ze stavu bolesti a chybí tak vztah příčinné souvislosti bolesti a daného stavu.

K výpočtu bolestného byla v minulosti využívána odškodňovací vyhláška se sazbou bodového ohodnocení bolesti, přičemž daný systém výpočtu byl předmětem zásadní kritiky, neboť byl postaven na hodnocení lidského zdraví podle jednotlivých bodů, což bylo považováno za vysoce neetické. Zákodárce proto opustil model hodnocení zásahu do zdraví člověka dle bodů a přiklonil se směrem ke koncepci, která podporuje volné soudcovské uvážení a která poskytuje soudům větší flexibilitu a umožňuje jim pečlivě zohlednit okolnosti konkrétních případů, aniž by byly přísně vázány na tabulkové systémy.¹⁰⁹ Hlavním kritériem je požadavek na plné vyvážení nemajetkové újmy náhradou dle ustanovení § 2958 občanského zákoníku.

Po zrušení odškodňovací vyhlášky přišel Nejvyšší soud s již zmíněnou Metodikou a online databází. Přijetí Metodiky však tak zásadní změnu do praxe nepřineslo, v rámci vyčíslení bolestného se v Metodice vychází z původní odškodňovací vyhlášky a pouze se změnila hodnota bodu.¹¹⁰

3.3.1.1. Výpočet bolestného

Hodnota jednoho bodu již tedy není stanovena pevnou částkou, ale částka se odvíjí od jednoho procenta hrubé měsíční nominální mzdy na přepočtené počty zaměstnanců v národním hospodářství za kalendářní rok předcházející roku, v němž vznikl nárok (vznikla bolest).¹¹¹

¹⁰⁶ VOJTEK, P., PŮRY, F. Aktuální otázky náhrady nemajetkové újmy. *Soudní rozhledy*. [online] 2017, 23(11), 346-352. [cit. 6.7.2023]. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrg5pxg4s7geyv6mjsl5zv6mzuguvggyjrge&groupIndex=0&rowIndex=0&ref-Source=search-facets>

¹⁰⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. 11. 2017, sp. zn. 25 Cdo 2245/2017

¹⁰⁸ MALÍŠ, D. Co patří do tzv. dalších nemajetkových újem při ublížení na zdraví? [online]. *Advokátní deník*. 21. 3. 2019. [cit. 6.7.2023]. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2019/03/21/co-patri-do-tzv-dalsich-nemajetkovych-ujem-pri-ublizeni-na-zdravi/>

¹⁰⁹ PAVELEK, O. *Náhrada nemajetkové újmy na zdraví a při usmrcení*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020, xiv, s. 41–43.

¹¹⁰ DOLEŽAL, T. Jak odškodňovat nemateriální újmy na zdraví? Principy a východiska. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*, [online] Vol. 5, No. 2, ISSN 1804-8137. [cit. 7.7. 2023]. Dostupné z: <http://www.ilaw.cas.cz/med-lawjournal>.

¹¹¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 2. 2022, sp. zn. 25 Cdo 2207/2020

Přehled bolesti v Metodice se skládá z jednotlivých položek, jimž jsou přiřazeny bodové hodnoty vyjadřující vzájemné proporce mezi těmito položkami. Pro určení výše náhrady je třeba výsledný bodový součet vynásobit částkou odpovídající hodnotě jednoho bodu. Vznik bolesti se váže k akutní fázi bolestivého stavu s tím, že výši nároku lze vyčíslit až v době stabilizace bolesti. Bolest může vznikat jak při samotné škodné události, tak při léčení či odstraňování následků újmy na zdraví. Posuzující lékař vychází ze zdravotnické dokumentace a hodnotí samostatně každý bolestivý stav, který je v příčinné souvislosti se škodnou událostí. Chybí-li v přehledu bolesti pro některý typ poškození výslovná položka, použije se pro účely bodového ohodnocení položka, která se svou povahou a závažností nejvíce blíží příslušnému poškození. Výše náhrady může být posuzujícím znalcem upravena (zvýšena), jestliže základní ohodnocení dostatečně nevystihuje závažnost újmy.¹¹²

Vyčíslená výše náhrady podle Metodiky slouží pouze jako doporučený výchozí bod pro rozhodnutí soudu. Soud má totiž povinnost zohlednit další konkrétní okolnosti případu a zejména kritéria uvedená v § 2957 občanského zákoníku a zdůvodnit, proč přiznaná částka odpovídá principu slušnosti podle § 2958 občanského zákoníku. Pouhé mechanické přebírání částek stanovených ve znaleckých posudcích bez takovéto dodatečné úvahy by bylo v rozporu se smyslem a požadavky právního předpisu.¹¹³

Takový způsob výpočtu bez dalšího uvážení soudu může dle mého názoru způsobovat rigiditu a nedostatečnou flexibilitu při přiznávání náhrady. Výpočet je založen na pevných pravidlech a bodovém ohodnocení, proto by měly částky získané prostřednictvím tabulek Metodiky by neměly sloužit jako definitivní číslo, ale pouze jako výchozí bod, který by měl být dále soudem zkonkretizován s ohledem na konkrétní okolnosti a individuální faktory každého případu, a to i s ohledem na fakt, že Metodika neobsahuje kompletní výčet všech možných druhů poškození. Pouhé nahrazení chybějící položky nemusí zajistit správné zhodnocení specifického typu bolesti. Následné mechanické převzetí částky ze znaleckého posudku bez dalšího zvážení by mohlo vést k nespravedlivým náhradám, kdy poškozenému nebude plně vyvážena vytrpěná bolest.

¹¹² Nejvyšší soud České republiky. *Metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví (bolest a ztížení společenského uplatnění podle § 2958 občanského zákoníku)*. Část A – Preambule [online]. 2014. [cit. 7. 7. 2023]. Dostupné na: https://nsoud.cz/Judikatura/ns_web.nsf/Edit/Rozhodovacicinnost-Metodikak%3F2958o.z.

¹¹³ VOJTEK, P., PŮRY, F. Aktuální otázky náhrady nemajetkové újmy. *Soudní rozhledy*. [online] 2017, **23**(11), 346-352. [cit. 7.7.2023] Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptemrg5pxg4s7geyv6mjsl5zv6mzugyvggyjrge&groupIndex=0&rowIndex=0&ref-Source=search-facets>

3.3.2. Náhrada za ztížení společenského uplatnění

Cílem náhrady za ztížení společenského uplatnění je poskytnout kompenzaci za ztrátu možnosti vést plnohodnotný život, který by poškozený býval žil, pokud by nebylo zásahu do jeho zdraví. Tato náhrada má za úkol reflektovat omezení a negativní dopady, které trvalé následky mají na další životní dráhu poškozeného. Povinnost nahradit ztížení společenského uplatnění je vázána na vznik překážky lepší budoucnosti, tedy na následky trvalého rázu. Komentář k ustanovení § 2958 definuje ztížení společenského uplatnění následujícím způsobem: „*Ztížení společenského uplatnění představuje do budoucna trvale ztracené nebo omezené možnosti seberealizace poškozeného ve sféře rodinného, kulturního, společenského či sportovního života. Jedná se např. o vynucenou změnu profesní kariéry, omezení ve sportovním vyžití (a v trávení volného času vůbec), ztrátu sociálních kontaktů, nemohoucnost a s tím spojenou odkázanost na pomoc jiných (s pocitem vynucené vděčnosti) apod.*“¹¹⁴

Výchozím bodem pro posouzení dopadu úrazu jsou aktivity a životní styl jedince před úrazem v porovnání s jeho stavem po stabilizaci léčbou. Trvalé následky úrazu mohou negativně ovlivnit budoucí životní dráhu člověka, ale ne všechny překážky mají na každého člověka stejný dopad. Například ztráta prstu pro klavíristu, který se musí vzdát své profese, představuje závažnější důsledek než pro někoho, pro koho tento následek představuje pouze menší omezení v pracovním nebo soukromém životě. Trvalé následky úrazu mohou být fyzické nebo psychické a mohou zahrnovat znetvoření, ztrátu končetiny, fantomovou bolest po amputaci, sníženou pohyblivost, ztrátu reprodukční schopnosti, jizvy po popáleninách nebo operacích, depresivní nebo paranoidní stavy a snížené šance najít si partnera, uzavřít manželství a založit rodinu, nebo kariérně postupovat v práci.¹¹⁵

Obecný rámec vlivu na dosavadní aktivity a participace dle Metodiky se opírá o Mezinárodní klasifikaci funkčních schopností, disability a zdraví vytvořenou Světovou zdravotnickou organizací, ze které Metodika přebrala třístupňovou klasifikaci, kde jsou jednotlivé aktivity a participace rozděleny do 9 kapitol, každá z těchto 9 kapitol obsahuje různý počet konkrétních domén, což jsou komponenty jednotlivých aktivit a participací a jsou uvedeny v jediném seznamu,

¹¹⁴ BEZOUŠKA, P. § 2958 [Náhrada nemajetkové újmy při ublížení na zdraví]. In: HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014)*. [online] 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1709, marg. č. 25. [cit. 7.7. 2023] Dostupné z <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembrpwwk5tlgiyc443cl4zdamjls44dsx3qmyzdsnjy#>

¹¹⁵ Tamtéž.

*do životních činností definovaných v upravené Mezinárodní klasifikaci funkčních schopností, disability a zdraví. Tímto procentem ze čtyřsetnásobku průměrné hrubé měsíční nominální mzdy na přepočtené počty zaměstnanců v národním hospodářství za rok, předcházející roku, v němž se ustálil zdravotní stav poškozeného, pak vyjádří objektivizovanou náhradu, kterou do výsledné podoby upraví zvýšením či snížením podle konkrétních okolností případu a poměrů poškozeného tím, že zohlední zejména jeho věk, intenzitu předchozího zapojení do společenských aktivit nebo okolnosti vyjmenované v § 2957 o. z.*¹¹⁹

Dle Metodiky pak uznání individuálního přístupu a zohlednění specifických okolností každého jednotlivého případu znamená, že částka základního ohodnocení může být upravena v souladu s dalšími faktory, které ovlivňují poškozeného. A to věkem, ztrátou skutečně lepší budoucnosti, a důvody podle § 2957 občanského zákoníku. Od čehož se však důrazně distancoval Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 8.3.2023, kdy uvedl následující: „*Není souladné s právem na rovné zacházení (čl. 3 odst. 1 LPS) a ochranou lidské důstojnosti, aby se z věku jako neovlivnitelné osobní charakteristiky jedince vytvářelo pravidelně aplikované kritérium při posuzování výše přiměřeného odčinění nemajetkové újmy na zdraví.*“¹²⁰ Věk je tedy vnímán jako neovlivnitelná osobní charakteristika jedince a jeho zahrnování do rozhodujících kategorií při modifikaci částky je problematické z hlediska práva na rovné zacházení a ochrany lidské důstojnosti.

Přestože je mi přístup Ústavního soudu k problematice rovného zacházení a ochrany lidské důstojnosti blízký, s výše uvedeným závěrem se nemohu ztotožnit, neboť věk dle mého názoru hraje velkou roli v rámci posuzování ztížení společenského uplatnění. Už samotnou podmínkou pro náhradu je vznik překážky lepší budoucnosti. Tedy určitého časového úseku od zásahu do tělesné či duševní integrity člověka až do jeho smrti.

Představme si situaci, kdy dvacetiletý muž přijde o dolní končetinu, přestože bude mít vzhledem k nižšímu věku lepší šanci na adaptaci, má před sebou stále období produktivního věku, kdy by měl ideálně pracovat a zakládat rodinu. Na druhé straně, osmdesátiletý muž se stejným postižením, by měl zřejmě větší potíže s adaptací, avšak již by ho takové omezení neomezovalo v budování rodinného života a kariéry. Vzhledem k těmto aspektům a trvání budoucnosti obou poškozených, jež je ovlivněno jejich věkem v době, kdy k újmě na zdraví došlo, je dle mého názoru vhodné přistupovat k výpočtu náhrady odlišně s ohledem na jejich věk. Mimo jiné i zahrnutí věku jako faktoru při stanovení odčinění umožňuje dosáhnout důslednosti a konzistence v rozhodování.

¹¹⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 12. 2021, sp. zn. 25 Cdo 1361/2021

¹²⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 8. 3. 2023, sp. zn. I. ÚS 1010/22

3.3.3. Náhrada dalších nemajetkových újem

Další nemajetkové újmy představují nemateriální újmu poškozeného, která nepramení z bolesti a ani ze ztížení společenského uplatnění. Takové další nemajetkové újmy mohou mít formu psychické bolesti nebo jiných duševních útrap, nepříznivé dopady bez trvalého charakteru, které nejsou bolestivé nebo zásahy do dalších složek práva na ochranu osobnosti, jako je důstojnost a čest.¹²¹

Přestože výše uvedené akcentuje dočasnost a kauzální nezávislost na bolestech, Nejvyšší soud má tendenci další nemajetkové újmy zahrnovat již do náhrad za ztížení společenského uplatnění a bolestného, neboť náhradu dalších nemajetkových újem váže na „*specifické okolnosti vy-
mykající se obvyklému průběhu léčby a stabilizace zdravotního stavu, které nenastávají pravidelně, ale zvyšují intenzitu utrpěné újmy na zdraví nad obvyklou míru.*“¹²² Jazykovým výkladem ustanovení § 2958 občanského zákoníku lze dojít k závěru, že zákonodárce staví bolestné, náhradu za ztížení společenského uplatnění a náhradu za další nemajetkové újmy na stejnou úroveň.¹²³ Avšak v praxi soudy nahlíží na další nemajetkové újmy jako na doplňkovou kategorii, která slouží jako sběrná náhrada pro situace, které nešly zařadit pod bolestné či ztížení společenského uplatnění, viz. Usnesení Krajského soudu ze dne 7.4. 2021: „*V souladu s principem plné náhrady újmy je třeba v rámci kategorie tzv. dalších nemajetkových újem odškodnit vše, co nebylo možné zahrnout pod náhradu bolestného či ztížení společenského uplatnění, jako například duševní útrapy způsobené psychickou újmu, které současný přístup obecných soudů náležitě nezohledňuje.*“¹²⁴

Jako příklady dalších nemajetkových újem jsou uváděny například tyto situace: strach o život (zejména u těhotných žen obavy o zdraví nenarozeného dítěte), úzkost během léčby (z dalšího průběhu léčení, obavy z komplikací nebo dalších operací), starost o budoucnost, odloučení od rodiny v průběhu dlouhodobé hospitalizace, pocit méněcennosti a další.¹²⁵

¹²¹ RYŠKA, M. § 2958 [Ublížení na zdraví]. In: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník*. [online] 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, marg. č. 19. [cit. 9.6.2023]. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptem-bsgnpw2nrql4zc443cl4zdamjls44dsx3qmyzdsnj#>

¹²² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. 11. 2017, sp. zn. 25 Cdo 2245/2017

¹²³ MALIŠ, D. Co patří do tzv. dalších nemajetkových újem při ublížení na zdraví? *Advokátní deník*. [online]. 21. 3. 2019. [cit. 9.6.2023]. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2019/03/21/co-patri-do-tzv-dalsich-nemajetkovych-ujem-pri-ublizeni-na-zdravi/>

¹²⁴ Usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 7. 4. 2021, sp. zn. 25 Co 4/2021

¹²⁵ BEZOUŠKA, P. § 2958 [Náhrada nemajetkové újmy při ublížení na zdraví]. In: HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014)*. [online] 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1709, marg. č. 24.) [cit. 9.6.2023]. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembrpwwk5tlgiyc443cl4zdamjls44dsx3qmyzdsnj#>

Zatímco pro stanovení výše bolestného je vyžadován znalecký posudek, pro kategorii dalších nemajetkových újem není prokazování striktně upraveno, dle Nejvyššího soudu není zpravidla zapotřebí znalecký posudek ani odborné vyjádření z oboru zdravotnictví.¹²⁶

Je zjevné, že odborná společnost nemá jednotný názor na pojetí a výpočet dalších nemajetkových újem, Metodika částečně zahrnuje tyto újmy do kategorie bolestného v širším smyslu, ale zbytek je ponechán na interpretaci soudů. Mališ však vyjadřuje názor, že judikatura soudů se ubírá nesprávným směrem¹²⁷, což znevýhodňuje poškozeného a posiluje postavení škůdce, tedy pachatele. Tím pádem je vyšší pravděpodobnost, že poškozený bude muset uplatňovat své nároky prostřednictvím občanskoprávního řízení z důvodu složitého dokazování.

¹²⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 2. 5. 2019, sp. zn. 25 Cdo 2635/2018

¹²⁷ Srov. MALIŠ, D., Co patří do tzv. dalších nemajetkových újem při ublížení na zdraví? *Advokátní deník*. [online]. 21. 3. 2019. [cit. 9.7.2023]. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2019/03/21/co-patri-do-tzv-dalsich-nemajetkovych-ujem-pri-ublizeni-na-zdravi/> a MALIŠ, D., Polemika s pohledem Nejvyššího soudu na tzv. další nemajetkové újmy při ublížení na zdraví *Advokátní deník*. [online] 1.9. 2019. [cit. 9.7.2023]. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2019/09/01/polemika-s-pohledem-nejvyssiho-soudu-na-tzv-dalsi-nemajetkove-ujmy-pri-ublizeni-na-zdravi/> MALIŠ, D. Jak finančně kompenzovat tzv. další nemajetkové újmy při ublížení na zdraví? *Advokátní deník*. [online] 12. 10. 2019. [cit. 9.7.2023]. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2019/10/12/jak-financne-kompenzovat-tzv-dalsi-nemajetkove-ujmy-pri-ublizeni-na-zdravi/>

4. Náhrada nemajetkové újmy při usmrcení

4.1. Nároky při usmrcení

Jak bylo zmíněno občanský zákoník je založen na konkrétním a výčtovém systému práv, která vznikají poškozenému nebo dalším osobám v případě újmy na zdraví a na životě. V případě nároků vznikajících v důsledku usmrcení se jedná o peněžitou náhradu při usmrcení nebo zvlášť závažné ublížení na zdraví pro osoby blízké vyvažující plně jejich utrpení (§ 2959 občanského zákoníku); náklady pohřbu (§ 2961 občanského zákoníku); náhrada za bezplatné práce (§ 2965 občanského zákoníku) a náklady ve formě peněžitého důchodu na výživu pozůstalých, kterým poškozený poskytoval nebo byl povinen ke dni své smrti poskytovat výživu (§ 2966 občanského zákoníku). Avšak vzhledem k tématu práce se následující část textu bude věnovat pouze finanční náhradě při usmrcení a zvlášť závažnému ublížení na zdraví dle § 2959 občanského zákoníku.

4.2. Náhrada nemajetkové újmy při usmrcení a zvlášť závažném ublížení na zdraví

V případě náhrady nemajetkové újmy při usmrcení se odškodňuje tzv. reflexní újma. Jedná se o nemajetkovou újmu, která vzniklá sekundárním obětí, neboť předmětem náhrady není hodnota života usmrceného. V takovém případě nelze uplatnit nároky z porušení práva na život, neboť nositel práva spolu s tímto právem smrti zaniká.¹²⁸ Pozůstalí mohou z titulu ochrany soukromého a rodinného života uplatnit jen speciální nárok na náhradu nemajetkové újmy osob blízkých dle § 2959 občanského zákoníku – *Při usmrcení nebo zvlášť závažném ublížení na zdraví odčiní škůdce duševní útrapy manželu, rodiči, dítěti nebo jiné osobě blízké peněžitou náhradou vyvažující plně jejich utrpení. Nelze-li výši náhrady takto určit, stanoví se podle zásad slušnosti.*

Ustanovení se vztahuje mimo usmrcení i na případy zvlášť závažného ublížení na zdraví. Pojem zvlášť závažného ublížení na zdraví objasnil Nejvyšší soud ve svém rozsudku ze dne 27.6. 2019 následovně: *„Při vymezení pojmu „zvlášť závažné ublížení na zdraví“ je nutno vycházet zejména ze závažnosti následků primární oběti. Půjde zpravidla o ta nejtěžší zdravotní poškození, zejména o kómatické stavy, závažná poškození mozku či o ochrnutí výrazného rozsahu, tj. o následky srovnatelné s usmrcením osoby blízké, kdy duševní útrapy sekundárních obětí dosahují určité vyšší intenzity. Jedná se o duševní útrapy (smutek, pocity zoufalství a beznaděje, strach)*

¹²⁸ RYŠKA, M. § 2959 [Sekundární oběti]. In: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník..* [online] 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, marg. č. 3.) [cit. 11.7. 2023]. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptem-bsgnpw2nrql4zc443cl4zdamjsl44dsx3qmyzdsnjz#>

spojené s vědomím, že tato osoba byla trvale vyřazena z většiny sfér společenského uplatnění a změnila se v osobu trpící výjimečně nepříznivým zdravotním stavem. Nesmrtelná újma musí být svou závažností srovnatelná s usmrcením blízké osoby.¹²⁹ V daném rozhodnutí Nejvyšší soud dále odlišuje zvlášť závažné ublížení na zdraví s těžkým ublížením na zdraví dle § 122 trestního zákoníku. Tyto dva instituty nelze zaměňovat, neboť trestní soudní praxí je delší dobu trvající porucha zdraví vykládána jako vážná porucha zdraví trvající nejméně 6 týdnů. Jako těžkou újmu na zdraví kvalifikovala soudní praxe např. i zlomeninu nohy v kotníku, jejíž léčení trvalo 7 týdnů. Nicméně takový přechodný stav poruchy zdraví nelze považovat za zvlášť závažné ublížení na zdraví, které by bylo schopné vyvolat duševní útrapy osobám blízkým poškozenému v takové intenzitě, jež by bylo potřeba odčinit peněžitou náhradou.¹³⁰

4.3. Okruh odškodňovaných osob

Dle současné právní úpravy se náhrady za duševní útrapy může domáhat *manžel, rodič, dítě nebo jiná osoba blízká*. Osobou blízkou je dle § 22 občanského zákoníku *příbuzný v řadě přímé, sourozenec a manžel nebo partner podle jiného zákona upravujícího registrované partnerství; jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké, pokud by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní. Má se za to, že osobami blízkými jsou i osoby sešvagřené nebo osoby, které spolu trvale žijí*. Příbuzenský vztah však automaticky nezakládá právo na náhradu újmy, ustanovení podmiňuje vznik nároku duševními útrapami. Nejvyšší soud dovodil, že za osobou blízkou lze považovat i toho, kdo nebyl se zesnulým v příbuzenství založeném pokrevní linií, avšak přesto měl z jiného důvodu určitý citový vztah k zesnulému.¹³¹ Širší pohled na okruh osob blízkých skrze optiku intenzity daného vztahu zastává Pavelek¹³², neboť faktický vztah mezi dvěma lidmi může být intenzivnějšího rázu a v jejich životech i důležitější než formální příbuzenství. I Ústavní soud jednou dovodil, že do pojmu blízké osoby v kontextu odepření svědecké výpovědi je možné zahrnovat právě i přátelství: „...přátelství ovšem může představovat stejně pevné, anebo dokonce i silnější pouto, nežli je tomu u rodinných vztahů, a to podle rčení, že nikdo si nevybírá vlastní rodinu, nýbrž právě své přátele.“¹³³

¹²⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 6. 2019, sp. zn. 25 Cdo 4210/2018

¹³⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 6. 2019, sp. zn. 25 Cdo 4210/2018

¹³¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 5. 2016, sp. zn. 6 Tdo 1421/2015

¹³² PAVELEK, O. Náhrada nemajetkové újmy při usmrcení. *Bulletin Advokacie*, [online]. 28.02.2018. [Cit. 11.7.2023]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/nahrada-nemajetkove-ujmy-pri-usmrceni>

¹³³ Nález Ústavního soudu ze dne 9. 7. 2018, sp. zn. II. ÚS 955/18

Výše uvedené rozšíření důrazně odmítá Ryška a k problematice uvádí, že nelze odškodňovat kamarády a chápat pojem osoby blízké hyperextensivně jako Ústavní soud ve zmíněném nálezu, neboť přátelství, byť mezi nejlepším přáteli, není vztah obdobný vztahu rodinnému a nezákládá vztah osob blízkých.¹³⁴

Přestože argument Ryšky může být do jisté míry oprávněný, je důležité zvážit význam a hodnotu přátelství v lidských životech, zatímco tradiční rodinné vztahy jsou založeny na pokrevních a právních vazbách, přátelství je dobrovolné pouto založené na vzájemných sympatiích a náklonnosti, avšak již bez právního základu. Rozšíření pojmu osoby blízké i na oblast přátelství by mělo pochopitelně velký dopad na okruh odškodňovaných osob, avšak jsem toho názoru, že i osoby z řad přátel by měly mít nárok na náhradu nemajetkové újmy při usmrcení, a to obzvláště v případech, kdy smrt byla následkem úmyslného trestného činu, neboť i mezi přáteli jsou silné emociální vazby obdobné vztahům rodinným. Duševní útrapy přátel mohou dosahovat stejné úrovně jako u rodinných příslušníků, ne-li větší.

Při rozšíření pojmu blízkých osob i na přátelé by podmínka vzniku duševních útrap byla zachována ve stejné podobě, jako je v rámci dosavadní úpravy osob blízkých. Nicméně bylo by nezbytné zavedení alespoň základního výčtu kritérií pro určení, kdy by osoba měla nárok na náhradu duševních útrap v případě přátelství a pokusit se tak stanovit hranici mezi jednotlivými přátelskými vztahy. Při stanovení základních kritérií je nasnadě převzetí úvah Ústavního soudu při posuzování intenzity přátelského vztahu ve věci práva svědka odmítnout výpověď¹³⁵, kde uvádí, že taková intenzita může být dána celou řadou aspektů jako je podobnost názorů a zastávaných hodnot, délka trvání vztahu, společné zážitky, koníčky, zájmy a dalšími přáteli, profesní provázaností, bydlením v sousedství, vzájemným kamarádstvím dětí, společně tráveným časem apod. Mezi kritéria intenzity vztahu by tak mohly patřit následující aspekty:

- **Délka vztahu:** Doba, po kterou osoby jsou přáteli, by mohla hrát roli v tom, jak hluboký a stabilní je jejich vztah. Delší přátelství může znamenat hlubší emocionální pouto.
- **Intenzita vztahu:** Jak silné a hluboké jsou citové vazby mezi přáteli? Intenzita vztahu může být měřena prostřednictvím vzájemné podpory, sdílení důvěrných informací a emocionálních zkušeností.
- **Historie vztahu:** Jaká událost nebo historie spojuje přátele? Za jakých okolností se stali přáteli a jakým vývojem jejich přátelství v minulosti prošlo? Jedná o dlouhodobé pouto

¹³⁴ RYŠKA, M. § 2959 [Sekundární oběti]. In: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník*. [online] 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, marg. č. 3.) [cit. 11.7.2023]. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptem-bsgnpw2nrql4zc443cl4zdamjls44dsx3qmyzdsnjz#>

¹³⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 9. 7. 2018, sp. zn. II. ÚS 955/18

založené na společných zážitcích a podpoře, nebo zda jde o nedávný vztah s menším množstvím sdílených zkušeností, avšak společné prožití zásadních životních událostí?

- **Podpora a náklonnost:** Do jaké míry si přátelé navzájem poskytují podporu, porozumění a náklonnost a v jakých chvílích takovou podporu vyhledali nebo naopak poskytli jeden druhému?
- **Závislost na vztahu:** Zda jsou přátelé pro sebe důležití ve zvládnání emocionálních výzev a těžkostí. Do jaké míry jsou přátelé na sobě závislí?
- **Sdílené zážitky a společné hodnoty:** Posouzením, zda existuje historie společných zážitků, podobných hodnot, zájmů a koníčků, což může naznačovat pevnější pouto.
- **Komunikační frekvence:** Jak často a s jakou pravidelností se přátelé stýkají? Jaký je způsob vzájemné komunikace?

Při zvažování výše uvedených kritérií by bylo důležité vzít v potaz, že každý přátelský vztah je jedinečný a měl by být posuzován s ohledem na konkrétní situace a kontext. Kritéria by měla být považována za součást souboru aspektů, které spolu vzájemně interagují, a které dohromady mohou poskytnout komplexní a spravedlivý obraz o blízkosti přátelství a citových vazbách mezi lidmi. Při posuzování by tedy bylo nutné jednotlivá kritéria nehodnotit odděleně ale ve vzájemné provázanosti. Nedostatek intenzity v rámci jednoho kritéria by bylo možné vyvážit jiným, což by umožnilo celkově získat komplexní obraz o hloubce a hodnotě přátelského vztahu. Důležité by bylo zohlednit všechny relevantní faktory a důkazy, které mohou naznačovat citovou blízkost a silné spojení mezi přáteli.

Prokázání takového intenzivního vztahu bude vždy na samotné osobě označující se za přítele, který by měl být schopen takovou existenci vztahu doložit, představit okolnosti potvrzující jeho pevnost a hloubku a pomocí daných kritérií vysvětlit a přesvědčivě zdůvodnit.

Zavedení uvedených kritérií by mělo sloužit jako základní referenční rámec nebo výchozí bod pro soudy, které by postupem času mohly formovat komplexnější systém hodnocení přátelských vztahů pomocí judikatury. Tato kritéria by představovala pouze prvotní strukturu, o kterou by se soudy mohly opírat při posuzování nároku na náhradu duševních útrap v rámci přátelství. Judikatura by následně mohla vytvořit přesnější rámec, upřesňovat definice a přidávat další relevantní faktory do procesu posuzování. Výše uvedený postup by umožnil soudům reagovat na proměnné charakteristiky přátelských vztahů, které mohou být velmi individuální. Současně by to pomohlo zabránit rigidnímu přístupu k posuzování a zajistilo by to, že právní úprava by byla citlivá k různým situacím a potřebám. Tento proces by mohl postupně vést ke vzniku stabilního a vyváženého soudního přístupu k nároku na náhradu duševních útrap v rámci přátelství.

4.4. Duševní útrapy

Podmínkou pro vznik nároku na náhradu nemajetkové újmy dle ustanovení § 2959 je existence duševních útrap. Zákon však nedává přesnou definici toho, co se pod duševními útrapami rozumí. Dle komentáře¹³⁶ : „jde v první řadě o psychickou bolest způsobenou vnímáním újmy blízkého člověka jako újmy vlastní (smutek, žal); odčinit je však třeba i další citové strádání: šok ze zprávy o smrtelném úrazu, ztrátu životní perspektivy, obavy o budoucnost apod.“

Je nutné rozlišovat psychickou bolest ve formě duševních útrap od psychické bolesti, jež by spadala pod vlastní ublížení na zdraví dle § 2958 občanského zákoníku, neboť i duševní útrapy se u jedinců mohou rozvinout v onemocnění (např. klinickou depresi, posttraumatickou stresovou poruchu nebo psychosomatické onemocnění – nechutenství, poruchu příjmu potravy). Trestní zákoník se při definici ublížení na zdraví odvolává na stav poruchy zdraví, který vyžaduje lékařské ošetření. S ohledem na tuto definici lze lépe objektivizovat duševní újmu na zdraví. Pokud negativní následek na duševním zdraví dosáhne intenzity diagnostikovatelného onemocnění, bude se jednat o duševní újmu na zdraví, která se bude odškodňovat podle § 2958 občanského zákoníku. Pokud nedosáhne této intenzity, jedná se o "pouhé" duševní útrapy, které budou odškodněny dle ustanovení § 2956 nebo § 2959 občanského zákoníku. Soud, který obvykle vychází z posudku lékařského znalce, rozhodne, zda se jedná o újmu na duševním zdraví nebo nikoliv.¹³⁷

Existují však i případy, kdy poškozená osoba byla odškodňována jak z titulu sekundární oběti dle § 2959, tak z titulu primární oběti dle § 2958 občanského zákoníku viz. rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 5.2. 2019 „Pokud je poškozený v důsledku záměru pachatele nebo s ohledem na okolnosti případu nucen sledovat a vnímat zvlášť závažné ublížení na zdraví nebo usmrcení osoby jemu blízké, má nárok na odškodnění nemajetkové újmy jak z titulu primární oběti trestného činu podle § 2958 občanského zákoníku, tak i z titulu oběti sekundární podle § 2959 občanského zákoníku.“¹³⁸ Oba tyto nároky tak lze v jistých případech uplatňovat současně.

¹³⁶ BEZOUŠKA, P. § 2959 [Blízké osoby jako sekundární oběti]. In: HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014)*. [online] 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1721, marg. č.22.) [cit. 11.7.2023] Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembrgrpwk5tlgiyc443cl4zdamjlsl44dsx3qmyzdnsnjz#>

¹³⁷ SMRŽ, I. Duševní újmy na zdraví a jejich odčiniňování v civilním právu, *Časopis zdravotnického práva a bioetiky* [online] Vol 9, No 2 (2019), ISSN 1804-8137, [cit. 9.7.2023] Dostupné z: <http://www.ilaw.cas.cz/medlawjournal>

¹³⁸ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 5. 2. 2019, sp. zn. 10 To 2/2019

4.5. Výše náhrady při usmrcení

Předchozí právní úprava dle občanského zákoníku 1964 koncipovala náhradu nemajetkové újmy při usmrcení jako škodu a přiznávala ji jasně vymezenému okruhu pozůstalých ve formě jednorázové paušální částky. V rámci dnešní úpravy neexistují pomocné návody nebo přesná kritéria pro stanovení odškodnění, jako tomu je v porovnání s náhradou nemajetkové újmy při ublížení na zdraví, která jako vodítko využívá Metodiku. Avšak obě ustanovení jsou koncipována stejně, kritériem pro určení výše náhrady je plné vyvážení vytrpěné bolesti a zásada slušnosti. Výše náhrady tak stojí na vágních kritériích, neboť představa o plném vyvážení je pouze iluzorní. Rozsah takto vzniklé nemajetkové újmy nelze nikdy exaktně kvantifikovat, vyčíslit a odčinit. Požadavek plného vyvážení je pouze symbolický v tom ohledu, že nesmí docházet k podhodnocování částky náhrady a zásada slušnosti se má zas projevovat v proporcionalitě mezi výší přiznané částky a rozsahem újmy.¹³⁹

Další kritéria byla ponechána na judikатурním výkladu, přičemž shrnutí základních kritérií pro výpočet náhrady bylo potvrzeno Ústavním soudem v nálezu ze dne 22.12. 2015.¹⁴⁰ Přičemž kritéria na straně poškozeného jsou následující: intenzita vztahu žalobce se zemřelým, věk zemřelého a pozůstalých, otázka hmotné závislosti pozůstalého na usmrcené osobě, případné poskytnutí jiné satisfakce. V případě škůdce se jedná postoj žalovaného (lítost, náhrada škody, omluva), dopad události do duševní sféry původce, jeho majetkové poměry a míra zavinění.¹⁴¹

Dále se k problematice výše náhrady vyjádřil i Nejvyšší soud, když svým rozhodnutím navázal na dosavadní judikaturní praxi za účelem udržení její kontinuity při určování výše přiznané částky. Nicméně tak učinil s výhradou, že by nebylo spravedlivé opětovné zavedení paušálního limitu, jak tomu bylo u dřívější právní úpravy.¹⁴² Nejvyšší soud proto považuje za důvodné, „...aby se stanovení výše náhrady odvíjelo v základním rozpětí mezi 240 000 Kč až 500 000 Kč, a to pro skupinu citově nejbližších osob, jakými jsou rodiče, děti a manželé. Nutno zdůraznit, že takto stanovený rozsah kompenzace odpovídá typovým (neutrálním) případům, tedy takovým, kde nejsou naplněny pro konkrétní situaci zpříšňující či naopak zmírňující kritéria. V případě

¹³⁹ RYŠKA, M. § 2959 [Sekundární oběti]. In: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník*. [online] 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, marg. č. 3.) [cit. 10.7.2023]. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptem-bsgnpw2nrql4zc443cl4zdamjsl44dsx3qmyzdsnjz#>

¹⁴⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 22. 12. 2015, sp. zn. I. ÚS 2844/14

¹⁴¹ Tamtéž.

¹⁴² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 4. 2016, sp. zn. 4 Tdo 1402/2015-97

*dalších (méně intenzivních) příbuzenských vazeb pak bude uvedené rozpětí přiměřeně modifikováno.*¹⁴³

Nejvyšší soud se ve zmíněném rozhodnutí dále vyjádřil i ke kritériím na straně obviněného, a to konkrétně k jeho majetkovým poměrům, které je nutné vnímat pouze v tzv. moderačním významu tak, aby výše náhrady nepředstavovala pro obviněného likvidační důsledek.¹⁴⁴ Kritérium majetkových poměrů obviněného má však představovat pouze určitý korektiv sloužící k eliminaci bezbřehých nároků na náhradu nemajetkové újmy a soudy jsou v rámci adhezního řízení povinny přihlídnout k majetkovým poměrům obviněného jen tehdy, pokud by výše náhrady pro obviněného představovala likvidační důsledek.¹⁴⁵

Nejvyšší soud pak dále zdůraznil, že „*popírání viny obviněným nebo podání řádných či mimořádných opravných prostředků by nemělo být považováno za přitěžující kritérium, které by ovlivňovalo úvahy o případném zpřísnění přiznané kompenzace.*“¹⁴⁶

Avšak i tento koncept výpočtu výše náhrady byl kritizován odbornou veřejností a lze ho částečně považovat za překonaný. V rozsudku ze dne 19.9.2018 se Nejvyšší soud vyjádřil, že samo stanovení základní částky pro nejbližší příbuzné rozpětím, které je navíc značně široké, bez jasných kritérií pro stanovení částky v rámci tohoto rozpětí, je problematické jak z logického hlediska, tak z hlediska praktické aplikace a požadavku jednoty rozhodování. A proto jako základní částku náhrady, modifikovatelnou s užitím zákonných a judikaturou dovozených hledisek, stanovil v případě nejbližších osob (manžel, rodiče, děti) dvacetinásobek průměrné hrubé měsíční nominální mzdy na přepočtené počty zaměstnanců v národním hospodářství za rok předcházející smrti poškozeného.¹⁴⁷

Ústavní soudní soud ve svém nálezu ze dne 21.4. 2020 přišel s ústavně konformním výkladem ustanovení § 2959 občanského zákoníku, kde při odčiňování duševních útrap při usmrcení osoby blízké vyžaduje, „...*aby obecné soudy aplikovaly kritéria vymezená judikaturou Nejvyššího soudu jen jako vodítka, které je však nezbavuje povinnosti zvažovat a náležitě vyložit, zda konkrétní případ neodůvodňuje odchylku od takového výkladového základu (nahoru, či dolů); jinak se dopustí porušení čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 10 odst. 2 LPS.*“¹⁴⁸

Judikatura Nejvyššího soudu má sloužit pouze jako vodítka, či odrazový můstek pro stanovení náhrady, přičemž by soudy měly vždy podrobně zvážit okolnosti a jedinečnost případu.

¹⁴³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 4. 2016, sp. zn. 4 Tdo 1402/2015-97

¹⁴⁴ Tamtéž.

¹⁴⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 2. 2020, sp. zn. 7 Tdo 1485/2019

¹⁴⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 4. 2016, sp. zn. 4 Tdo 1402/2015-97

¹⁴⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 9. 2018, sp. zn. 25 Cdo 894/2018

¹⁴⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 21. 4. 2020, sp. zn. IV. ÚS 2706/19-2

Nespoléhat se pouze na mechanické dosazování čísel do vzorců nebo tabulek při vyčíslování náhrady nemateriální újmy v případě usmrcení sekundární oběti. Neboť tato otázka je natolik citlivá, že si zaslouží důkladné zvážení, které vychází z individuálních okolností, a nejen z matematického přístupu.

5. Problematika náhrady nemajetkové újmy ve světle trestního řízení

5.1. Překážky a výzvy adhezního řízení pro poškozeného

Jak bylo již uvedeno výše, adhezní řízení je pro poškozeného zjednodušený, zrychlený a levnější proces, jak se domáhat svých nároků vzniklých z trestného činu, pro které trestní řízení probíhá. Přestože je adhezní řízení krokem k posílení postavení poškozeného, v praxi problematika adhezního řízení přináší poškozeným několik významných překážek a bariér, které komplikují celý proces a často vedou k tomu, že poškozený vůbec nárok neuplatní, nebo je odkázán na občanskoprávní, či jiné příslušné řízení.

Mezi takové překážky mohou patřit osobní bariéry poškozených – obětí. Zvláště se vyskytují obavy spojené se stereotypem, který naznačuje, že oběti podávají trestní oznámení pouze za účelem získání finančního prospěchu. Oběti se bojí společenského odsouzení a naráží na nedůvěru a pochybnosti ohledně jejich motivace. Dále pak se mohou setkávat s nedostatkem podpory okolí, což způsobuje pocity izolace a bezmoci. V důsledku toho může být pro oběti obtížné získat přístup k organizacím a službám, které by jim mohly pomoci s uplatněním nároku. V neposlední řadě se jedná i o nedostatek důvěry v účinnost a smysluplnost nárokování, neboť oběti mohou mít obavy že jim soud nic nepřizná, nebo že pachatel nemá ani dostatečný majetek na to, aby takový nárok pokryl.¹⁴⁹

Poškození se sektávají nejen s bariérami v osobní sféře, ale i samotný systém a právní úprava přináší poškozeným překážky, které jim znemožňují nárok na náhradu újmy vůbec vznést. Přičemž takové překážky mohou často pramenit z faktu, že samotné adhezní řízení je pro laika složité a náročné. Poškození se v řízení ztrácejí a nerozumí mu.

Mezi systémové překážky lze řadit i finanční zátěž jako další aspekt, který poškozené odradí od uplatňování jejich nároků v adhezním řízení, neboť náklady na právní zastoupení a znalecký posudek mohou být pro ně finančně nedostupné.¹⁵⁰ A přestože má poškozený, který má dle trestního řádu nárok na ustanovení zmocněnce může dle § 151a trestního řádu soud požádat, *aby předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce rozhodl o tom, že stát ponese náklady na znalecký posudek, který poškozený vyžádá. Žádosti nelze vyhovět, jestliže takový důkaz není*

¹⁴⁹ PRESSEROVÁ, P. a kol. *Odškodňování obětí trestných činů v kontextu násilí na ženách: Poznátky z teorie i praxe a návrhy ke zlepšení*. [online] 1. vydání. proFem – centrum pro oběti domácího a sexuálního násilí, o. p. s., 2022. ISBN: 978-80-907512-9-3. [cit. 4.7.2023] Dostupné z: <https://www.profem.cz/cs/vydali-jsme/publikace/a/od-skodnovani-obeti-trestnich-cinu-v-kontextu-nasili-na-zenach>

¹⁵⁰ PRESSEROVÁ, P. a kol. *Odškodňování obětí trestných činů v kontextu násilí na ženách: Poznátky z teorie i praxe a návrhy ke zlepšení*. [online] 1. vydání. proFem – centrum pro oběti domácího a sexuálního násilí, o. p. s., 2022. ISBN: 978-80-907512-9-3. [cit. 4.7.2023] Dostupné z: <https://www.profem.cz/cs/vydali-jsme/publikace/a/od-skodnovani-obeti-trestnich-cinu-v-kontextu-nasili-na-zenach>

pro objasnění věci zřejmě potřebný nebo stejný úkon k prokázání téže skutečnosti již vyžádal orgán činný v trestním řízení. Žádosti poškozeného tak nemusí být vyhověno a pro nahrazení vynaložených nákladů dle ustanovení § 155 odst. 4 trestního řádu je podmínkou alespoň částečné přiznání nároku na náhradu škody a podle ustanovení § 154 odst. 2 trestního řádu i skutečnost, že obžalovaný je uznán vinným (§ 228 odst. 1 trestní řád).

Další systémové překážky zahrnují i nedostatečnou informovanost poškozených o právu uplatnit nárok či o možnosti využít odborných služeb pomáhajících organizací, často chybějící právní zastoupení poškozeného zmocněncem, případně zastoupení nedostatečné a málo kvalitní. Následně i složitost vyčíslení a následného dokázání újmy bez odborné pomoci, neboť se jedná o oblast problematiky velice komplexní. A neméně důležitým aspektem jsou i obavy z neempatického a nedůvěřivého přístupu ze strany policie a bagatelizace jejich snahy o odškodnění. Zohlednění potenciální sekundární viktimizace představuje důležitý faktor, který může oběti odradit od snahy o uplatnění nároku v rámci adhezního řízení.¹⁵¹

Z výše uvedeného vyplývá, že pro poškozeného je náročné se v celé problematice adhezního řízení vyznat. Od poškozeného se očekává velká aktivita, odborné znalosti a dostatečné finanční prostředky. Osobní bariéry a systémové překážky často vedou k tomu, že poškozený návrh na náhradu nemajetkové újmy vůbec neuplatní. Avšak ani uplatněný nárok neznamena pro poškozeného garanci úspěchu, neboť takový nárok musí splňovat zákonem stanovené požadavky. Často se stává, že poškozený nedostatečně vyčíslí a nespecifikuje svůj nárok anebo ho nedostatečně odůvodní, například nedoloží znaleckým posudkem, nebo nedokáže dostatečně prokázat příčinnou souvislost mezi spáchaným trestným činem a vzniklou újmou.¹⁵² Na takové nedostatky mají sice orgány činné v trestním řízení povinnost poškozeného upozornit, ale v případě, že je poškozený nezávládně odstranit a návrh opravit, soud nebude rozhodovat o nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení. Poškozenému tak nezůstává jiná možnost, než se obrátit na občanskoprávní či jiné řízení.

V praxi bývá poškozený odkazován na občanskoprávní řízení poměrně často, neboť trestní soud nemá absolutní povinnost nárok na náhradu majetkové škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení poškozenému přiznat. Přestože trestní a adhezní řízení nejsou

¹⁵¹ PRESSEROVÁ, P. a kol. *Odškodňování obětí trestných činů v kontextu násilí na ženách: Poznátky z teorie i praxe a návrhy ke zlepšení*. [online] 1. vydání. profem – centrum pro oběti domácího a sexuálního násilí, o. p. s., 2022. ISBN: 978-80-907512-9-3. [cit. 4.7.2023] Dostupné z: <https://www.profem.cz/cs/vydali-jsme/publikace/a/od-skodnovani-obeti-trestnich-cinu-v-kontextu-nasili-na-zenach>

¹⁵² PRESSEROVÁ, P. a kol. *Odškodňování obětí trestných činů v kontextu násilí na ženách: Poznátky z teorie i praxe a návrhy ke zlepšení*. [online] 1. vydání. profem – centrum pro oběti domácího a sexuálního násilí, o. p. s., 2022. ISBN: 978-80-907512-9-3. [cit. 4.7.2023] Dostupné z: <https://www.profem.cz/cs/vydali-jsme/publikace/a/od-skodnovani-obeti-trestnich-cinu-v-kontextu-nasili-na-zenach>

od sebe vzájemně oddělené a adhezní řízení splývá s trestním řízením jako takovým, je třeba vyzdvihnout fakt, že obě tato řízení sledují vlastní cíle. V některých případech ryzptyl takových zájmů způsobuje, že adhezní řízení musí ustoupit v zájmu řízení hlavního.¹⁵³

Veřejný zájem na zjištění trestných činů a potrestání pachatele převažuje nad zájmem poškozeného, jak uvedl Ústavní soud „...poškozený, který má podle zákona proti obviněnému nárok na náhradu škody, jež mu byla trestným činem způsobena, je oprávněn také navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit tuto škodu. V trestním řízení však nejde v první řadě o věc a právo poškozeného či jakékoliv jiné fyzické nebo právnické osoby (jak to vyplývá z čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod), ale o právo a věc státu (čl. 80 odst. 1 Ústavy České republiky), aby ve veřejném zájmu bylo stíháno a odsuzováno jednání, které zákon označuje za trestné. Ústavní soud zakotvení práv poškozeného do trestního řádu chápe jako *beneficium legis* dané zákonodárcem. Těžištěm základního účelu trestního řízení je, aby trestné činy byly náležitě zjištěny a jejich pachatelé podle zákona spravedlivě potrestáni.“¹⁵⁴

V trestním řízení jde v první řadě o věc a právo státu, aby ve veřejném zájmu bylo stíháno a odsouzeno jednání, které zákon označuje za trestné, kdy vedené řízení má též vést k upevnování zákonnosti, k předcházení a zamezování trestné činnosti.¹⁵⁵ Adhezní řízení se zaměřuje na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení poškozenému. Rozdílné cíle obou řízení mohou vést k tomu, že zájmy adhezního řízení budou v některých situacích muset ustoupit ve prospěch řízení hlavního. To způsobuje, že přiznání nároku poškozenému nemá prioritu a poškozený nedosáhne uspokojení svých nároků v rámci trestního řízení.

Dle mého názoru je však důležité, aby v rámci trestního soudnictví bylo dbáno i na přístup poškozeného ke spravedlnosti. Cíl a účel trestního řízení by měl i nadále zůstat primárně ve sféře státu, aby bylo ve veřejném zájmu stíháno a odsuzováno jednání, které je dle zákona trestné, za účelem ochrany společnosti, ale bez opomíjení práv a zájmů poškozených. Názor Ústavního soudu se v tomto ohledu také mění a směřuje k posilování práv poškozeného, kterého nelze redukovat na pouhý pramen důkazu a jeho postavení v trestním řízení vnímat jako doplňkové.¹⁵⁶

V praxi by soudy měly vynaložit maximální možné úsilí, aby vyhověly poškozenému, aniž by ho odkazovaly na občanskoprávní či jiné řízení. Čímž by došlo k šetření práv a zájmů

¹⁵³ ZŮBEK, J. *Pohledávky z trestných činů*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2022, xvii, s. 3.

¹⁵⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 9. 6. 2008, sp. zn. I. ÚS 1587/07-2

¹⁵⁵ srov. Usnesení Ústavního soudu ze dne 13. 12. 2016, sp. zn. II. ÚS 3828/16

¹⁵⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 8. 8. 2017, sp. zn. Pl. ÚS 32/16

poškozeného a prostředků a zdrojů státu. Jak uvádí Kallab¹⁵⁷: „Nároky soukromoprávní z trestných činů vyplývající na návrh poškozeného zároveň v trestním řízení vyříditi, nejeví-li se pro nutnost dalšího jednání nezbytným odkázati je před soudy civilní. Důvod tohoto opatření jest v tom, že soudy trestní jsou, pokud jde o kvalifikaci soudců, stejně vypraveny jako soudy civilní, takže by bylo mrháním sil i prostředků, kdyby soukromoprávní právní následky činu byly řešeny odděleně od těch právních následků činů, které nastávají podle práva trestního.“

K tomu by mohly být zavedeny praktické postupy, které umožní soudům lépe a efektivněji zvládat adhezní řízení a zajistit spravedlivé rozhodování o nárocích poškozených. To by mohlo zahrnovat například poskytnutí potřebných informací a právní poradenství pro poškozené a spolupráci s odbornými organizacemi, které by mohly poškozeným poskytovat podporu během celého řízení.

Zajistit, aby poškození nebyli odsouváni na druhou kolej a aby jejich práva byla dodržována a respektována, je důležitým krokem ke zlepšení trestního systému a přístupu ke spravedlnosti pro všechny zúčastněné.

5.2. Absence duševní bolesti

Metodika používá etiologický přístup k odškodnění bolesti, který se zakládá na klasifikaci bolestivých stavů podle postižení specifických orgánů nebo částí těla. Tím se vyjadřuje intenzita bolesti jako kombinace fyzického a duševního utrpení.¹⁵⁸ Při posuzování nemajetkové újmy v kontextu Metodiky se však nelze nepozastavit u významného problému spočívajícího v absenci hodnocení právě duševní bolesti. Neboť bolest jako takovou můžeme rozdělovat na fyzickou a duševní, tyto dvě formy jsou často vnímány jako zcela odlišné. Nicméně obě formy bolesti jsou vzájemně propojené. Bolest, kterou prožíváme je komplexní zkušeností, má zprvu vnitřní povahu a ovlivňuje nás následně i fyzicky – projevuje se například sevřeným hrdlem, obtížným dýcháním a dalšími příznaky.¹⁵⁹

¹⁵⁷ KALLAB, J. *Učebnice trestního řízení v: ZŮBEK, J. Pohledávky z trestných činů*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2022, xvii, s. 1.

¹⁵⁸ RYŠKA, M. § 2958 [Ublížení na zdraví]. In: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník*. [online] 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, marg. č. 10 [cit. 9.7.2023]. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptem-bsgnpw2nrql4zc443cl4zdamjlsl44dsx3qmyzdsnjy#>

¹⁵⁹ ŽDÁREK, R., TĚŠINOVÁ, J., ŠKÁROVÁ, M., WALTR, R., PŮRY, F. a kol. *Metodika odškodňování imateriálních újem na zdraví*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 20.

Je zřejmé, že bolest je vnitřním prožitkem jednotlivce a je silně subjektivní s ohledem na jeho individualitu. V právu však musí být nalezeny objektivní prvky a metody, jak spravedlivě odškodnit utrpení způsobené bolesti v obou jejích formách.¹⁶⁰

Trvalé následky pramenící z duševní újmy jsou reflektovány v rámci náhrady za ztížení společenského uplatnění, ale v té části Metodiky, která se zabývá bolestivými stavy nelze najít jedinou položku, která by se věnovala bolesti plynoucí z duševní újmy. V praxi se proto využívá pro účely bodového ohodnocení povahově a závažností nejbližší příslušné poškození.¹⁶¹ Jak uvádí Smrž¹⁶² „*Za pomoci této analogie tak byla například akutní reakce na stres – dramatické okolnosti nehody s kolapsem, s rozvojem psychických problémů již v průběhu akutní léčby, s dlouhodobou imobilizací na lůžku, s bezmocností, závislostí na péči druhých osob, s pocity studu, méněcennosti, s následnou poruchou přizpůsobení – odčiněna podle položky S063 části B Metodiky NS, a to jako ložiskové poranění mozku.115 Či úzkostně depresivní syndrom dočasného rázu jako jiné nitrolební poranění (položka S069 části B Metodiky NS).*“

Absence úpravy týkající se výše bolestného pramenící ze stavů duševní bolesti v části B Metodiky je výrazným nedostatkem zvláště s ohledem na vyčíslování náhrady nemajetkové újmy při ublížení na zdraví způsobené trestným činem. Neboť tímto nedostatkem dochází k neúplnému zohlednění psychické bolesti a duševního utrpení, které může být stejně (ne-li více) závažné jako fyzická bolest. Není tak zajištěna spravedlivá a adekvátní náhrada za utrpěnou nemajetkovou újmu, což může negativně ovlivnit poškozené.

Výzkumy¹⁶³ systematicky ukazují, že viktimizace, zejména prostřednictvím násilných trestných činů, má negativní dopady na duševní zdraví. Mezi tyto dopady patří deprese, úzkostné stavy, poruchy související se zneužíváním návykových látek. Tato traumata mohou též vést k rozvoji akutní stresové poruchy (ASD) a posttraumatické stresové poruchy (PTSD). ASD a PTSD jsou poruchy, které se objevují po skutečném nebo hrozícím úmrtí, závažném zranění nebo sexuální násilí.¹⁶⁴

¹⁶⁰ SMRŽ, I. Duševní újmy na zdraví a jejich odčinování v civilním právu, *Časopis zdravotnického práva a bioetiky* [online] Vol 9, No 2 (2019), ISSN 1804-8137, [cit. 9.7.2023]. Dostupné z: <http://www.ilaw.cas.cz/medlawjournal>

¹⁶¹ Nejvyšší soud České republiky. *Metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví (bolest a ztížení společenského uplatnění podle § 2958 občanského zákoníku)*. Část A – Preambule [online]. 2014. [cit. 7. 7. 2023]. Dostupné na: https://nsoud.cz/Judikatura/ns_web.nsf/Edit/Rozhodovacicinnost~Metodikak%3F2958o.z.

¹⁶² SMRŽ, I. Duševní újmy na zdraví a jejich odčinování v civilním právu, *Časopis zdravotnického práva a bioetiky* [online] Vol 9, No 2 (2019), ISSN 1804-8137, [cit. 9.7.2023]. Dostupné z: <http://www.ilaw.cas.cz/medlawjournal>

¹⁶³ GORE-FELTON, C., GILL, M., KOOPMAN, Ch., a SPIEGEL, D. A review of acute stress reactions among victims of violence: Implications for early intervention. *Aggression and Violent Behavior* [online], Vol. 4, No. 3, 1999, s. 293-306, [cit. 9.7.2023]. Dostupné z: [https://doi.org/10.1016/S1359-1789\(98\)00002-0](https://doi.org/10.1016/S1359-1789(98)00002-0)

¹⁶⁴ GUAY, S., BEAULIEU-PRÉVOST, D., SADER, J. a MARCHAND, A., A systematic literature review of early posttraumatic interventions for victims of violent crime. *Aggression and Violent Behavior* [online], Volume 46, May-June 2019, s 15-24. [cit. 9.7.2023]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.avb.2019.01.004>.

Absence konkrétních položek a bodového hodnocení pro vyjádření duševní bolesti je významným nedostatkem, který ztěžuje poškozeným přesné stanovení výše náhrady za takovou újmu. Tento nedostatek se dále odráží i v trestním řízení, kde kvůli složitosti výpočtu může být mnoho poškozených odrazeno od snahy uplatnit návrh na náhradu nemajetkové újmy v adhezním řízení, neboť, že soud může přiznat nárok poškozeného na náhradu nemajetkové újmy v penězích pouze tehdy, pokud byla důvodnost i výše takového nároku řádně prokázána v důkazním řízení.

V případě uplatnění je následné dokazování duševní bolesti bez jasnějších kritérií a bodového ohodnocení často obtížné a komplikované. Nedostatky v dokazování, například znalecký posudek, který neposkytuje dostatečný podklad pro vyslovení výroku zavazujícího obviněného k odčinění újmy vzniklé ublížením na zdraví, nemohou být soudem překlenuty prostřednictvím pouhého odkazu na zásadu slušnosti, bez řádného odůvodnění, podle jakých kritérií či jakým postupem dospěl k výši této náhrady ¹⁶⁵

V zájmu spravedlivého posuzování nemajetkové újmy nejen v adhezním řízení je důležité, aby Metodika byla doplněna o konkrétní položky a bodové hodnocení, které by umožnily přesnější vyjádření duševní bolesti a stanovení odpovídající náhrady. Tím by se vytvořily jasnější a objektivnější kritéria pro posuzování a vyčíslování nemajetkové újmy spojené s duševním utrpením. Poškozeným by tak byla poskytnuta dostatečná vodítka k formulaci jejich požadavků.

5.3. Znalecké posudky

Metodika vychází z principu, že stanovení kompenzace za bolest a ztížení společenského uplatnění musí být založeno na odborném hodnocení. Proto je nutné pro vyčíslení náhrady nechat zpracovat znalecký posudek. Dle ustanovení § 105 odst. 1 trestního řádu *je-li k objasnění skutečnosti důležité pro trestní řízení třeba odborných znalostí, vyžádá orgán činný v trestním řízení odborné vyjádření. Jestliže pro složitost posuzované otázky takový postup není postačující, přibere orgán činný v trestním řízení znalce. K čemuž se váže i následující ustanovení § 110a trestního řádu, které zní následovně: Jestliže znalecký posudek předložený stranou má všechny zákonem požadované náležitosti a obsahuje doložku znalce o tom, že si je vědom následků vědomě nepravdivého znaleckého posudku, postupuje se při provádění tohoto důkazu stejně, jako by se jednalo o znalecký posudek vyžádaný orgánem činným v trestním řízení.*

Metodika v části D – Technická část doporučuje, aby jako důkaz v soudních sporech byly využity znalecké posudky vypracované znalcem v oboru zdravotnictví, z odvětví hodnocení míry bolesti a funkčních schopností při újmách na zdraví dle vyhlášky č. 505/2020 Sb., která stanovuje

¹⁶⁵ Srov. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 10. 2018, sp. zn. 6 Tdo 1017/2018

seznam znaleckých odvětví jednotlivých znaleckých oborů. Požadovaný znalec tak musí mít absolvovaný specializační kurz zaměřený na hodnocení míry bolesti a funkčních schopností při újmách na zdraví, ukončené magisterské vzdělání ve studijním programu všeobecné lékařství, specializovanou způsobilost v některém z lékařských oborů a absolvovaný specializační kurz zaměřený na hodnocení míry bolesti a funkčních schopností při újmách na zdraví.

Nedostatečný počet odborníků v tomto oboru je dlouhodobým problémem (k datu 15.8.2023 bylo zapsáno pouze 81 znalců). Tento nedostatek může mít pro trestní řízení extrémně paralyzující důsledky. Přesto se však vynořila otázka, zda by neměly být kritéria pro znalce ještě více zpřísněna. Vrchní soud v Olomouci ve svém usnesení ze dne 2.5.2016 zaujal stanovisko k této otázce, když vyjádřil svůj postoj následovně: „*k podání znaleckého posudku podle Metodiky NS k nemajetkové újmě na zdraví, který je pro soud základem pro určení náhrady za ztížení společenského uplatnění (§ 2958 ObčZ), je odborně způsobilý znalec z oboru zdravotnictví, odvětví stanovení nemateriální újmy na zdraví, aniž by byla vyžadována jeho kmenová odbornost pro dané postižení.*”¹⁶⁶ V daném rozhodnutí kritizoval závěr soudu prvního stupně, který si v při hodnocení znaleckého posudku kladl otázku, zdali je vhodné či možné, aby znalecký posudek ke stanovení nemajetkové újmy dle Metodiky, který se týká diagnózy z určitého lékařského oboru, vypracoval znalec, který sice získal specializaci pro obor „*stanovení nemajetkové újmy na zdraví*“, avšak jeho kmenová odbornost je diametrálně odlišná. Přičemž následně dospěl k závěru, že je nezbytné, aby znalec vypracovávající znalecký posudek z oboru zdravotnictví, odvětví stanovení nemajetkové újmy na zdraví, byl zároveň vždy i znalcem se specializací korespondující s hlavní zjištěnou diagnózou. Vrchní soud v Olomouci označil takový postup za nesprávný a zároveň i neúměrně zatěžující poškozené, a to nejen s ohledem na adhezní řízení, ale i na následné občanskoprávní řízení. Požadavek na určení výše nemajetkové újmy prostřednictvím znaleckého posudku od znalce, který má odbornost jak v oblasti stanovení nemajetkové újmy na zdraví, tak kmenovou specializaci, která je nejbližší k posuzovanému zdravotnímu odvětví, překračuje rámec požadavků stanovených Metodikou a navíc, tento požadavek zasahuje i nad rámec nezbytného zjištění skutkového stavu.

Jak uvádí i Púry¹⁶⁷, v rámci vypracování znaleckého posudku nejde o stanovení diagnózy, kterou pochopitelně musí stanovit lékař v daném odvětví, ani o posuzování dalších odborných lékařských otázek, jež skutečně přísluší lékařům se speciální kmenovou odborností. Znalec má posuzovat dopad trvalých následků na zdraví do jednotlivých činností definovaných

¹⁶⁶ Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 2. 5. 2016, sp. zn. 4 Tmo 2/2016

¹⁶⁷ VOJTEK, P., PÚRY, F. Aktuální otázky náhrady nemajetkové újmy. *Soudní rozhledy*. [online] 2017, 23(11), 346-352. [cit. 15.8.2023]. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrg5pxg4s7geyv6mjsl5zv6mzugvxxggvjrg&groupIndex=0&rowIndex=0&ref-Source=search-facets>

Metodikou a postupem uvedeným v Metodice. Za daných podmínek se tedy jedná odvětví s průřezovým charakterem, které se opírá o zdravotnickou dokumentaci příslušných specialistů, nicméně má tato oblast komplexní povahu a zabývá se specifickými otázkami na pomezí mezi medicínou a právem.

Výše uvedené následně potvrdil i Nejvyšší soud, když ve svém výkladu dovedl, že pro podání znaleckého posudku dle Metodiky není vyžadována odbornost znalce odpovídající konkrétnímu postižení. Znalec z oboru zdravotnictví, odvětví stanovení nemateriální újmy na zdraví, může posoudit obtíže poškozeného a jejich stupeň s oporou o diagnózu a zjištění příslušného odborníka. To znamená, že znalecký posudek podle Metodiky může být vypracován znalcem z oboru zdravotnictví, odvětví stanovení nemateriální újmy na zdraví, ačkoliv nemusí mít specializaci odpovídající danému postižení.¹⁶⁸

S ohledem na limitovaný počet dostupných znalců je důležité předejít snaze o další redukci tohoto již tak omezeného počtu tím, že by byly přidány další požadavky, jež by překračovaly nezbytnou úroveň. Toto stanovisko bylo sdíleno i Krajským soudem v Praze v rozhodnutí ze dne 23.5. 2017, když se k odbornosti znalců při zpracování znaleckých posudků ve věci náhrady bolestného dle Metodiky vyjádřil následujícím způsobem: „*Ve sporu o náhradu za vytrpěnou bolest je přípustné, aby posudek ke stanovení výše bolestného podle Metodiky NS k náhradě nemajetkové újmy na zdraví (Rc 63/2014) podal znalec, který není znalcem jmenovaným pro obor zdravotnictví, odvětví stanovení nemateriální újmy na zdraví, jestliže při ohodnocení plně respektuje principy odškodnění bolesti uvedené v Metodice.*“¹⁶⁹

Je důležité akcentovat fakt, že soud znalecké posudky musí hodnotit dle zásady volného hodnocení důkazů a mechanické přebírání závěrů znalců o částkách bez dalšího uvážení je nesprávným použitím Metodiky soudem¹⁷⁰. Dle Nejvyššího soudu znalci ani nepřísluší, aby sám stanovil a určil částku náhrady za ztížení společenského uplatnění, neboť je to soud, kdo stanoví její výši podle předem daných kritérií. Účelem znaleckého posudku je vytvořit pro soud dostatečně podrobný, strukturovaný a pochopitelný skutkový podklad, obsahující odborný lékařský závěr o míře vyřazení poškozeného ze životních činností definovaných v Metodice tak, aby soud mohl učinit právní závěr o výši náhrady za nemajetkovou újmu.¹⁷¹

Právě kvůli nejasnostem a složitosti právní úpravy týkající se náhrady nemajetkové újmy soudy občas mohou přistupovat k automatickému přebírání částek ze znaleckých posudků

¹⁶⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 10. 2018, sp. zn. 6 Tdo 1017/2018

¹⁶⁹ Rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 23. 5. 2017, sp. zn. 25 Co 153/2017

¹⁷⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 12. 2021 sp. zn. 25 Cdo 2843/2020

¹⁷¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 9. 2017, sp. zn. 8 Tdo 190/2017

bez dalšího posouzení. Je důležité, aby soudy při rozhodování o náhradě nemajetkové újmy prováděly pečlivé a individuální posouzení každého případu, zohledňujícího specifické okolnosti a pravidla stanovená příslušnou legislativou, k čemuž je ale potřeba aktualizace a upravení Metodiky.

5.4. Sekundární viktimizace

Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně vyslovil názor, že trestní soud v adhezním řízení musí přistupovat k odůvodnění svého rozhodnutí s toutéž péčí jako civilní soud, který rozhoduje o náhradě škody v občanskoprávních případech.¹⁷² Jak již bylo uvedeno v předchozí kapitole, domáhat se nároků vzniklých z trestného činu je pro poškozeného výhodnější již v rámci trestního řízení pro daný trestný čin, tedy v řízením adhezním. Poškozený tak může dosáhnout plného uspokojení svých nároků bez dalšího projednávání události v občanskoprávním řízení. Pravidelně se však stává, že poškozený je se svými nároky odkazován na občanskoprávní řízení, přestože Ústavní soud takovou soudní praxi odsuzuje a poznamenává, že „...*koncentrace pozornosti primárně na práva obžalovaného za současného „upozadění“ role poškozeného může v závislosti na míře tohoto disproportionálního přístupu vést rovněž k porušení principu rovnosti účastníků řízení, jak vyvěrá z čl. 96 odst. 1 Ústavy i čl. 37 odst. 3 Listiny.*“¹⁷³ Nadužíváním možnosti odkázání poškozených na občanskoprávní řízení ztrácí institut adhezního řízení svůj smysl, v krajních případech to pak může vést i k porušování základních práv poškozených.¹⁷⁴

Poškození, kteří jsou nuceni obrátit se na občanskoprávní řízení, se mohou stát obětí sekundární viktimizace, neboť občanskoprávní řízení neposkytuje stejné záruky ochrany a poškození jsou znovu nuceni čelit osobám, které již byly pravomocně odsouzeny za trestný čin spáchaný proti nim. Poškození musí znovu popisovat okolnosti jejich primární viktimizace, takový opakovaný popis události může obnovit traumatické zážitky a zhoršit emocionální a psychologické stav poškozeného. I samotné prostředí soudní síně může být pro poškozené stresující, nehledě na časovou náročnost vedení takového sporu, které se může táhnout až několik let.

Veškeré tyto okolnosti přispívají k sekundární viktimizaci poškozených, přičemž v případech, kdy trestní soud měl a mohl o nároku rozhodnout již v adhezním řízení a neučinil tak, sám aktivně přispívá k sekundární viktimizaci poškozených. Stejně tak činí i v případech, kdy jsou poškozeným přiznávány excesivně nízké částky, což zdůrazňuje i Ústavní soud v nálezu ze dne

¹⁷² Nález Ústavního soudu ze dne 30. 3. 2012, sp. zn. III. ÚS 2954/11-2; Nález Ústavního soudu ze dne 9. 8. 2016, sp. zn. I. ÚS 3456/15; Nález Ústavního soudu ze dne 26.6. 2023, sp. zn. II. ÚS 297/22

¹⁷³ Nález Ústavního soudu ze dne 9. 10. 2012, sp. zn. II. ÚS 289/12

¹⁷⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 15. 12. 2015, sp. zn. I. ÚS 1587/15

26.6. 2023, kde uvádí i následující: „ *Obecný soud rozhodující o přiznání náhrady škody či nemajetkové újmy v adhezním řízení podle § 228 a § 229 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, proto postupuje tak, aby mohl o uplatněném nároku poškozeného rozhodnout, respektive mu vyhovět, je-li pro takové rozhodnutí dostatečně zjištěn skutkový stav a jsou-li splněny další zákonné podmínky. Obecný soud má povinnost svým postupem usilovat o naplnění podmínek pro přiznání náhrady škody či nemajetkové újmy, a to zejména tehdy, je-li poškozený současně zvláště zranitelnou obětí. Povinností obecného soudu je totiž také předcházet sekundární (či až terciární) viktimizaci obětí trestných činů, což může učinit i tím, že sám rozhodne o přiznání adhezního nároku, který tak oběť již nemusí uplatňovat v občanskoprávním řízení.*“¹⁷⁵

Nespravedlivé rozhodování a neoprávněné odkazování poškozených na občanskoprávní řízení tedy nejen podryvá samotný smysl existence adhezního řízení, ale umocňuje tím primární újmu a způsobuje sekundární viktimizaci. Znovu je tedy potřeba, aby obecné soudy přestaly nahlížet na poškozené v trestním řízení jako na pouhé prameny důkazů a na adhezní řízení jako na pouhou doplňkovou službu pro uspokojení soukromého zájmu poškozeného. Neboť náprava takových újem je dle názoru Ústavního soudu součástí veřejného zájmu a výsady státu na zjištění trestné činnosti a potrestání jejích pachatelů. Stát je proto povinen v maximální možné míře dopomoci náhradě újem na straně poškozených.¹⁷⁶

¹⁷⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 26.6.2023, sp. zn. II. ÚS 297/22

¹⁷⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 19. 2. 2015, sp. zn. I. ÚS 1397/14

Závěr

Trestní řád zahrnuje komplexní právní úpravu týkající se práv a povinností poškozeného. Ochrana poškozeného je mimo jiné však také upravena v dalším právním předpise, konkrétně v zákoně o obětech trestných činů, přičemž je důležité si uvědomit, že pojmy poškozený a oběť trestného činu si nejsou vzájemně synonymní. Poškozený představuje stěžejní subjekt v rámci celého trestního řízení, neboť je řazen mezi osoby, které mají vliv na průběh tohoto řízení. Nicméně je otázkou, do jaké míry může poškozený skutečně ovlivňovat trestní řízení. S výjimkou institutu souhlasu poškozeného s trestním stíháním, poškozený až takový vliv nemá a je často vnímán primárně jako pouhý pramen důkazů.

Diplomová práce se zaměřovala na potřeby a cíle poškozeného a jejich odlišnosti od cílů státního zástupce, přičemž tyto dva subjekty jsou často vnímány jako spolupracující strany se společnými zájmy. Analýzou potřeb a cílů poškozeného bylo zjištěno, že zájmy a cíle těchto dvou stran se setkávají pouze v určitých aspektech. Poškozený v rámci trestního řízení potřebuje zejména respekt a uznání, možnost participace, dostatečné informace o průběhu řízení a svých právech, společně s ochranou před samotným pachatelem a sekundární viktimizací ze strany justičního systému. Až s poslední potřebou a cílem spojenými s účastí v trestním řízení se obsahově setkává s cílem státního zástupce. Jedná se o potřebu reparace a zadostiučinění, která spočívá v potrestání pachatele. Právní úprava nedostatečně zohledňuje všechny potřeby poškozeného, a to i z důvodu nastavení samotného tradičního systému trestního soudnictví, který nenabízí poškozenému stejnou roli a přístup k trestnímu řízení jako systém ryze restorativní justice. Přestože se postavení poškozeného v českém právním systému se od roku 1989 výrazně zlepšilo (zejména vlivem EU a mezinárodního práva), stále zůstává otázkou, jaké změny se doopravdy projeví i v praxi.

Z doktrinálního hlediska se trestní soudy zaměřují především na řešení konfliktu mezi státem a pachatelem, zatímco konflikt mezi obětí a pachatelem spadá spíše do oblasti občanského práva a civilních soudů. V adhezním řízení se poškozený doslova "připojuje" ke stávajícímu trestnímu řízení se svým nárokem na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení. Specifičnost adhezního řízení spočívá v tom, že soud rozhoduje o náhradě škody, nemajetkové újmy nebo o vydání bezdůvodného obohacení na základě norem soukromého práva. Uplatnění nároku poškozeného v adhezním řízení vyžaduje, aby poškozený uplatnil návrh včas a řádně, neboť řízení není vedeno z úřední povinnosti a je ovládáno zásadou dispoziční. Poškozený se musí aktivně participovat a sám podat návrh, jinak soud o jeho nárocích rozhodovat nebude. Soud nemůže zamítnout návrh poškozeného, a to ani částečně, z žádného důvodu. Pokud soud

dojde k závěru, že nárok poškozeného nevznikl nebo nebyl dostatečně prokázán, může pouze odkázat poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních.

Poškozený má možnost se odvolat v případě nesprávnosti výroku ohledně jeho nároku nebo i v případě, že takový výrok nebyl učiněn. Je však třeba poznamenat, že poškozený není oprávněn podat odpor proti trestnímu příkazu. Nemožnost podání odporu poškozeným vyvolává diskuse o nerovnosti mezi stranami trestního řízení, avšak zavedení práva poškozeného na podání odporu se nejeví jako správné řešení, neboť pokud by mělo podání odporu mělo za následek zrušení trestního příkazu ve svém celém rozsahu, poškozený by mohl napadnout i výrok o vině a trestu, což by bylo v rozporu s obecně platnými pravidly.

V rámci trestního řízení může soud přiznat náhradu pouze v penězích, což může být omezením pro poškozeného který by preferoval jinou formu satisfakce, například morální satisfakci ve formě omluvy. Omluva a uznání způsobené újmy ze strany pachatele mohou pomoci oběti k pocitu zadostiučinění a ochoty odpustit, čímž by mohlo dojít k narovnání vztahů.

Adhezní řízení má poškozeným přinášet zjednodušenou, snadnější a rychlejší možnost uplatnění nároků vzniklých z trestného činu. Nicméně, v praxi se poškození setkávají s řadou překážek a bariér, které jim komplikují celý proces a často brání v uplatnění nároku. Osobní bariéry mohou spočívat v obavách o společenské odsouzení nebo nedůvěře v účinnost systému. Systémové překážky zahrnují finanční zátěž, nedostatek informovanosti, nedostatečné právní zastoupení a složitost vyčíslení a dokázání újmy společně s obecnou obavou ze sekundární viktimizace. Dále pak nárok poškozeného na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení není v trestním řízení prioritou, a často je poškozený odkázán na občanskoprávní řízení, neboť zájmy adhezního řízení ustupují ve prospěch řízení hlavního. Soudy by však měly vynaložit maximální úsilí, aby vyhověly poškozeným a minimalizovaly jejich odkazování na občanskoprávní řízení v situacích, kdy o jejich nároku rozhodnuto být mohlo. Bylo by vhodné zavést praktické postupy a spolupracovat s odbornými organizacemi, aby bylo adhezní řízení lépe zvládnutelné pro poškozené a zajistilo se spravedlivé rozhodování o nárocích poškozených.

V poslední kapitole je rozebrána nemajetková újma při ublížení na zdraví a usmrcení, kterou občanský zákoník upravuje v ustanoveních § 2956 až § 2959, kdy v porovnání s předchozí právní úpravou má být výrazně posíleno právní postavení poškozených a odstraněny paušální limity pro výpočet náhrad za ublížení na zdraví a smrti.

Náhrada nemajetkové újmy je složená ze tří složek - bolestného, ztížení společenského uplatnění a dalších nemajetkových újem. Bolestné má za úkol odškodnit nejen samotný bolestivý stav, ale také určitou míru nepohodlí, stresu nebo obtíží spojených se zásahem do zdraví. Výpočet bolestného se změnil po opuštění od odškodňovací vyhlášky a přiklonění se k volnému

soudcovskému uvážení s důrazem na princip slušnosti. Náhrada za ztížení společenského uplatnění má zas za cíl kompenzovat a reflektovat omezení a negativní dopady, které trvalé následky mají na další životní dráhu poškozeného. K výpočtu je stejně jako u bolestného využívána Metodika k náhradě nemajetkové újmy na zdraví Nejvyššího soudu, která je interpretační pomůckou pro přiřazování náhrad, přičemž soudy mají povinnost vždy zohlednit konkrétní okolnosti. Výpočet náhrady závisí na procentuálním ohodnocení ztráty životních příležitostí a základním ohodnocení zmařeného (byť neskončeného) lidského života. Při posuzování výše náhrady se zohledňují individuální faktory, jako je věk, ztráta lepší budoucnosti a další kritéria vytvořena judikaturou. Nicméně Ústavní soud se distancoval od zahrnování věku do modifikačních kritérií, neboť poukazuje na nesoulad aplikace daného kritéria s právem na rovné zacházení a ochranu lidské důstojnosti.¹⁷⁷

S tímto závěrem Ústavního soudu však nemohu souhlasit, neboť věk hraje důležitou roli při posuzování ztížení společenského uplatnění, které je vázáno na vznik překážky lepší budoucnosti. Věk může ovlivnit délku časového úseku, na který je možné brát v úvahu budoucnost poškozeného, což by mělo zůstat i nadále stěžejním aspektem pro výpočet náhrady.

Poslední složkou, jež nevychází z bolesti nebo ztráty společenského uplatnění jsou tzv. další nemajetkové újmy, které mohou mít formu psychické bolesti nebo jiných duševních útrap, nepříznivé dopady bez trvalého charakteru, které nejsou bolestivé nebo zásahy do dalších složek práva na ochranu osobnosti, jako je důstojnost a čest.¹⁷⁸ Mezi judikaturou Nejvyššího soudu a odbornou veřejností panuje neshoda ohledně zařazení dalších nemajetkových újem do náhrady za ztížení společenského uplatnění a bolestného. Další nemajetkové újmy jsou soudy považovány za doplňkovou kategorii, která má pokrývat situace, jež nelze zařadit do jiných složek, přestože zákonodárce staví další nemajetkové újmy na stejnou úroveň jako zbývající složky. Nejasnost v obsahu a pojetí dalších nemajetkových újem znesnadňuje poškozeným jejich prokazování při uplatňování nároku, neboť v tomto případě není vyžadován znalecký posudek.

Náhrada nemajetkové újmy při usmrcení se uplatňuje tzv. reflexní újma, která vzniká u sekundárních obětí, jedná se o okruh osob blízkých, který je částečně vymezen zákonem a zahrnuje manžela, rodiče, dítě nebo jinou osobu blízkou. Probíhá diskuse ohledně rozšíření tohoto okruhu na vztahy založené na přátelství, část odborné veřejnosti se k rozšíření staví skepticky a argumentují tím, že přátelství není a ani nemůže být vztah obdobný rodinnému a nemělo by

¹⁷⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 8. 3. 2023, sp. zn. I. ÚS 1010/22

¹⁷⁸ RYŠKA, M. § 2958 [Ublížení na zdraví]. In: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník*. [online] 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, marg. č. 19. [cit. 9.6.2023]. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptem-bsgnpw2nrql4zc443cl4zdamjlsl44dsx3qmyzdsnjy#>

se považovat za vztah osob blízkých¹⁷⁹. Dle mého názoru však přátelství může představovat stejně pevné a hluboké pouto jako rodinné vztahy, neboť je navíc založeno na dobrovolnosti, náklonnosti a vzájemných sympatiích, tudíž i duševní útrapy přátel mohou být stejně intenzivní jako u rodinných příslušníků.

Při analýze problematiky náhrady nemajetkové újmy ve světle trestního řízení, bylo identifikováno několik klíčových nedostatků a aktuálních problémů. I přes určité změny ve prospěch poškozených, stále existují nedostatky jak v právní úpravě, tak i v praxi. Diplomová práce ukázala, že zájmy a cíle poškozeného se prolínají se zájmy státního zástupce pouze částečně a ve zbytku přichází poškozený často zkrátka. Je proto nezbytné aktualizovat Metodiku s cílem zohlednit duševní bolest, přidat konkrétní položky a bodové hodnocení, a zajistit spravedlivé a individuální posouzení náhrady nemajetkové újmy při ublížení na zdraví a usmrcení. Soudy by měly přistupovat k adheznímu řízení s maximální péčí, zohledňovat potřeby a ochranu poškozených a minimalizovat tak sekundární viktimizaci

¹⁷⁹ RYŠKA, M. § 2959 [Sekundární oběti]. In: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník*. [online] 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, marg. č. 3.) [cit. 11.7.2023]. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptem-bsgnpw2nrql4zc443cl4zdamjsl44dsx3qmyzdsnjz#>

Seznam použitých zdrojů

Literatura

ELISCHER, D., KOBLIHA, I., DOBIÁŠ, P., KOTTNAUER, A., HUNJAN KOBLIHOVÁ, R., TULÁČEK, J. *Náhrada majetkové a nemajetkové újmy podle občanského zákoníku, zákoníku práce, v oblasti průmyslového vlastnictví a podle autorského zákona: praktická příručka*. Praha: Leges, 2020, 381 s. ISBN 978-80-7502-382-7.

FENYK, J., CÍSAŘOVÁ D. a GŘIVNA, T. *Trestní právo procesní*. 7., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, 951 s. ISBN 978-80-7598-306-0.

GŘIVNA, T., ŠÁMAL, P. a VÁLKOVÁ, H. *Oběti trestných činů: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, xix, 771 s. ISBN 978-80-7400-793-4.

JELÍNEK, J. *Poškozený v českém trestním řízení*. Praha: Karolinum, 1998, 190 s. ISBN 80-7184-618-X.

JELÍNEK, J. *Trestní právo procesní*. 6. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2021, 942 s. ISBN 978-80-7502-550-0.

JELÍNEK, J., GŘIVNA, T. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, 256 s.: graf. ISBN 978-80-87576-39-7.

JELÍNEK, J., HASCH, K., HERANOVÁ, S. et al. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 8. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2022, 1040 s. ISBN 978-80-7502-576-0.

KALLAB, J. *Učebnice trestního řízení v: ZŮBEK, J. Pohledávky z trestných činů*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2022, xvii, 276 s. ISBN 978-80-7676-370-8.

LÁTAL, J. *Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení*. Praha: SEVT, 1994, 246 s.

MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V. a ŠÁMAL, P. *Kurs trestního práva: trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Beck, 2007, XLIII, 1166 s. ISBN 978-80-7179-572-8.

PAVELEK, O. *Náhrada nemajetkové újmy na zdraví a při usmrcení*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020, xiv, 120. ISBN 978-80-7400-785-9.

RŮŽIČKA, M., PÚRY, F. a ZEZULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: Beck, 2007, XXIX, 730 s. ISBN 978-80-7179-559-9.

SOKOL, M., VOREL, F., DOBIÁŠ a VOJTÍŠEK, T. *Odškodnění bolesti a trvalých následků u pracovních a nepracovních úrazů*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 20. 182 stran; tabulky. ISBN 978-80-7380-610-1.

ŠÁMAL, P. a GRŮVNA, T. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013, 3 sv.; 25 cm. ISBN 978-80-7400-465-0.

ŠÁMAL, P., MUSIL, J., KUČHTA, J., FRYŠTÁK M. a KALVODOVÁ, V. *Trestní právo procesní*. 4. přeprac. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013, xliv, 1009 s. ISBN 978-80-7400-496-4.

ŠÁMAL, P., RŮŽIČKA, M., VONDRUŠKA, F., NOVOTNÁ, J. a NOVOTNÝ, F. *Přípravné řízení trestní*. 2. vyd. Praha: Beck, 2003, XXVIII, 1443 s. ISBN 80-7179-741-3.

TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, J., GALOVCOVÁ, I., *Poceta Jiřímu Jelínkovi*. Praha: Leges, 2020, 498 s. ISBN 978-80-7502-464-0.

ZŮBEK, J. *Pohledávky z trestných činů*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2022, xvii, 276 s. ISBN 978-80-7676-370-8.

ŽDÁREK, R., TĚŠINOVÁ, J., ŠKÁROVÁ, M., WALTR, R. a PÚRY, F. *Metodika odškodňování imateriálních újem na zdraví*. V Praze: C.H. Beck, 2015, xiv, 164 s. ISBN 978-80-7400-280-9.

Elektronické zdroje

AUEROVÁ, J., AUGUSTINOVÁ, P., BOHUSLAV, L., DRAŠTÍK, A., DURDÍK, T., FENYK, J., HÁJEK, R., HERCZEG, J., KADLEC, J., KAISER, T., KANDALCOVÁ, A., KMEC, J., KOCINA, J., KOUŘIL, I. a kol. *Trestní řád: Komentář*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-7-2]. s. 386 ASPI_ID KO141_1961CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

BERANOVÁ, A., Úvahy nad právní úpravou adhezního řízení de lege ferenda. *Trestněprávní revue*, [online] 2016, č. 10, s. 221-226, Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptem-brgzpxi4s7geyf6427gizdc&groupIndex=0&rowIndex=0&refSource=search>

BOOTH, T., BOSMA, A. K., a LENS, K. M. E. Accommodating the Expressive Function of Victim Impact Statements: The Scope for Victims' Voices in Dutch Courtrooms. *British Journal of Criminology*, [online].2018, 58(6), 1480–1498. Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/bjc/azy001>

DHAMI, M.K. Effects of a victim's response to an offender's apology: when the victim becomes the bad guy. *European Journal of Social Psychology*, [online], 46(1), 2016, s. 110-123. Dostupné z: <https://eprints.mdx.ac.uk/22735/1/STD3Bapology-write%20up%20revised.pdf>

DOAK, J., TAYLOR, L. (2013), 'Hearing the Voices of Victims and Offenders: The Role of Emotions in Criminal Sentencing', *Northern Ireland Legal Quarterly*, [online]. 64: 25–46. Dostupné z: <https://doi.org/10.53386/nlq.v64i1.331>

DOLEŽAL, T. Jak odškodňovat nemateriální újmy na zdraví? Principy a východiska. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*, [online] Vol. 5, No. 2, ISSN 1804-8137. Dostupné z: <http://www.ilaw.cas.cz/medlawjournal>.

DOLEŽAL, T., LAVICKÝ, P., Pojetí náhrady nemajetkové újmy při ublížení na zdraví podle nového občanského zákoníku a s tím spojené procesní aspekty. *Právní rozhledy*, [online] 2014, č. 10, s. 358-363. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrgrpxa4s7geyf6427gm2tq&groupIndex=6&rowIndex=0&refSource=search#>

ENGLBRECHT, C., CHAVEZ, J. (2014), 'Whose Statement Is It? An Examination of Victim Impact Statements Delivered in Court', *Victims and Offenders*, [online]. 9: 386–412. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/15564886.2013.838615>,

GORE-FELTON, C., GILL, M., KOOPMAN, Ch., a SPIEGEL, D. A review of acute stress reactions among victims of violence: Implications for early intervention. *Aggression and Violent Behavior* [online], Vol. 4, No. 3, 1999, s. 293-306, Dostupné z: [https://doi.org/10.1016/S1359-1789\(98\)00002-0](https://doi.org/10.1016/S1359-1789(98)00002-0)

GRUS, Z., Rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení. *Trestněprávní revue*. [online]. 2014. s. 203. [cit. 20. 6. 2023] Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembqgrpxi4s7g5pxgxzsgazq&groupIndex=3&rowIndex=0&refSource=search-facets>

GUAY, S., BEAULIEU-PRÉVOST, D., SADER, J. a MARCHAND, A., A systematic literature review of early posttraumatic interventions for victims of violent crime. *Aggression and Violent Behavior* [online], Volume 46, May-June 2019, s 15-24. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.avb.2019.01.004>.

HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014)*. [online] 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1498, marg. č. 7.) Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembrgrpwk5tl-giyc443cl4zdamjls144dsx3qmyzdqoju>

LEUNISSEN, J. M., DE CREMER, D., FOLMER, C. P. R., a VAN DIJKE, M. (2013). The apology mismatch: Asymmetries between victim's need for apologies and perpetrator's willingness to apologize. *Journal of Experimental Social Psychology*, [online] 49, s. 315-324. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2012.12.005>

MALIŠ, D. Co patří do tzv. dalších nemajetkových újmy při ublížení na zdraví? [online]. *Advokátní deník*. 21. 3. 2019. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2019/03/21/co-patri-do-tzv-dal-sich-nemajetkovych-ujem-pri-ublizeni-na-zdravi/>

MALIŠ, D., Jak finančně kompenzovat tzv. další nemajetkové újmy při ublížení na zdraví? *Advokátní deník*. [online] 12. 10. 2019. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2019/10/12/jak-financne-kompenzovat-tzv-dalsi-nemajetkove-ujmy-pri-ublizeni-na-zdravi/>

MALIŠ, D., Polemika s pohledem Nejvyššího soudu na tzv. další nemajetkové újmy při ublížení na zdraví *Advokátní deník*. [online] 1.9. 2019. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2019/09/01/polemika-s-pohledem-nejvyssiho-soudu-na-tzv-dalsi-nemajetkove-ujmy-pri-ublizeni-na-zdravi/>

PAVELEK, O. Náhrada nemajetkové újmy při usmrcení. *Bulletin Advokacie*, [online]. 28.02.2018. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/nahrada-nemajetkove-ujmy-pri-usmrceni>

PAVELEK, O. *Přechod nároku na bolestné a náhrady za ztížení společenského uplatnění: aktuální otázky*. [online] Ad Notam 4/2017. https://www.nkcr.cz/casopis-ad-notam/detail/39_606-prechod-naroku-na-bolestne-a-nahrady-za-ztizeni-spolecenskeho-uplatneni-aktualni-otazky

PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník* [online] 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, marg. č. 19. Dostupné z: <https://www-beck-online->

WALTHER, S. Reparation and Criminal Justice: Can They Be Integrated? *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, [online] vol. 4, no. 2, 1996, pp. 163-172. Dostupné z: <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/eccc4&i=165>.

WENZEL, M., OKITOMO T.G., "On the relationship between justice and forgiveness: Are all forms of justice made equal?", *British journal of social psychology*, [online], vol. 53, no. 3, 2014 s. 463-483. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/bjso.12040>

WIECZOREK, I. A Needed Balance Between Security, Liberty and Justice. Positive Signals Arrive From the Field of Victims' Rights. *European Criminal Law Review*, [online]. 2012, 2. DOI: [10.5235/219174412802604252](https://doi.org/10.5235/219174412802604252)

WITVLIET, Ch.V. O., LUNA ROOT, L., WORTHINGTON, E., L., TSANG, J. Apology and Restitution: The Psychophysiology of Forgiveness After Accountable Relational Repair Responses. *Frontiers in Psychology*, [online] 11, (2020), 284-284. Dostupné z: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.00284>

Seznam použitých právních předpisů

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška č. 123/2015 Sb., kterou se stanoví seznam znaleckých oborů a odvětví pro výkon znalecké činnosti

Vyhláška č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ze znění pozdějších předpisů

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Zákona č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů

Seznam použité judikatury

Nález Ústavního soudu ze dne 26.6. 2023, sp. zn. II. ÚS 297/22

Nález Ústavního soudu ze dne 8. 3. 2023, sp. zn. I. ÚS 1010/22

Nález Ústavního soudu ze dne 21. 4. 2020, sp. zn. IV. ÚS 2706/19-2

Nález Ústavního soudu ze dne 9. 7. 2018, sp. zn. II. ÚS 955/18

Nález Ústavního soudu ze dne 8. 8. 2017, sp. zn. Pl. ÚS 32/16

Nález Ústavního soudu ze dne 9. 8. 2016, sp. zn. I. ÚS 3456/15

Nález Ústavního soudu ze dne 22. 12. 2015, sp. zn. I. ÚS 2844/14

Nález Ústavního soudu ze dne 15. 12. 2015, sp. zn. I. ÚS 1587/15

Nález Ústavního soudu ze dne 19. 2. 2015, sp. zn. I. ÚS 1397/14

Nález Ústavního soudu ze dne 9. 10. 2012, sp. zn. II. ÚS 289/12

Nález Ústavního soudu ze dne 30. 3. 2012, sp. zn. III. ÚS 2954/11-2

Nález Ústavního soudu ze dne 9. 6. 2008, sp. zn. I. ÚS 1587/07-2

Usnesení Ústavního soudu ze dne 13. 12. 2016, sp. zn. II. ÚS 3828/16

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 2. 2022, sp. zn. 25 Cdo 2207/2020

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 12. 2021 sp. zn. 25 Cdo 2843/2020

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 12. 2021, sp. zn. 25 Cdo 1361/2021

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10.7. 2020, sp. zn. 25 Cdo 167/2019

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 2. 2020, sp. zn. 7 Tdo 1485/2019

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 6. 2019, sp. zn. 25 Cdo 4210/2018

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 2. 5. 2019, sp. zn. 25 Cdo 2635/2018

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 9. 2018, sp. zn. 25 Cdo 894/2018

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 5. 2016, sp. zn. 6 Tdo 1421/2015

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 4. 2016, sp. zn. 4 Tdo 1402/2015-97

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 10. 2018, sp. zn. 6 Tdo 1017/2018

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. 11. 2017, sp. zn. 25 Cdo 2245/2017

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 9. 2017, sp. zn. 8 Tdo 190/2017

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 7. 2016, sp. zn. 7 Tdo 682/2016

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 5. 2. 2019, sp. zn. 10 To 2/2019

Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 2. 5. 2016, sp. zn. 4 Tmo 2/2016

Rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 23. 5. 2017, sp. zn. 25 Co 153/2017

Usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 7. 4. 2021, sp. zn. 25 Co 4/2021

Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 25. 6. 2003, sp. zn. 3 To 489/2003

Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 23. 1. 1997, sp. zn. 4 To 22/97

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 10. 2018, sp. zn. 6 Tdo 1017/2018

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. 11. 2017, sp. zn. 25 Cdo 2245/2017

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 9. 2017, sp. zn. 8 Tdo 190/2017

Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 6. 10. 1999, sp. zn. 8 To 335/99

Seznam ostatních zdrojů

Constitution of the World Health Organization. WHO [online]. Dostupné z: <https://apps.who.int/gb/bd/PDF/bd47/EN/constitution-en.pdf>

IASP Terminology – IASP [online]. Dostupné z: <https://www.iasp-pain.org/resources/terminology/>

Nejvyšší soud České republiky. *Metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví (bolest a ztížení společenského uplatnění podle § 2958 občanského zákoníku)*. [online]. 2014. Dostupné z: https://nsoud.cz/Judikatura/ns_web.nsf/Edit/Rozhodovacicinnost~Metodikak%3F2958o.z.

PRESSEROVÁ, P. a kol. *Odškodňování obětí trestných činů v kontextu násilí na ženách: Poznatky z teorie i praxe a návrhy ke zlepšení*. [online] 1. vydání. proFem – centrum pro oběti domácího a sexuálního násilí, o. p. s., 2022. ISBN: 978-80-907512-9-3. Dostupné z: <https://www.pro-fem.cz/cs/vydali-jsme/publikace/a/odskodnovani-obeti-trestnich-cinu-v-kontextu-nasili-na-zenach>

Proceedings that do justice – Justice for victims of violent crime, Part II [online]. European Union Agency for Fundamental Rights (FRA), 2019. [cit. 2.7.2023]. Dostupné z: <http://fra.europa.eu/en/publication/2019/proceedings-do-justice-justice-victims-violent-crime-part-ii>

Náhrada nemajetkové újmy při ublížení na zdraví a usmrcení v adhezním řízení

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá náhradou nemajetkové újmy při ublížení na zdraví a usmrcení v kontextu trestního řízení. Práce je členěna do pěti kapitol, přičemž první kapitola se věnuje pojmu poškozeného, jeho definici, úloze v trestním řízení, právům a povinnostem a hodnotí jeho potřeby a cíle v rámci trestního řízení. Druhá kapitola se zabývá institutem adhezního řízení, jeho definicí, popisem průběhu a analýzou pozitivních a negativních aspektů právní úpravy adhezního řízení. Třetí kapitola se zaměřuje na problematiku nemajetkové újmy při ublížení na zdraví, vývoj právní úpravy a způsoby výpočtů jednotlivých nároků. V další kapitole je rozebrána náhrada újmy při usmrcení, pojmové vymezení jednotlivých nároků, okruh odškodňovaných osob a návrh na jeho rozšíření. Pátá kapitola se zaměřuje na vybrané problémy související s náhradou nemajetkové újmy při ublížení na zdraví a usmrcení ve světle trestního řízení.

Navzdory určitým změnám ve prospěch poškozených stále existují nedostatky jak v právní úpravě, tak v praxi. Tato diplomová práce poukazuje na potřebu aktualizace Metodiky, která by zohledňovala duševní bolest, a přidání konkrétních položek a bodového ohodnocení pro vyjádření této bolesti. Je také důležité zajistit spravedlivé a individuální posouzení náhrady nemajetkové újmy při ublížení na zdraví a usmrcení, proto by soudy měly přistupovat k adheznímu řízení s maximální péčí a zohledňovat potřeby a ochranu poškozených, aby minimalizovaly jejich sekundární viktimizaci.

Cílem diplomové práce je s ohledem na postavení poškozeného popis aktuální právní úpravy v oblasti náhrady nemajetkové újmy při ublížení na zdraví a usmrcení v adhezním řízení a rozhodovací praxe trestních soudů. Současně se zaměřuje na identifikaci problémů a kritiky, které nová právní úprava a praxe soudů přinesla a možnosti změny právní úpravy tak, aby lépe reflektovala potřeby praxe.

Klíčová slova: **poškozený, adhezní řízení, náhrada nemajetkové újmy**

Compensation for non-material damage in the event of injury and death in collateral proceedings

Abstract

This thesis explores compensation for non-material damage in the event of injury and death within the context of criminal proceedings. The thesis is divided into five chapters. The first chapter focuses on the concept of the injured party, its definition, its role in criminal proceedings, rights, and obligations. Additionally, it delves into the assessment of the injured party's needs and goals in the context of criminal proceedings. The second chapter deals with the institution of collateral proceedings, providing a definition and describing its course. The third chapter focuses on the issue of non-material damage in the event of injury, the calculation of compensation, the court's procedure in the calculation, and the development of case law. The next chapter discusses the compensation for injury in case of death, the conceptual definition of individual claims, the range of persons compensated, and the proposal to expand it. The fifth chapter focuses on selected problems related to compensation for non-material damage in personal injury and death within the framework of criminal proceedings.

Despite some changes in favor of victims, there are still shortcomings both in legislation and in practice. This thesis highlights the need to update the Methodology to account for mental pain and to incorporate specific items and scores that reflect this type of suffering. Additionally, ensuring a fair and individual assessment of compensation for non-material damage in the event of injury and death cases is crucial. Therefore, courts should approach collateral proceedings with the utmost care, considering the needs and protection of victims to minimize their secondary victimization.

The aim of this thesis is, with regard to the position of the victim, to describe the current legal regulation concerning compensation for non-material damage in the event of injury and death cases within collateral proceedings. It also examines the decision-making practices of criminal courts. Furthermore, the thesis aims to identify the problems and criticisms that have arisen due to the new legislation and court practices. Finally, the thesis assesses the possibilities of modifying the legislation to better align with the practical needs.

Keywords: the injured party, collateral proceedings, compensation for non-material damage